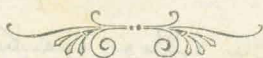

ادبیات عربیه

ایله

علوم اسلامییه

«اللزومیات» ترجمه‌سینه علاوه شکیلده ، همده بوندن صوڭ نجوماً نشر اولنه حق ادبیات عربیه ترجمه‌لرینه ده مقدمه صورتنده قلمه آلنوب ، فیلسوف اسلام ابوالعلا حضرتلریناڭ افکار عالیهلرینی بیان مناسبتیلله ، علمای اسلاماڭ بیوڭ خدمتلرینی اجمالاً ذکر صوڭکنده ، فقیهلرڭ حدیثلرڭ استدلالات علمیهلرینه اسالیب اجتهدلرینه تنقید طریقیله سوزلر ثبت اولنوب عقل انساناڭ اهمیتنه شآننه عالم وجوداڭ اتساعنه ، دیناڭ حقیقتنه عائد بزم اسلام فیلسوفی ابوالعلا حضرتلریناڭ تعالیم عالیلهسی اختصاراً سرد اولنمشدر .

کتاباڭ نهایتهسند «اللزومیات» ترجمه‌سینه ردیهلر یازان ذوات کرامه انصاف وادب اساسلری اوزرنده علمی جوابلر درج اولنمشدر .

ناشری :

معارف کتبخانه‌سی

بزم روسیاده ادبیات عربیه .

ادبیات اصطلاح مشهوره حکایه لره رومانلره مقاله لره مقامه لره مثللره شعرلره دائر تالیفات دن عبارت کبی استعمال اولنور ایسه ده ، بز بوراده « ادبیات عربیه » بی عموماً لسان عربی ده تألیف اولنمش هر بر دیوان دن هر بر کتاب دن عبارت کبی استعمال ایدرز . بزم شو اصطلاح مزه کوره کتب تاریخیه کتب فقهیه کتب لغویه کتب طبیعیه کتب ریاضیه کتب الهیه عموماً کتب علمیه « ادبیات » تحتنه مندرج اولور . اصطلاح اول مشهور اصطلاح ایسه ده بزم شو اصطلاح ده اوفق ده ا علمی بر اصطلاح در . هر لغتک اهل علمی طرفندن قبول اولنمش بر اطلاق در . « روس لیتراتوراسی » روس لساننده تألیف اولنمش هر بر کتابی هر بر رساله یی هر بر بر وشورایی جریده لری مجله لری قاموس لری شاملدر . « غرب لیتراتوراسی » « شرق لیتراتوراسی » اطلاق اولنور ایسه ، کذلک عموماً هر بر تألیف هر بر دیوان مراد اولور . بزده « ادبیات عربیه » دیر ایسه ک عموماً لسان عربی ده تألیف اولنمش هر بر کتابی هر بر رساله یی اراده ایدرز . « ادبیات اسلامیه » دیر ایسه ک اهل اسلام فلمیله یازلمش هر بر کتابی ، عربی اولسون فارسی اولسون هندی اولسون ترکی اولسون ، اراده ایدرز . شو اصطلاح بنم اوز مالم اوامایوب ، مشهور دگل ایسه ده ، اهل علم طرفندن قبول اولنمش بر اصطلاح در .

بز اولدہ، اسکی مدرسدہ طلبہ زماندہ، صرف عربی بدان کبی شیلردن، نحو عربی ایسه ملا جامی محرم افندی مولوی عبد الغفور مولوی عصام کبی کتابلردن عبارتدر گمان ایدر ایدک.

بز او وقت علوم فقیهیهی قهستانی ابن عابدین کبی چهل طرفندن تألیف اولنمش جامع الرموزلردن ردالمحتارلردن عبارتدر خیال ایدر ایدک.

بز او وقت علم المعان والبیانی تلخیص مطول کبی غایت ردی صورتده تألیف اولنمش افاده سی یوق کتابلردن عبارتدر زعم ایدر ایدک.

بز او وقت بلاغت عربیهی تقدیم تأخیردن، تعریف تنسکیدن، حذف ذکر دن، فصر تعمیمدن، حقیقت مجازدن، اطناب ایجازدن، محسنات بدیعیه تعبیر اولنور، تکلیفات لفظیه دن عبارتدر بیلور ایدک.

بز او وقت اصول فقیهیهی، آیات فرانیهی تساویل احادیث نبویهی تکذیب ایچون، وضع اولنمش کلیات دن عبارتدر اعتقاد ایدر ایدک. بزم اعتقاد مزده اصول فقه توضیح تلویح جمع الجوامع منهاج الوصول کبی کتابلرده بیان اولنمش مسائل لفظیه قواعد منطقیه ایله اختلافات کلامیه دن عبارت ایدی.

بز او وقت علم توحیدی اعتقاد اسلامی جهلیات جدلیات خلافتیات اساسنه مبتنی اولمش علم کلام دن عبارتدر ظن ایدر ایدک. بزم گمان مزه کوره عند الله مقبول ایمان یقینی قدم حدوث زیاده عینیت نفی هیولی ابطال عقول کبی اصللر اوزرینه تاسیس اولنمش بر «ایمان استدلالی» دن عبارت ایدی، «هر بر آدمه نظر فی معرفه الله واجبدر.» دیهرک تردد شک ارتباب ایله مسبوق دگل ایمانی اعتبار ایتمز ایدک. برهان متوقف برهان غیر متوقف کبی صوگ درجه واهی غایت ساقط دلیل کلامیلره استناداً اثبات وحدت، اثبات وجود مسئله لرنده تألیف اولنمش «رساله اثبات واجب الوجود» کبی بیهوده شیلری مدرسه شاگردلرینه تعلیم ایدوب بی چاره شاگردلرک قبللرنده وار قدر نور ایمانی تماماً سلب ایدر ایدک. بونگ اوزرینه «برهان تمنع» کبی دلیللره «فخر الشیاطین» تسمیه اولنور اعتراضلری ایراد صوگنده دفعندن عجزمزی اعتراف ایدوب «دینی مدرسه» لرده اهل اسلام اولادینی خالص کافر ایدر ایدک. ناگاه «حکمه خلق» «بدء عالم» کبی الک بیوک مسائلدن بحث ایدر ایسه ک غایت قاصر صورتده بحث ایدوب دائماً غیر حق طرفه میل ایدر ایدک.

بز او وقت فلسفه الهیه یی اسکی یونان میفولوغیاسندن یعنی یونانک
اساطیر دینیه سندن خرافات قدیه سندن عبارت خیال ایدر ایدک . بزم
گمانزه کوره حکمت الهیه عقول عشره یی اثبات دن همه موجوداتی اون
مقوله یه حصر دن عبارت ایدی . بزم فلسفه الهیه مزه کوره همه موجودات
فلک تاسع دروننده محوی فالمش غایت از شیلردن عبارت ایدی . واجب
الوجود تسمیه اولنور خالق عالمک مخلوقات یی یالکیز بر پورتقال کبی شیدن
عبارت اولوب خالق عالمده بزم کبی عاجز هم فقیر اعتقاد اولنور ایدی .
فلک قمر دروننده حادث اولور شیلری ایجاد ایچونده « عقل فعال » نامنده
دها بر کوچک خدا اثبات اولنور ایدی . بویله شیلرک هر برینه فلسفه الهیه نامی
ویروب ، بز ، یعنی روسیاده دینی مدرسه طلبه لری ، حکمت العین الافق
المبین کبی کتابلری غایت اجتهاد ایله کامل اخلاص ایله مطالعه ایدر ایدک .
بز او وقت قرانی یالکیز ثواب ایچون مسجدلرده مجلسلرده قبرستانلرده
بوش و قتلرده تلاوت اولنور اذکاردن عبارت بیلور ایدک . احادیثی ایسه
موثر بقلری وعظ اثناسنده ترغیب یاترهیب ایچون ذکر اولنور احوال موضوعه دن
عبارتدر دیر ایدک .

او وقت بزم درس لر مز ملا جامی دن ابتدا اولنوب . ایساغوجی شمسیه
تذیب سلم عقائد نسفیه حکمت العین کبی افاده سز کتابلرک غایت ردی
حواشیلرینی شرحلرینی اوقو سوکونده عقائد عضدیه شرحی ملا جلال ایله
ختم اولنور ایدی .

بوندن ماعدا هیچ برشی یوق ایدی . حدیث یوق ایدی . تفسیر یوق
ایدی . فقه دن کتاب الطهارات کتاب الصلاة کبی عباداته کتاب النکاح کتاب
الطلاق کبی معاملات عائد شیلردن ماعدا برشی یوق ایدی . تاریخ دن
تاریخ عمومی ونده تاریخ اسلام وار ایدی . علوم طبعیه دن علوم ریاضیه دن
برشی یوق ایدی . حساب دن وار ایسه یالکیز فرائض ایچون لازم اولان
دورت عمل قدر برشی وار ایدی .

مدرسه لر مرکک تربیه سی مبالغه سز یالکیز شو قدر ایدی . دینی
مدرسه لر مز دن منتهی صفتیه چیقمش طلبه لر علوم عربیه دن آثار اسلامیه دن
تمام معناسیله غافل چیقارلر ایدی .

علی العاده هر طلبه عادی درس‌لری تمام ایدوب یاخود تمام ایتمزدن،
مدرسه‌دن چیقوب محله بولنورسه امام اولارق جمع ایتمش متاعلرینی صاتمیه
یعنی بر مدرسه‌ده تدریس ایتمیه شروع ایدر ایدی .

مدرسه‌لرمزك طلبه‌لرمزك ، مدرسه‌لرمزك شو حاللری روسیاده بر قاچ
میوز سنه‌لر شویله دوام ایدوب ، عاقبت بزم مدرسه‌لرده بزم حضرتلرده علوم
عربیّه علوم اسلامیه شو کونگی حالنه تنزل ایتدی . (البته بویله حضرتلر هر
بر علمی و علی الخصوص آثار اسلامیه قدیمه‌یی انکار ایدرلر ایسه غریب عجیب دگل .)
بن ، بیلهم نصل بر طریقه بیلهم نهیه استناداً . اسکی دن بیرو شو
حالمزه راضی دگل ایدم . علوم اسلامیه‌نك اوقدر انحطاطی آثار اسلامیه‌نك
اوقدر مسکنتی بنم عندمده غایت مستبعد ایدی . فقه اسلام جامع الرموز
کبی شیدن ، اصول فقه توضیح تلویح‌ده وار مسائل لفظیه‌دن ، اعتقاد اسلام
تفتازانی شرحنده سرد اولنمش مسائل خلافيه‌دن عبارتدر اعتقادی بنم قلم‌دن
غایت بعید ایدی . ادبیات عربیه یالکیز بالالار اویونجفی کبی صنائع لفظیه‌دن
محسنات بدیعه‌دن عبارت قالور خیالی بگا غایت غریب کوز و گور ایدی .

» بزده اصلاً یوق ایسه‌ده ، هر بر علمده غایت مکمل صورتده تألیف
اولنمش آثار اسلامیه کلیتله البته واردر « امیدى بن‌ده قوتلندی . سوق
وغیتله توکلاً علی الله اوزاق مملکتلره سفر ایتدم . تورکستان ، استانبول ،
مکه ، مدینه ، سوریا ، شام ، هندستان مصر مملکتلرینه واردم . اومماکت
مدرسه‌لرینی تقریباً بزم روسیا مدرسه‌لری کبی بولدیم . فقط خدایه شکر
امیدسز قالاماد :

کشکولمی اله آلوب خیرجی کبی قاپودن قاپویسه کیزه‌رك اهل علم
حضورنده خصوصی صورتده استفاده ایتدم دائماً اومماکتلرک کتبخانه‌لرینه
مداومت ایدوب آثار اسلامیه‌یی مطالعه ایدر ایدم . علمای اسلامك عموماً
علوم و معارفه دائر خدمت‌لرینی کوروب غایت ممنون اولدم . شبهه یوق
البته بن یالکیز ملیوندن برینی کوردم . فقط اویله ایسه‌ده او آثار بنی‌قانع
ایدر درجه‌ده وافر ایدی .

باخصوص اهل فقهك اهل حدیثك عاوم عربیه اهللرینك خدمت‌لری بگا
غایت واسع کورندی : اهل حدیثك احادیث نبویه‌یی ضبط ایتمك علوم

حديثيه ي تفصيل و تحقيق ايتك امرنده كو سترمش خدمتلى هر كسى قانع ايدر درجه ده مكممل ايدى . اهل فقهك علوم شرعيه ي تدوين بابتده مهارتلى اصول شرعيه دن احكام شرعيه ي استنباط امرنده اجتهدلرى كلى اقتدارلرينه غايت عالى همتلرينه شهادت ايدر ايدى . امام محمد بن الحسن الشيبانى حضرتلى نه قدر بيوك همتلى فقيه مجتهد ايمش كه علم فقهى علوم رياضيه يه احتياج ذلتندن همايه ايتمك ايچون فقيهلره مخصوص حساب فقيهلره مخصوص جبر اختراع ايتمشدر . مسائل وصايبى حل حقنده دورت طريق وضع ايتمشدر كه تماماً قواعد جبريه كى مطردلردر . علوم عربيه اهللرينك خدمتلى بكا دها غريب دها عجب كوردى : بن ابتدا ادبيات عربيه يى يالكرز بيهوده تكلفات فارغه دن عبارت اولان صنائع لفظيه يه محصوردر گمان ايدر ايدم . اشعار عربيه يى يالكرز خير چياك قصيده اميرلى مدح وقتنده انشا اولمش نظم دن ، ياخود بر محبوبك يوزينه كوزينه قدينه قامتنه پرستش يولنده سويلنمش مجون دن عبارتدر خيال ايدر ايدم . لكن حقيقت اويله دگل ايمش ! از ايسه ده دواوين عربى او قودم . رسم طبيعت بابتده جاهلى عربلرك مهارت تصويريه لر بنى كوروب اشعار عربى حقنده گمانم يكبارة متبدل اولدى .

حريّت ، حماست ، اقدام ، ثبات ، اقتصاد ، احتياط ، مروت ، شهامت ، عزت نفوس ، كرم ، سماحت ، عفاف ، نزاهت ، صدق ، وفا ، حسن عهد كى اك بيوك خصائل حميده يه اك عالى اخلاق انسانيه يه عائد غايت بليغ غايت چوق اشعار اوقوب ادبيات عربيه يه محبت ايتميه باشلادم .

فقط بن همان اشعار عربيه يى افكار عاليه دن ، عالم وجودك حكمتنه عائد فلسفه دن ، حيات انسانك اسرارينه دائر افكار عميقه دن خايلر گمان ايدر ايدم . عاقبت دواوين عربده اوشيلرك هر برينه و فرتله تصادف ايدنجه ، لفظك تمام معناسيله ، حيران اولدم .

عصر مزده مطبوعات عالمى غايت كينكر هر شى ارزان بها ايله بولنور . بنده مطبوعات عثمانيه مطبوعات روسيه واسطه سيله شو صوك عصرلرده غربده غليان ايدوبده اوروپايى طوعاً اوكرها ترقيات مدهشه يولنه سوق ايتمش افكار فلسفيه يى او گرندم .

غربدہ یالکنز شو صوڭ عصرلرده وجوده کلدی خیال اولنور افکارڭ
هر برینی آچیق صورتده بن دواوین عربده بولدم .

مثلاً امور دینیہده ره فورماسیه فکرینی ، امور سیاسیہده اختلال انقلاب
ره الوسیه افکارینی ، حکومت مطلقهیی حاکمیت مستبدیهیی جرح فکرلرینی غایت
حریتله ابوالعلا حضرتلرینڭ «اللزومیات» اسملی دیواننده بولدم .

اویله بیوک افکار اوروپاده اکتشاف طریقله وجوده کلشمی ؟
یاخود ابوالعلا کبی رجال اسلامڭ آثار عالیہسندن انتحال طریقله
توره مشمی ؟ اوجہت بزه شمدی لازم دگل . مطلب ترقیات عالیہدن عد
اولنمش اوافکارڭ آثار اسلامیہده نه قدر زمان دن پیرو وجودینی بیاندر .
ملت اسلامیہ اولگی عصرلرده علوم و معارفه عائذ شیلرڭ بعضلرینی
دیگر ملتلردن اقتباس ایتمش ایسهده ، معنای خصوصیلہ ، ادبیات تعبیر
اولنور شیلری هیچ بر ملت دن اقتباس ایتمه مشدر .

حال شویله ایکن اشعار عربیه دیگر ملتلرڭ ادبیاتنه پیرو اولمایوبده
بر منتهای کماله ایرشدی ، دریای معرفت اطلاقنه شایان اولور درجهده منبع
عرفان اولدی .

بن دواوین عربیهیی فکرأ وفلسفۀ شو درجهده فائق بولدم . لاجل ذلك
سودم ، تحصیلنه رغبت ایتدم ، تعالیم عربیهیی احتراماً قبول ایتدم .

شو دعوالرمی اثبات ایچون عالم انسانیتده بر نادره اولارق وجوده
کلمش صوقور ابوالعلا حضرتلریله اللزومیاتی شاهد ایدرسهم ، گمان ایدرم ،
دعوالرمی اثبات ایتمش اولورم :

هر شیده غایت حریتله اداره افکار ایتگی انسانلره اڭ اول ابوالعلا
حضرتلری تعلیم ایتدی . بوڭادائر سویلنمش بیتلر اللزومیاتده غایت چوقدر . از جمله

بتلون اسفارهم والحق یخبرنی بان آخرها مین واولها

صدقت یاعقل فلیبعد اخو سفه صاغ الاحادیث افسکاً اوتاولها

طال العناء بکون الشخص فی امم تعد فریة غاویها معولها

تاریخ بزه کون کبی کوسترورکه روی ارضده شرقاً وغرباً هر بر ملتڭ
بیگلرجه سنهله قارا کللق عالمنده بقاسی روحانیلری النده احتباسلرندن ناشی
اولمشدر . اسکی ملتلر سندن معابد النده ، یهود نصاری اخبار وره ایینڭ

تحت قهرنده، اهل اسلام ایسه بر طاقم قصابلر گمراه صوفیلر جاهل فقیهلر
تحت تهدیدنده انوار عقلدن بی بهره اولوب قالدیلار. دولت ادراک مستبدلری
حریت افکارى الك بیوک جنایت کبی کوستروب، انسانلری یالکنز امور
دینیهدہ دگل بلکه امور طبیعیهدہ فکردن شدتلہ منع ایدرلر ایدی.
الك اول آنلارک علیهنه اعلان حرب ایدوب، عقلک حقوق مقدسه لرینی
حمایه ایدن ذات بزم فیلسوف اسلام ابوالعلا حضرتلری اولمشدر.
فیلسوف جنابلری دیر:

وكم غرت الدنيا بنيتها وساعى
سابع من يدعو الى الخير جاهدا
ومن كان في الاشياء يحكم بالحجى
هرملت ده فساد اديان اهل دينك تأويلاتندن، امور باطله یی ابتدا علرندن،
اخبار کاذبه شیوعندن ناشیدر.

امام ابوالعلا حضرتلری دیر:

قد اختل الانام بغير شك
اطاعوا ذا الخداع وصدقوه
وجاءتنا شرائع كل قوم
وغير بعضهم اقوال بعض
وبدل ظاهر الاسلام رهط
لقد عمروا واقسمت الرزايا
ويذكر ان في الايام يوماً
وما يحدث فانا اهل عصر
رجوا ان لا يخيب لهم دعاء
اذا اصحاب دين احكموه
وقد شهد النصارى ان عيسى
وما ابهوا وقد جعلوه رباً
تمج قلوبهم ما اودعته
اضاعوا السرلما استخفظوه
لهم نسب الرغام وذاك طهر
اديل الشر منكم فاحذروه

فجدوا في الزمان او الجوه
وكم نصح النصح فكذبوه
على آثار شىء رتبوه
وابطلت النهى ما اوجبوه
ارادوا الطعن فيه وشذبوه
لبئس الرهط رهط خربوه
يقوم من التراب مغيبوه
قليل في المعاشر منجبوه
وكم سأل الفقير فخيّبوه
اذالوا ماسواه وعيبوه
توخته اليهود ليصلبوه
لئلا ينقصوه ويجذبوه
لسوء في الغرائز اشرّبوه
وقد صانوا الاديم وسربوه
ولم يطهر به متنسبوه
ومات الخير منكم فانذبوه

ارباب ادیان النده عقل انسانك شانی تماماً هضم اولنمش ایدی .
 خصوصاً نصرانیت عالمنده ارباب كنائس النده عقل انسان كلياً اعتباردن اسقاط
 اولنمش ایدی . بزم اهل كلام عقل انسانی اعتبار مسئله سنده اختلاف ایدوب
 اشاعره كبی مذهبلر عقل انسانی اهتضام طرفنه میل ایتمشلر ايسه ده ، علمای
 اسلام دن اهل تحقیق عقل انسانی هر شیدن مقدم اعتبار ایتمشلردر . عقل
 هر حقیقتك ميزانیدر . حقیقتك حقیقی وزن عقل ايله ثابت اولور . میزان
 عقل ده طفیف كن شی بازار حقائق ده رائج اولماز . منقولك صحتی ایچون عقل
 صریحه مطابقت ضروردر . منقول صحیح دائماً معقول صریحه مطابق اولور .
 معقول صریحه مطابق دگل نقل هیچ بروقت صحیح اولاز .

لكن عقل نه در ؟ معقول صریح نه در ؟

هر بر انسانك وهمی هر بر انسانك رأیی عقل صفتيله تلقی اولنه ماز . حتی
 علم ناميله اهل علمدن منقول اول کلمش شیلرده دائماً حقائق معقوله صفتيله
 قبول اولنه ماز ، احياناً انواع محالاتی بر آرایه طویلارلرده ، «اشته علم شودر !
 اوفو ، بیل !» دیرلر : بویل شیلر قرن بعد قرن اهل علم النده تدریس اولنور .
 علم نامنده اولان اوخیالات باطله انسانلر قلبنده اویل رسوخ ایدرگه عقل
 بشری او اوساخ دن تطهیر ایچون اك بیوك رجالك یوزلرجه سنه لر امكاری
 لازم كلور .

شمدی شو کون معلوم اولدی : اسکی علوم الهیه اسکی علوم طبیعیه
 اکثراً ظنون باطله دن ، هیئت قدیمه ايسه تماماً محالات واضعه دن عبارتدر :
 شو کون هیئت قدیمه یه نظر ایدن انسان اسکی حکیملرك او قدر محالاتی
 قبوللرینه تعجب ایدر . حکیملری معنورده کورسون ، لكن او قدر محالاتی
 حقیقت صفتيله تلقی ایدوب ، معقولاته تطبیق خولیا سیله ، نصوص شرعییه
 تأویل تحریف ایتمش متکلملره نه دیه جك ؟ علوم کلامیه لرینه مغرور اولان
 اومتکلملرده نه معقولاتی تحقیق ایده بيلمك همتی ، ونه ده قلبلرنده نصوص
 شرعیه لر ك قدسیت و حرمتی وار ایدی . بونلار ، کورورسن ، نصوص
 شرعیه لری ظاهر لفظیه مجازات لغویه تسمیه ایدوب ، بر دفعه آیات قرآنیه ايله
 سنن نبویه لر ك علمی اهمیتلرینی كلياً ابطال ایدرلر ؛ بوتکله ده اکتفا ایتمه یوب ،
 کندولرینك وهیات کلامیه لرینی ادله قطعیه کبی اعتبار ایدر ك ، تأویل

تحریف ایدوب ایکنجی دفعه دهانصوص شرعیله لری تماماً هدر ایدرلر . بوندن صوگ ، بیلهم نصل بر جسارتله ، کندولرینک فکرلرینی قبول ایتمه یین آدم لری یا تکفیر و یا خود تضلیل ایدرلر .

مشاهده ، وجدان ، یا خود حکم ضرورتله معلوم اولان شیء شارع نظرنده « معقول صریح » اولور . معقول صریح یا خود بوکا بالضروره مبتنی اولان شیء نظر شریعتده هر شیدن مقدم اعتبار اولنوب بوکا مخالف شیلرک هربری مردود اولور .

امام حاکم اسناد صحیح ایله عبدالله بن عباس حضرتلرندن روایت ایدر : « ان النبی قال لرجل تری الشمس ؟ قال نعم . قال علی مثلها فاشهد اودع . » شو حدیثک حکمیه قطعاً بالمشاهده معلوم دگل برشی ده شهادت وبرمک جائز دگلدر . شهادت کبی بر امر جزئی ده قطعاً معلومیت لازم ایسه کلیت مطلوب اولان مسائل علمیه ده قطعاً معلومیت بالضروره لازم اولور .

« قل انما حرم ربی الفواحش ماظهر منها وما بطن والاثم والبغی بغير الحق وان تشرکوا بالله ما لکم من سلطانه ان تقولوا علی الله ما لا تعلمون . » (اعراف - ۳۳)

شو آیتده محرمات دورت رتبه اوزرینه ترتیب قیامه شدر : (۱) ظاهر یا خود باطن فواحش ، (۲) اثم وظلم ، (۳) اشراک بالله من غیر برهان ، (۴) من غیر علم حکم ایتمک .

شبهه یوق شو ترتیب ادنی دن اعلایه ترقی طریقله ترتیب اولنم شدر یوقسه اشراک بالله حراملرک اثم ادناسی اثم کو چگی اولمق یا خود کوچگی ایله بر رتبه ده اولمق لازم کلور ایدی . ترتیب علی سبیل الترقی اولور ایسه بالضروره من غیر علم حکم ایتمک گناهلرک اثم بیوگی حراملرک اثم شدید اولور . « ولاتتقی ما لیس لکم به علم ان السمع والبصر والفؤاد کل اولئک کان عنه مسؤلاً . » (الاسراء - ۳۶) .

شو آیتده خدای من غیر علم حکم ایتمک دن نهی ایتم شدر . انسان بعضاً مشاهده سنده یا خود احکام عقلیه سنده غلط ایدر . او یله اولور که انسان بر سوزی ایشیدر لایق یله آگلاماز ، آگلام گمان ایدر ؛ یا خود کوز یله بر شیمی کورور ، کما ینبغی فرق ایده من ، تماماً اشتباه سز کوردم خیال ایدر . شویله ایکن قولانغه

کوزینہ اعتماد ایدہ رک احکام اجرا ایدر. شبہ سز بویلہ احکام غلط اولور. انسانک احکام عقلیہ سنده خطاسی دها زیاده در. زیرا اگر حکم من غیر برهان اولور ایسه یا خود بر برهان باطل دن استنباطاً حکم واقع اولور ایسه بلاشبہ اویلہ حکم باطل اولور.

فرض ایدہ لم برهان برهان صحیح ده اولسون. فقط اکثریاً اویلہ اولور که انسان بر غرضک الجاسیلہ برهانی غیر محکمه استعمل ایدر. یا خود عام دگل برهانی تعمیم ایدر؛ یا خود کندوسنک هواسنه باطلنه دیگرلری ده دعوت ایتمک آرزوسیلہ برهان صحیحی تأویل ایدر ده مقصدینی اثبات ایتمش کبی اولور.

شویلہ خصوصلر ده تثبت واحتیاطی امر ایدہ رک قران ده «ان السمع والبصر والفؤاد کل اولئک کان عنه مسولاً» آیت کریمه سی ذکر اولنمشدر. یعنی انسان سمع بصر کبی مشاهده سنه یا خود حکم فواد کبی وجداننه استناداً حکم ایدر ایسه احتیاط وتثبت ایتسون. زیرا انسان بونلرک هر برندن مسئول اولور. شوشیلر ده مساهله ایلہ خطایه ارتکاب ایتمک عندالله حرام اولان برسیئہ در. «کل ذلک کان سیئۃ عند ربک مکروهاً.» (الاسراء - ۳۸)

شو معنی ده اولان آیتلرہ حدیثلرہ استناداً تمام اعتمادله دیه بیلورز: احکام علمیہ احکام اعتقادیہ ده حقیقی قطعاً معلوم دگل شیلری حقیقت در صفتیلہ قبول ایتمه مک، غرض دن هودن غایت احتراز ایدہ رک حقیقتلر نه دهیچ بر صورتله اشتباه اولاماز در جه ده تمام وضوح ایلہ عرض وجود ابدن شیلردن ماعدا هیچ بر شیبی معقولات قطارینه قویماق لازمدر. یعنی مسائل علمیہ ایلہ مسائل اعتقادیہ ده حقیقی قطعاً معلوم دگل دلیللری اعتبار ایتمه مک لازمدر. شو حقیقت اویلہ بر حقیقت در که هر بر استدلال ده اساس کبی اعتباری ضرور بر قاعده اصلیه در.

مسائل علمیہ ده خطا غالباً شو حقیقتی شو قاعده اساسیه یی رعایه ایتمه مکن کلور، زیرا هر مسئله اوزرنده، نه قدر سول نه قدر طفیف مسئله ایسه ده، ظنون دائباً متضارب اولور، هر کس هواسنه موافق ظنی اختیار ایدر ده اختلاف چوغالور. اختلاف چوغالدهیچ اونسبت ده عقل بشردن حقیقت اوزاق کیدر. بیگلر جه سنه لره علم ده اک بپوک عقول اشتغال ایدوب ده ریاضیاتدن ماعدا هیچ بر علم ده مناقشه دن اشتباهدن یاقه قورتارمش بر مسئله بولنه مایور

ایسه اصل سببی شودر؛ ریاضیات ده شرقاً و غرباً هیچ بر مسئله ده اختلاف یوز
کو سترمه مش ایسه اصل سبب همان اودر. براهین ریاضیه ده قطعیت اعتبار
اولندیغی ایچون هیچ بر مسئله ده اختلافه محل قائم امشدر؛ دیگر علملرده اهلی
طرفندن ظنایات قبول اولندیغی ایچون هر مسئله ده اختلاف دائماً میدان کلوب،
اختلاط افکار حقیقتی الدن فاجیر مشدر.

انکار ایتمه یورم هر علم ده، ریاضیات کبی، حقیقتی قطعاً معلوم مبادی
هر وقت بولنماز، احیاناً طبیعیات هیئت کبی علملرده حوادث کونیه یی تعلیم هم
بیان یولنده «فرضیه» نامنده چوق شیلر وضع اولنوب موقتاً قبول اولنور.
اوعلملرده او یله فرضیه لری بر حاجت علمیه ایچون موقتاً قبول ایدوب طور مق
ضرور اولور. سوکوره تجربه لر بعضاً اوفرضیه لری تأکید ایدوب حقائق علمیه
رتبه سنه ایصال ایدرلر؛ بعضاً، هیئت قدیمه فرضیه لری کبی، براهین فاطعه دلاتیلر
بطلانلری ظاهر اولور.

لکن مسائل اعتقادیه ده ایش او یله دگلدر:

اهل کلام، مسائل اعتقادیه ده قطعیت شرعاً لازم ایکن، شو طریق حق
مستقیم دن انحراف ایدوب اعتقادیاتنه غایت چوق ظنیاتی درج ایتمشلر. شو
حالک تأثیر یله بر طرفدن شرعاً معتبر ایمانک قدسیتی اهمیت غایت تنزل
ایدوب دیگر طرفدن اهل اسلام بری برینه فان دشمن غایت چوق مذهب لره متفرق
اولدیلر. شو افتراقک علمی سیاسی دینی ضرر لرینی تعداد ایتمک بزه بوراده
عائد دگلدر یاخود دهها طوغریسی ممکن دگلدر. لکن شبهه یوق اسلام
باشنه هر بلیه یالکیز شو افتراق دن کلدی.

ظنیاتی باب اعتقاده قبول ایتیمه داعی یوق ایکن، مؤمنک ایماننه بوجه
من الوجوه مناسبتی یوق ظنیاتی تدسیس طریق لره اهل کلام اعتقادیاتنه درج ایتدی.
اعتقادیات ده قطعیت شرعاً شرط ایکن قطعیتی هدر ایتدی. ظنیات لرنده کندولرینه
مخالف اولانلری تضلیل ایدوب تا قیامت دواسی یوق وبسای افتراقی عالم
اسلام ده نشر ایتدی. حتی کندولرینه بیلر مفهوم دگل مسائل هدماً لاسلام
اعتقادیاتنه وضع ایدوب قلوب اهل اسلام ده، لفظک تمام معناسیلر، حرج
وحیرتی احداث ایتدی.

اہل کلامؑ شو عالمرینہ قصور در دیر ایسہ کده یا خود خیانت در دیر ایسہ کده روادہ . ہونکا ماعدہا دہا متعدد قصور لری خطاری واردہ . از جملہ:
 اہل کلام حدود ادلہ دہ توفیق ایتہ یور . دلیلؑ احاطہ سی وراستندہ اولان شیلرہ حکم اجرا ایتہ عجلہ ایدر . عمام دگل دلیلی تعمیم ایدر . رؤیت عقلیہ سی تختہ مندرج دگل شیلرہ حکم اعطا ایدر . شو خطا ادرا کمز حدودینی ارادہ مزلہ تعدی ایتمکن ، لایقیلہ آکلانماش شیلر اوزرینہ جسارتلہ اعطای حکم ایتمکن ، کندومزی اقتدارمزدن چوق زیادہ مقتدرگمان ایتمکن ناشی اولوب ، خطای علمی اولمقدن زیادہ ، عجلہ عجب بالنفس کبی خطای اخلاقی اولور . اویلہ ایدنلر «ومن يتعد حدود الله فاولئك هم الظالمون» (البقرہ - ۲۲۹) آیت کریمہ سی حکمی تختہ الؑ ابتدا داخل اولورلار . شو خصوصہ فقیہؑ محدثؑ دعوی ایدن اہل تالیفؑ بعضری اہل کلام کبی سلوک ایدوب آیات واحادیث دن استدلال ایدر ایکن ، تفریعات فقیہہ دہ غایت توسع ایدہ رک ، مناسبتی وار یوق تفریعلری سرد ایتمکدہ مبالغہ ایتمشلر در .

اہل کلامؑ دہا ہر خطاری ادلہ بی دعوالرینہ تابع ایتمکریدر . آنلار اولاً ہر دعوی ابتداء ایدرلر . سوؑرہ او دعوالرینی اثبات یولندہ ہر نوع فدائیلؑ کسوستر و ب ، نصوص شرعیہ بی تاویل تحریف ایلہ ایسہ دہ ، دعوالرینی اثبات ایتہ اجتہاد ایدرلر . ہونؑ تاثیریلہ «علم توحید اسلامی» دن عبارت اولان علم کلام مجتمع اہوا اولوب «ولا تتبعوا السبل فتفرق بکم عن سبیلہ» (الانعام - ۱۵۴) آیت کریمہ سنؑ حکمنہ مصداق اولور .

اہل فقہؑ اہل حدیثؑ مقلدلری دہ اماملرینؑ اصوللرینہ وفاقاً تخریج اولنمش فروع فقیہیہ آیات قرآن ایلہ احادیث نبویہ دن ، نکلفات تاویلات طریقیلہ اولور ایسہ دہ ، شواہد آرلار . ہونؑ تاثیریلہ فقہ اسلام فراری انتظامی یوق احکام غیر مضبوطہ دن عبارت قالمشدر . شریعت اسلامیہ احکام فقیہہ سی ہر قاچ رجال طرندن وضع اولنوب ، انضباطی حد امکان دن خارج مسائل اجتہادیہ دن عبارت اولمشدر .

مسائل فقیہیہ استدلال بابندہ فقہا ایلہ اہل حدیثؑ کندولرینہ مخصوص غایت غریب ، احياناً غایت ضائع ، وبعضاً مضر استدلاللری واردہ .

از جملہ :

بوجہ من الوجوه فائدہ عملیہ سی یوق، فروع فقہیہ آداب شرعیہ بہ اساس دگل، دیگر مسائل فقہیہ بی استنباط دہدہ مقدمہ اولاماز مسئلہ لہ خوض ایدوب، اویلہ مسئلہ لری تأیید ایچون دائماً آیات قرانیہ ایلہ احادیث نبویہ دن دلیل آرارلار. مثلاً واجب مخیر، تکلیف کفار، اولاد مشرکینک دار قیامت دہ محلی، صلات وسطایی تعیین کبی غایت چوق مسئلہ لری، اہمیت علمیہ سی وار شیلر کبی تمام اعتنا ایلہ، بیان ایدوب آیات واحادیث ایلہ تئید ایدرلر.

بویلہ شیلر «یا ایہا الذین آمنوا لاتسلوا عن اشیاء ان تبدلکم تسوکم.» (المائدہ - ۱۰۱) آیت کریمہ سی تحتہ مذرج اولوب، برطرفدن «من حسن اسلام المرء ترکہ ما لا یعنہ» (ترمذی عن ابی ہریرۃ) حدیث جامعہ مخالفت طریقہ اشتغال بمالا یعنی اولور، دیگر طرفدن طلبہ لری فائدہ سی اہمیتی یوق شیلرلہ اشتغالہ تعوید اولور.

شبہہ یوق ثمرہ علمیہ سی فائدہ عملیہ سی یوق استدلالات ہم ضائع ہم بیہودہ ہم مضر اولور.

فقہلرک محدثلرک بوندن دہا زیادہ مضر استدلاللری وار در:

از جملہ:

اصول شریعت حکمیلہ، ضرورات حیات اقتضاسیلہ، مصالح ہیئت اجتماعیہ طلبیلہ لزومی مطلوبیتنی قطعاً ثابت شیلرک جوازینہ یاخود عدم جوازینہ صحیح یا ایسہ سندندہ کلام وار حدیثلری دلیل قیلارق ایراد ایدرلر.

مثلاً لغات اجنبیہ بی تعلیم جائز می؟ علومی صحائف دہ سطور دہ ندوین روامی؟ خاتونلارہ کتابتی علمی تعلیم مشروع می؟ فلان وفلان علوملری فلان وفلان صناعتلری اوگرنمک منہی دگلمی؟ علوم نافعہ بی انسانلرہ القا ایتمک ایچون مجلس عقد ایتمک بدعت دگلمی؟ حساب کبی ریاضیات کبی حقیقی قطعاً معلوم شیلری شریعت اعتبار ایدر می؟ وابورلارہ بنوب بحار اوزرنده حرکت ایتمک مخاطره بالنفس اولماز می؟ کبی ضرورتی لزومی قطعاً معلوم شیلری دلیلہ محتاج کبی کوستروب صحیح یاخود غیر صحیح احادیثلہ استدلال ایدرلر.

بویلہ استدلالر ظاہراً جائز کبی اولور. لکن حقیقت حالده بویلہ استدلالات اصلاً جائز اولماز. زیرا اولاً ضرورتلری قطعاً معلوم شیلره استدلال بیهوده در. ثانیاً دلیلک دعوايه مطابقی لازمدر. کندوسی یاخود جوازی قطعاً معلوم شیلره قطعیتی افاده ایدر دلیل ضروردر. اخبار آحاد ایداً قطعیتی افاده ایدمیز. ثالثاً بویلہ استدلالر انسانلرک ضرورات حیاتده تردد لرینی ارتیابلرینی وسوسه لرینی انسانلره عادت ایدر ضرورات حیاتده وسوسه وارثیابک تأثیریلہ هیئت اجتماعیهده انسانلرک ترقیات مدنیہ لرینه غایت کلی صورتده سکنه عارض اولور. شرفاً و غرباً اهل اسلامک حال جهوده قالوب تدنیلرینه اسبابلرک بری شودر دیسهک خطا اولماز. رابعا حاجات ضروریہده اخبار آحاده تمسک ایتمک گویا «شریعت اسلامیهده اویلہ شیلرک اثباتنه کفایه ایدر قدر دلیل یوقدر.» دیمک اولدیغندن، برطرفدن دین اسلامه عدم کمالی اسناد، دیگر طرفدن روح شریعتدن غفلت اولور. ونک ایجابیلہ «حاجات مدنیہ لرک هر برینه شریعت اسلامیه وفا ایتمه یور.» خیالی انسانلرده کوککشور.

شو عصر مزده احوال سیاسیه بی امور اجتماعیه بی اصلاح یولنده میدانه کلمش قوانین اساسیه، حریت مطبوعات، حریت اجتماع، اصلاحات علمیه کبی الک بیوک مسئله لری شریعتہ تطبیق دعواسنده اولانلارک کتب فتاویہ اخود دواوین سننه مراجعتلری، بر شی بولامازلار ایسه او کبی مسئله لره انکارلری، بنم سوزمی تصدیق ایجون کفایت ایدر بر شاهد قطعی در. او کبی بیوک مسئله لری ملاحظه ایدر ایکن، مصالح منتظره لرینه مفسد مکنه لرینه نظر ایتمه یوب، یالکیز کتب فتاوی ده بولنورمی؟ دواوین سننده اصلی وارمی؟ دیمک، یوق ایسه بلامبالاه رد ایدہ ویرمک طوغریدن وغری به شریعت اسلامیه شبهه سز بر جنایت اولور.

بنده انکار ایتمه یورم: کلیت یاخود اکثریت آرا ایلہ قبول اولنمش مسئله لرک هر بری دائماً صحیح اولماز. احیاناً اویلہ اولورکه بوگون یا عصرده صحیح کبی کورنمش بر قانونک یارین یاخود دیگر بر عصرده لانی ظاہر اولور. البته اویلہ شیلر کیف مانفق قبول اولنہماز.

هیئت اجتماعیه ده امور اجتماعیه بی اداره ایچون اتخاذ اولنه بیلجک قانون شریعت اسلامیه طرفندن وضع اولنمش میزان ایله وزن اولنور. بوکا شاهد:

«لقد ارسلنا رسلنا بالبینات وانزلنا معهم الكتاب والمیزان ليقوم الناس بالقسط وانزلنا الحديد فيه بأس شديد ومنافع للناس.» (سورة الحديد - ۲۵). شو آیت کریمه منظوقچه خدای انسانلره ضرورات حیاتلرینی تدبیر ایچون اوج شی ویرمشدر: (۱) کتاب (۲) میزان (۳) حدید. کتابدن انسانلر ضرورات حیاتلرینی سرمایه سعادتلرینی حقوق انسانیه لرینی اوگرنورلر.

میزان ایله انسانلر عدالتی قائم ایدرلر. نصل شیله انسانلر آراسنده عدالت قائم اولور؟ شبهه یوق انسانلر آراسنده عدالت مصالح عمومیه بی حقوق انسانیه بی رعایه ایله اولور. عمومک مصالحی رعایه اولوب، هیچ بر فردک حقوق انسانیه سنه حقوق شخصیه سنه تعدی اولماز ایسه او وقت انسانلر آراسنده عدالت حقه قائم اولور.

بزم شریعت اسلامیه، حکم قرانله، هیئت اجتماعیه ده امور اجتماعیه بی اداره ایچون وضع اولنه چق هر بر قانونی «مصالح عمومیه» میزانلر وزن ایدر. مصالح عمومیه میزاننده راجح کلن شی بی قبول ایدوب، او یله دگل شیلرک هر برینی رد ایدر. دنیاده امور عمومیه بی وزن ایچون مصالح عمومیه دن ده عادل ده صیح میزان اولماز.

خدای طرفندن انسانلره اعطا اولنمش حدید ندر؟ حدید آیت کریمه «فیه بأس شدید» جمله جاهعه سیله بیان ایتمشدر: «بوفدن صوگ» ولیعلم الله من بنصره ورسله بالغیب» جمله معجزه سیله ایضاح ایتمشدر.

شو بیانله شو ایضاح دن تمام وضوح معلوم اولور که حدید دیانت حقه بی قوانین عادلیه نشر و تنفیذ یولنده خدمت ایدن «قوه تنفیذیه» دن عبارتندر.

شو عصر مدنیت ده علی التدریج مطبوعات صحیفه لرنده عرض وجود ایدن اڭ بؤك مسائل اجتماعیه لری شریعت اسلامیه یه تطبیق دعواسنده اولان زمانمز فقهاسی انظار عالیہ لرینی یالکڑ کتب فتاویہ حصر ایتمه بؤب، ممکن بولورلار ایسه نظر عالی لرینی احياناً اصول شرعیہ یه هم ده آیت کریمه ده مذکور «میزان سماوی» یه عطفی ایتسونلر. زیرا شارع اڭ احکام عامه سی بلا شبهه فتاوی تالیف ایدن انسانلر اڭ افکار محصوره ضیفه لرنندن قیاس قبول ایتمز درجه ده هم کثیر هم وافی هم عالیدر. اوپله ایتمز لار ایسه یا قصدا یا جهلاً شریعت اسلامیه یه جنایت ایتمش اولورلار.

بڭا قالورسه بن کندم «شریعتی مدنیت یه یاخود مدنیتی شریعت تطبیق» کی عبارت سیئہ لری تغییر فاسد لری اصلاً قبول ایده مم. بنم اعتقادمه کوره انسانلر اڭ شو فانی طار دار دنیاده علوم معارف صنائع اخلاق جهتلرنجه اڭ بؤك درجه لره وصول لری معناسنک اولان مدنیت بزم شریعت اسلامیه فرعلرنندن بر فرعدر. بویله ایسه «تطبیق» کلمه سی شریعت اسلامیه علویتنه قدسیتنه مناسب دگل بر سوء ابدن عبارت قالور.

بزم فقیهلر اڭ محدثلر اڭ بؤکا ماعدا اهمیت سز فائده سز استدلال لری ده واردر.

جمله دن بری :

بزم فقیهلر محدثلر عادی فعللر اڭ جیلی امورلر اڭ اوفاق جزئیاتلرین اڭ ده جوازین یه یاخود عدم جوازین یه آیات قرانیه احادیث نبویه ایل استدلال ایدرلر. بونڭ اوزرینه اکثریاً اوپله اولورکه اوفاق شیلر اڭ جزئیاتنه آیات احادیث استدلال ایدن ذات حیات انسانیه ده اهمیتی وار مسئله لر اڭ هیچ برینی ده کتابنده ذکر ایتمز.

شو حال اڭ تاثیر یله «شریعت اسلامیه یالکڑ حیات انسانیه ده اهمیتی یوق شیلر اڭ حکملرینی اوگرتمک ایچون گنه کلاشدر» خیالی طلبه لره متمکن اولوب، قلوب اهل اسلام دن شرع شریف اڭ اهمیتی حرمتی قدسیتی تماماً زائل اولور. انسان اڭ عقلنه وجدانه شریعت اڭ تسلطی قالماز.

بن منقولاته مقابل قیلنهرق ذکر اولنهرق ده اولان عقل دن بحث ائناسنده فقیهلر اڭ محدثلر اڭ مسالک علمیه لرینه تنقید نظریه فکرمی بیان ایتدم. بونڭله

برابر بن هرکس دن زیاده فقیه لری محدث لری بلکه عموماً اهل علمی تعظیم و احترام ایدرم. بیلورم ملیوندن بر فضلرینی تقدیر ایتیمه اقتدارم یوق، اعتراف ایدرم. لکن بن بوراده فکرمی حریتله عرض ایتمش ایسه م اویوکلره طعن ایتمک قصدیله دگل. بکامقبول کبی کورنمش فکرلری سویله مش ایسه م، قبول ایتمگی یاخود تقلید ایتمگی دیگرلره توصیه طریقیله ده دگل.

بن بنم ذهنمدن چیقمش شیلرک هیچ برینه اهمیت ویرم. بیلورم هر کس دهاعالی فکرلری دهاعالی تصورلری عرض ایده بیلور. خصوصاً فیض خدایه ده از یاده مظهر اولانلار، شوراده سویلنمش فکرلردن قیاس قبول ایتمز درجه ده اصوب فکرلری بولا بیلورلر. لکن ادب دائره سنده هر کس عقلاً و شرعاً فکرینی سویله مک امرنده مختاردر. بنده حقوق ذاتیه م دن متمتع اولارق فکرمی سویله دم یازدم. شو یولده سویلنمش سوزده هیچ بروقت طعن اولماز. تکرار ایدرم بن اهل علمی عموماً احترام ایدرم. بزم معارضلرمز یالکمز کندو مذهبلرینک اماملرینی احترام ایتمک دعواسنده ایسه لرده بن هر بر امامی هر کس دن زیاده احترام ایدرم. ساده اوقدر دگل، مجاهیل حیات ده اواماملرک مسلک لرینه اتباعاً حرکت ایده بیلسم بن کندومی الک مسعودعد ایدرم بزم اهل اسلام عقلی سوء استعمال ایتدکلری کبی حریت افکار ده سوء استعمال ایتمشلردر.

عقل عندالله حر در. هر متفکر، نصوص قطعیه حکمیه، مأجوردر. بزم سلف صالح ده تعدد مذاهب حریت افکار اساسنه مبتنی اولوب بالطبع بالضروره وجوده کلمش بر رحمت الهیه ایدی. سوک کلمش عصرلرده حریت افکار عموم اهل اسلامی طوائفی متعادیه یه تقریق ایتمک ایچون الک بیوک سبب کبی استعمال اولنور اولدی. یعنی عالم اسلامیت ده حریت افکار اقتضاسیله سلف صالح عصرنده ظهوره کلمش هر بر فکر صاحبنه نسبتله تدوین اولنوب، اتباعی تقلیدی شرعاً لازم بر علی حده معین مذهب صورتنه افراغ اولندی. بونکله ده اکتفا ایتمه یوب اصول قطعیه ایله شرعاً ثابت حریت افکار ی نسخ ایده رک مذاهب مدونه لرینه همه امت اسلامیه بی جبراً دعوت ایدر اولدیلا.

عالم السر والخفیات محیط الکلیات والجزئیات اولان الله رب العالمین حضرتلرینک علمیلہ سید الوجود صلی الله علیہ وسلم حضرتلرینک علملرینی امام مالک امام نعمان کبی افراد بشرک علملرینه تماماً مساوی ایدوب، «اشته شریعت شودر. حق شودر. بوکا ماعدالرک هر بری باطلدر». — «وماذا بعد الحق الا الضلال.» دیدیلر. اکمل الشرائع اولان شریعت اسلامیه بی پر امامک قلمیلہ دورت بش صحیفه اوزرنده یازلمش شیلره محصوردر دعوی ایتدیلر عامه ازمان کافه امم وملل ایچون نازل اولمش شریعت کافله کامله بی بر ایکی فقیهک اجتہادیلہ تدوین اولنه بیلمش «تفریعات فرضیه» دن عبارتدر خیال ایتدیلر.

بن اویلہ اعتقاد ایدرم که مادامت السماوات والارض دائم فالاحق شریعت اسلامیه، بزه معلوم مندهیلردن یالسکز برینک کتب فقیهیه سنه دگل بلسکه همه سنک کتب فقیهیه سنده محصور اولمق احتمالندن غایت بعید اولوردر جهده، واسعدر. گمان ایدرم هر مسلم شو اعتقادده بنمله شریک اولور. زیرا بونکچون شریعت اسلامیه من عند الله نازلدر دیمک یاخود حیات انسانیه ده حوادثک عدم تناهیلرینی بیلیمک کفایه ایدر. علم خدایی بر ایکی مجتهدک علمی در جه سنه تنزیل ایتمه بن هر بر عاقل، شریعت اسلامیه بی کتب حنفیه ده مثلاً محصور اولور قدر طاردر اعتقاد ایتمه بن هر بر مؤمن البته بنم شو سوزلرمی قبول ایدر.

بن بوراده اثباتندن عجزم محتمل دعوالری یازمادم. اودعوالرک هر بری اصول شرعیه ایلہ ثابتدر. فقط بن شمدی بوراده اودعوالری براین شرعیه سیله اثبات ایتیمک صدندن دگلم. بن یالسکز فیلسوف اسلام ابوالعلا حضرتلرینک اخبار یهود رهبان نصاری، فقهائ اسلامه خطاباً ارشاد یولنده سویله مش اویوک سوزلرینه توجیه اولور امیدیلہ شویوقاری ده عرض ایتمش سوزلرمی یازدم.

اخبار یهود رهبان نصاری بعض فرق اسلامیه عقل انسانی پای تحقیر آلتنه آلوب، حقوق مطلقه سنندن عقل انسانی بتمامها تجرید ایتمشلر ایدی. صحیفه لرده مقدس نامیلہ یازیلوب، معبدلرده ثواب قصدیلہ اوقونوب منبرلرده وعظ اسمیلہ سویله نوب، غالباً خرافات باطله دن عبارت اولان شیلری کرهأ اعتقاد ایتیمکن ماعدا هر بر امری عقلک اقتداری خارجه قویمشلار ایدی.

قدسیت و روحانیت پر دہسی آرفاسندن تلقین اولونور شیلرک هر برینی تسلیمله قبول ایتمیه عقل انسان مجبور ایدی. معبدلرک جدارلری ایچنده عقل انسان محبوس فالوب، روحانیلرک عظمتی کبریاسی حضورنده من غیر استکبار سجد ایتمک عقل انسانییه فرض قیلنمش ایدی.

اڭ اول تمام حریتله عقل انسانڭ حقوق مطلقه سندن دفاع ایدوب عقل انسانی ذلت تحقیردن، روحانیلر انده اسارتدن فورتمش ذات بزم اسلام فیلسوفی ابوالعلا حضرتلری اولمشدر.

«اللزومیات» ک تمامی عقل انسانی اسارتدن رقت دن اطلاق ایچون وضع اولنمش در دیر ایسه مبالغه اولماز گمان ایدرم. انسانڭ عقلی یا شهوات حیوانیه سنه، یا اطماع شیطانیه سنه، یا خود اوها م باطله عقائد فاسده سنه اسیر اولور.

عقل انسانڭ علویتندن، نوع انسان ایچون ممکن اولان ترقیاتڭ عدم انتهایسندن، عالم وجودڭ اتساعندن غافل آدم هیچ بروقت اسارتدن نجات بولماز. لاجل ذلک فیلسوف حضرتلری دائماً عقلڭ علویتنه، ترقیاتڭ عدم انتهایسنه، عالم وجودڭ اتساعنه دائر تعالیم ارشادیه سیله اللزومیاتی طولو ایتمیشدر.

روحانیلرک توسطندن، دولت ادراک مستبدلرینڭ تسلطندن تماماً مستغنی اولوب، هر بر حقیقتی بلا واسطه وبلا اعانه، عالم حقائقندن بولایلمک حقنده عقلڭ کلی اقتدارینی بیان ایچون، فیلسوف اسلام ابوالعلا حضرتلری

«ایها الغر ان خصصت بعقل فاسألنه فکل عقل نبی»

دیتمیشدر. یعنی ای انسان عقلڭ وار ایسه دیگرله آلدانما. هر حقیقتی عقلدن صور. زیرا هر عقل، حقائق معام حقائقندن بلا واسطه تلقی ایدر، نبیدر.

عقل انسانی روحانیلرک تسلطندن، خلقت عالم همده ادیان خصوصلرینه عائد امورلرده روحانیلرک تعالیم باطله لرندن تخلص یولنده فیلسوف حضرتلری

والدهر یقدم والمعاشر تنقضى	والعجز تصدیق بهین بخبر
کل الذی نekon عن مولاکم	کذب اناکم عن یهود یحبر
رامت به الاحبار نیل معیشه	فی الدهر والعمل القییح یتبر
کذب یقال علی المنابر دائماً	افلا یمید اما یقال المنبر

دیمشدر. یعنی خبرلرده کلمش اکاذیبی تصدیق عجزدر. یالکز تحقیق اموردن عاجز انسان اخبار کاذبهیی تصدیق ایدر. مولا گزیدن حکایت ایتدیککز شیلرک همهسی یهودلر الیه تزویر اولنمش اکاذیبدن عبارتدر. دنیاده عزتی طلب ایدوب علمای یهود اسکی زمانده او اکاذیبی وضع ایتمش ایدی. اعمال قبیجهلرک بطلانی عاقبت بلا شبهه ظاهر اولور. او اخبارک بطلانیده شو کون تماماً ظاهر اولدی. اوپله ایسهده علمای اسلام مسجد منبرلرنده همان همیشه او خرافات اسرائیلیهیی تکرار ایدرلر. نصل اولورده منابر اسلامیه او قدر اکاذیبی تحمل ایدر؟!

بو کبی خرافات کاذبهدن خلاص اولمق یوللرینی انسانلره بیان ایدوب، فیلسوف اسلام ابوالعلا حضرتلری
 هل صح قول من الحاکمی فتنبله؟ ام کل ذاک اباطیل واسمار؟
 اما العقول فالت انه کذب والعقل غرس له بالصدق اثمار.
 دیمشدر.

یعنی همت علمیهلرینی یالکز حکایتلره حصر ایدن آدملرک سوزلری قبول ایتمه شایان صورتده عجا هیچ بر وقت درست اولمشمیدر؟ یاخود بونلارک همهسی، کیچهلرده طوپلانووب وقت کیچورمک ایچون ترتیب اولنمش، خیاللردن مصاللردن عبارتیدر؟ عقل قطعاً یمین ایدرکه آنلارک هر بری کاذبدر. عقل ایسه دائماً حقیقتلری کوسترور بر نوردر. عقلیه استرشاد ایدن حقیقتی بولور. عقل انسان هر مشکلی حل ایدر، هر ظلمتی کشف ایدر بر شمسدر فیلسوف حضرتلری دیمش:

وانک ان تستعمل العقل لا یزل مبدتک فی لیل بعقلک شمس
 یعنی عقلی استعمال ایدر ایسهک هر فارا کلق شمس عقل نوریه منکشف اولور. انسان حقیقتی بولور ایسه یالکز رویه سیله فکریله بولور. امام ابوالعلا حضرتلری دیمش:

ولم یتناول درة الحق غائص من الناس الا بالروية والفکر
 عقل انسان حقیقتلرک اؤوزاقلارینه واصل اولور. حقائقک هر بری اؤ بیوک دفتر حکمت اولان عالم وجودده طلب اولنور ایسه بولنور. ابتدای خلقتدن شو زمانه قدر بیلنمش شیلر بوندن صوؤ بیلنهک شیلره

نسبتله عدم حکمنده در. عالم وجود تقدیری ممکن دگل درجه ده بیوکر. نجوملرک الڭ بیوگی عالم وجود بیوکلگنه نسبتله بر نقطه کبیر. شو بش جمله ده سویلنمش شیلری بزم اسلام فیلسوفی صوقور ابوالعلا حضرتلری اشته شو اوچ بیت ده سویله مشدر:

الفکر حبل متبی یمسک علی طرف منه ینط بالثریا ذلک الطرف
والعقل کالجبر ما غیضت غواریه شیاً ومنه بنو الایام تغترف
اذا افتکرنا علمنا ان ذو ضعه اعلی النجوم ولله انتهى الشرف
یعنی انسانک عقلی ثریا کبی الڭ بعید حقیقتلرده بر ثانیه ده واصل اولور.
انسانلر بحر عقلدن شو کونه قدر اغتراف ایدرک غایت چوق علوملری میدانه کتورمش لر ایسه ده، بحر عقل همان اسکچه بر شی آلنماش کبی قالمشدر. (یعنی بیلنمش شیلر بیلنه جک شیلره نسبتله یوق حکمنده در.) بز فکر ایدر ایسه ک الڭ بیوک نجوماری ده عالم وجود اتساعنه نسبتله بر نقطه کبی بولور. هر بر شی عالم وجود اتساعنه نسبتله غایت حقیردر. شرف یالکز بر خدایه مخصوصدر.

نوع انسانک مسکنی اولان شو بزم «بر» یالکز تمام عالم وجوده نسبتله دگل بلکه، ریاضیونک بیاننه کوره، شو بزم «جمله شمسیه مزه» نسبتله ده هیچ بر طریقله محسوسیتی ممکن دگل بر نقطه در. شبهه یوق شو بزم جمله شمسیه مزک تمامی ده عالم وجوده نسبتله غایت حقیر بر شیدر. (بز بوراده عالم وجوددن یالکز مادیاتی اراده ایدرز.)

بزم «بر» مز بزم جمله شمسیه مز عالم وجودک اتساعنه نسبتله حقیر بر شی اولور ایسه، بر اوزرنده کورنمز بر نقطه دن عبارت انسانک عالم وجوده نه قدر اهمیتی قالور؟ بونی ملاحظه ایدن مؤمن «هل اتی علی الانسان حین من الدهر لم یکن شیاً مذکوراً... (الانسان-۱) آیت جامعه سنه ده واضح صورت ده واقف اولور.

بزم فیلسوف اسلام ابوالعلا حضرتلری شو معنایه اشاره ایدوب
«اذا رفعوا کلامهم بمدح فلفظی فی مواطنه رسیس»
«وما حمدی لآدم او بنیه واشهد ان کلهم خسیس»
«تحدث هذه الایام جوراً ویحسب ان ما نطقت هسیس»

دیمشدر.

یعنی عالم وجودك عظمئندن، انسانك ده او عظمته نسبتله صوك درجه حقارتندن غفلت ایدنلر بیوك آوازله انسانلری مدح ایدرلر ایسه، بن، او نهایه سی یوق عظمت دن حیا ایدرك، انسانلری مدح ایتمكدن كلامی تنزیه ایدرم. نوع انسانك عالم وجوده نسبتله نهایت درجه ده حقارتنه شهادت ایدرم ایکن، بن انسانلری نصل مدح ایدهیم؟

بزم اهل علم «الحمد لله» جهلسنده الف لام استغراق ایچوندر لام تخصیص ایچوندر دیرلر. لکن معناسنه تماماً واقف اولمایورلار. تفاسیرده کتب ادب ده نه قدر کاغد نه قدر قاره ضائع ایتمشلر ایسه ده یالکیز «ما سوايه حمد مجاز در.» قدر بر سوز یازا بیللمشلردر.

انسانلر، تقریباً بلا استثناء، غایت طائش غایت خفیف غایت سبکمز اولورلار. بر ایکی علمی، نهایت ممکن اولور ایسه، دورت بش علمی اتقان ایدر. صوکره لسانیلر دگل ایسه قلبیلر البته

وعلمت حتی ما اسائل عالماً عن علم واحدة لکی از دادها دیمیه جسارت ایدر. انسانلرک طبعنه غرور یعنی غایت تافه غایت دون شیلره آلدانمق غلبه ایتمشدر. انسان کندوسنده وار شیلری فضیلت گمان ایدوب، دورت بش قدر شیلری ده غایت چوقدر خیال ایدوب، تجرب تکبر ایدر. انسان هیچ اوتانماز: علمی علومك اتساعنه کثرتنه نسبتله، عدم حکمته اولان بر مسکین «حکیم» «علامه» «منتهی» لقبلرینی طاقنور. کندوسینی او کبی بیوك لقبله هر کس دن زیاده مستحق صانور.

«وحملا الانسان انه كان ظلوما جهولا... (الاحزاب- ۷۲)

بن شو سوزلری علم دعوی ایدن جاهللر یاغود بیلدکلرندن زیاده دعوائی عادت اتخاذا ایدن متطفللر حقنده دگل، عرفنر تعبیرله احاطه سی واسع عالملر «جانلی کتبخانه» دینور درجه ده حفظی وافر متفئنلر حقنده بلا مبالاة سویلرم. بوقدرله ده اکثفا ایتمه یوب، اکثریاً اولره اولورکه انسان خداسیله یا امتناناً یا خداعاً معامله ایدر: خداسنك بازارنده دوشکون ماللری بازاره قویوب اوشیلری ده طاعات عبادات فضائل گمان ایدوب، کوکله قدر چیقمش «ولیک» طوغلرینی باشی اوزرینه نصب ایدر.

ابوالعلا حضرتلری دیر:

غلب السفاہ فکم تلقب معشر بالاولیاء وهم من الکفار
ومن البلیقان یسمی صادقاً من وصفه الاولی کذوب فاری
دنیا دہ ہر شی، علی الخصوص دیانتہ عائد شیلر، تماماً عکسیلہ در۔ اگ
فاسق آدم و لیلک دعوی ایدر؛ اک کافر آدم مؤمنک لقبی آلور؛ اگ
کاذب اگ مفتری ہر مکار ثقلی صادق نامیلہ شہوت ہولور۔

بزم فیلسوف اسلام ابوالعلا حضرتلری مسالک علمیہ سندہ ہر شیدن
زیادہ دائماً عقلنہ اعتماد ایدر۔ باطللرینی حقائق صفتیلہ صاتان اہل علمک
خیالاتنہ، عدالت امانت پردہ سی آرقاسندن ہر نوع موضوعاتی روایت ایدن
قصا صلوگ کذبیا تنہ مفرور اولماز۔ شوبادہ فیلسوف حضرتلوی دیر:
«وما تریک مرائی القین صادقہ فاجعل لنفسک مرآة من الفکر»
انسانلر الیلہ دوزلمش کوزگیلر سکا حقائق کوسترمزلر۔ یعنی کتابلردہ
تألیف اولنوب علوم نامندہ اولان شیلر سنی حقیقتہ ایصال ایتہلر۔ عالم
طبیعت دہ وار حقائق مطالعہ آرزو سندہ ایسہ ک سن کندوک ایچون کندو
فکرگی کوزگی ایت۔

فیلسوف حضرتلری دہا دیر:

جاعت احادیث ان صحت فان لها شائناً ولكن فيها ضعف اسناد
فساور العقل واترك غيره هدرأ فالعقل خير مشير ضمه النادی
یعنی سن دائماً عقلک اشارہ سنہ اتباع ایت۔ عقلہ موید دگل شیلری
دائماً ہدر اعتبار ایت۔ سنک وجدانک شہادتیلہ سنک عندک دہ حقیقی ثابت
دگل شیلری حقیقت اولمق صفتیلہ اصلاً قبول ایتہ۔ مجلس علوم دہ وجدانک
شہادت عقلک قبولی کبی حاکم ہولماز۔
«استفت قلبک وان افتاک المفتون» حکمت عالیہ سی انسانلری شو حقیقتہ ارشاد
ایدر۔ النواس بن سیمان حضرتلرندن روایت اولنمش «والاثم ما حاك في
صدرک» حدیث شریفی دہ بوکا ہدایت ایدر۔ تقلید مجتہدلرہ حرامدر۔
قاعدہ اصلہ سی دہ شو حقیقت دن تفرع ایدر۔

شمدی عالم اسلام دہ علم فقہک صوگ درجہ لرہ قدر انحطاطی بلاشبہ
شو حقیقتی اہمالدن ناشی اولمشدر۔ ہر انسانک کندوسی عندندہ وجدانی
شہادتیلہ حقیقی معلوم دگل شیلر علم دگل ایکن، ہمہ عالم اسلام علوم
فقہیہ بی مجتہدلر نظرندہ حقیقی معلومیتنہ کورہ تسلیم قبول ایتمشلر۔

شو حقیقتی اہمال سببیلہ اہل اسلام نظرندہ کتاب خدا سنت رسولک
 اہمیتی قالہادی. علوم فقہیہ علمیت درجہ سندن تماماً ساقط اولدی. مذاہب
 مدونہیہ تقلید بلیہ سی عالم اسلامیتی استیلا ایتدی بوندن صوکل عالم اسلام ده
 علوم فقہیہ دہا ایکی دور انحطاطی کچوب، عاقبت بلا مبالغہ، صفر درجہ سنہ
 تنزل ایتدی.

برنجی دور بر مذہب معین ده مدون ہمہ مسائل فرعیہ بی حفظ ایتماک
 امرندہ اعتنا اہتمام دوری ایدی. ہر مذہبک متبحرلری یا خود تبصر دعوی
 ایدنلری شو دور ده کلدی. ارباب تالیف اصحاب تصنیفک اکثری ده شو
 دور ده کلدی کتدی، اسلوبلری تماماً بر، تفاوت تفا ضللی تقریباً یوق کتب
 فقہیہ شو دور ده تالیف اولندی. شو تور، حقیقہ، تقلید دوری ایدی. ارباب
 تقلید تقلید دعواسندہ مصیب ایدیلر.

ایکنچی دور بر مذہب معین ده مدون مسائل فرعیہ بی بیلہ حفظ ایتماک
 امرندہ مسالہ دوری اولدی. شو دور ده تقلید یالکزدعوان عبارت قالدی.
 زیرا تقلید دعوی ایدن آدملرک اکثری یاتمامی فروع مذہبیہ سنک اکثرندن
 یاتمامندن جاہل اولور ایدی. مسائل مذہبیہ دن بر شی بیلمز، حنفی یم
 مالکی یم دیر. مذہب ده مدون بر کتابک حفظندن یا مطالعہ سندن عاجز
 اولور، فلان مذہب فقہی یم دعوی ایدر. شبہ یوق بویلہ آدملرک مقلدک
 دعوالری ده بیہودہ قالور.

شو زمان ده بخاری مفتیلری، تورکیا خواجهلری، عربستان شیخلری،
 ہندستان مولویلری، روسیا حضرتلری ہمہ سی بلاستثنا شویلہ در. بن کندومی
 شو عہوم دن استثنا ایتمش ایسمہ ایمان فقہیہ لرک ہر بری بکا لازم اولسون!

اذا ما انتہی علمی تنہایت عنده اطال فاملی او تنہای فاقصرا

ویخبرنی عن غائب المرء ہدیہ کفی الہدی عما غیب المرء خیرا

ولا اربک الامر المدوی سادرا بعمیاء حتی استبین وابصرا

بن شو سوزلری بر آدمہ طعن ایچون دگل، یالکز نہایت درجہ ده آبانچ
 حالمری اعتراف ایچون، ہم ده «دین حامیلگی» دعوی ایدن انسانلرک
 غفلتلرینہ غرورلرینہ تنبیہ ایچون یازدم.

شمدی انبہا وقتی در شمدی ہم انساندن ہم خدادن حیا ایدوب انصاف

ایتمک وقتی در۔ الدہ یوق شیلری دعوی ایتمک عیب در۔ دین ہم علوم دینیہ دن تمامابی بہرہ ایکن، «دین ہم علوم دینیہ حامیلری» اسمیلہ میدانہ چیقوب لاف اورمق، دین اسمیلہ اصلاحات خلافتدہ علوم ومعارف علیہندہ حرکت ایتمک غایت بیوک قباحتر غایت بیوک جنایتدر۔

شورادہ برمناسبتلہ، احتمال بر منصف بولنورده فائدہ آلور امیدیلہ، السید عبداللہ بن محمد العلوی المغربی حضرتلرینٹ قصیدہ بلیغہ سندن دورت بش بیت نقل ایتمگی موافق کوردم۔
شو قصیدہ ناصحہ مطلعی:

سقى دمن الحى الحيا المتفائض وفى وجهه برق من البشر وامض

بیتى اولوب، سکز بیت صوگنده:

وكلهم نحو المفسد راكض

۱ زمان توانی فی المصالح اهلہ

وسعيهم للدين والعلم هائض

۲ يقولون خبر الدين والعلم سعيهم

عجوزاً يصلى خلفها وهى حائض

۳ عجزت فاطهرت القبول كنابع

وما منهم الا عدو مباغض

۴ فلو كنت ارجو الود منهم تواخيا

لدى من مضاعفات لديه الفرائض

لكنت كراج للنوافل حفظها

عليه مريض الماء والمتمارض

وراج لدا طب من هو مشكل

ومطلب عناءه ابلق ماخض

كماخض ماء الشن جرا انائه

يخاف اذاه مبصر متغامض

۵ ولم يبق الامغض متباصر

ولم يتعقبه من العدل ناقض

۶ الى كم؟ وهذا الجور يبرم حكمه

ومافى جراب الحق الانفائض

۷ يروح جراب الباطل الفعم جهده

واغتشه فى نصحه وهو ما حض

۸ ساعصى عدولى فى السرى وهو ناصح

طوال التمشى بالخضم النضاض

وتطوى عواصى القفر عيسى باذرع

ولا باطن من حكمه متناقض

الى حيث صير الشرع لانهج ظاهر

تأرض عنه المستطيل الجرائض

ومن عد للجلى وهملان عبثيا

حمار وغطتها الثياب الفضاض

على صورة الانسان غطيت صورةا

على الاختصار ترجمه سى: دينٹ مصالحندہ ہمہ سى مساهلہ ايدر ايسہدہ

مفسدہ ہر بری قوت، حرکت ایدر۔ دینی دہ ہم علومی دہ کسر ایدر لر ایکن، دینک ہم علومک خیرندہ سعی ایدر ز دیر لر۔ حقیقتی آکلا تہق دن عاجز اولوب گویا سوزلرینی قبول ایتدم کبی کورندم، حائض بر فارتحق آرقاسندہ نماز قبولر آدم کبی اولدم، او آدم لر دن خیر امید ایدر ایسہم فرائضی ترک ایدن آدم دن حفظ نوافلر جا ایتمش کبی، مریض ایلہ مہمارضی فرق ایدہ مز جاہل دن شفا اوئمش کبی، یا خود صودن قایماق چیقارمق ایچون زحمت ایتمش آدم کبی، یا ایسہ بالا طوغورماز ارکک حیواندن بالا طلب یولندہ مشقت چکمش آدم کبی اولورم۔ شوزمان دہ علم دعوی ایدن جاہل دن، او جاہلک دہ اذاسندن خوف ایدن متجاہل دن ماعد، آدم قالما دی۔ نہ وقتہ قدر شو حال دوام ایلچک نہ وقتہ قدر شو ظلم بزه حکمارینی تنفیذ ایدہ چک؟ نہ وقت عدالت شو ظلم لہ نہایت ویرہ چک؟ باطل تمام شو کتلہ میدانہ کلدی۔ آرا مز دہ حق دن بر اثر بیلہ قالما دی۔ شرع شریفک ظاہری دہ باطنی دہ متروک دگل یرہ کیدہ بیلور می؟ بیوک شیلرہ حاضرلنش انسان آرقاسندن شیشمان قورصاقلی آدم کیدہ مز آکلار ایسہک سن انسان صورتندہ بر ہمار سن۔

بن، روسیا طلبہ لرینہ بر فائدہ سائقہ سیلہ، ہم دہ روسیا اماملرینہ بر عبرت اولور امیدیلہ، مغرب طلبہ لرندن برینک قصیدہ سندن بر پار چہ انتخاب ایدہ رک بورادہ درج ایدرم۔

مغرب طلبہ لر یاشلرندن بری دیر:

فدع ذکر ایام الشباب ولہوہ	اخیرا فقد ولی ضلال وباطل
ولکن الی الرحمن فاشک مصیبة	المت بنا ما ان الیہا المعاضل
مصیبة دین الله امسى عماده	کمفوس حبلى غرقته القوابل
تظاهر اقوام علیہ فطمسوا	ہداه فہم عاد علیہ وخاذل
وہم یدعون الدین والدین منهم	مناط الثریا رامہ الامتناول
یصلون لایأتونها بطہارة	وعند الاذان نوئہم متکاسل
یقولون: مرضی! هل سمعت بامہ	بہا مرض عمہا لا یزایل؟
نعم! مرض القلب المعد لاہلہ	بہ درک النار الحرار الاسفل
واما تکالیفی الرجال التی اتت	من الله آیات بون نوازل
فقد اغفلوها مستحلیمن ترکها	وقد اغفلوها فہی منهم بواہل

لُحَانُوا اِمَانَاتِ الْاِلَهِ وَعَهْدَهُ وَمَا لِلّٰهِ عَمَّا يَعْمَلُ الْقَوْمُ غَافِلٌ
 وَبِیْسُكُونُ اَنْ ضَلَّ الْبَعِیْرُ سَفَاهَةً وَاِنْ تَطْمَأَنَّ الشُّوْلُ الْجَوَازِیَ الْاَوَّیْلُ
 فَهَلَّا عَلٰی الدِّیْنِ الْخَنِیْفِ بِكَيْتَمٍ فَلَا رَقَاتُ تِلْكَ الدِّمَوْعِ الْهَوَامِلُ
 لَیْبُكَ لَدِیْنِ اللّٰهِ مَنْ كَانَ بَاكِیًّا فَقَدْ قَطَعْتَ مِنْهُ الْعَرٰی وَالْوَسَائِلُ
 وَلَمْ یَحْمِ دِیْنًا مُسْتَبَاحًا حَرِیْمَهُ مِنْ الْمَعْتَدٰی الْاَلْقَنَاقِیْلِ
 وَفَتِیَّانِ صَدَقَ صَابِرُونَ لِرَبِّهِمْ یَحَامُونَ عَنْهُ وَهُوَ عَنْهُمْ یُنَاضِلُ
 عَلٰی الْاَجْمَالِ تَرْجَمَهُ سِی: اِهْوِیَاتِی تَرْكْ اَیْت. عَالَمِ اِسْلَامِی ضَلَالِ اسْتِیْلَا
 اِیْتِی كُوزْكِ آج. هَمَّهْ مُشْكَلا تَدِنْ نَسَبَتْ قَبُولِ اِیْتَمَزْ دَرْجَهْدَه بَیوكْ مَصِیْبَتِی
 خَدَا یِهْ شَكَا یْتِ اَیْت: دِیْنِ خُدَا مَصِیْبَتِی دَر. اَوْ دِیْنُكْ عِمَادِی، جَانِ وِیْرْمَكْ
 سَاعَتِنْدَه یَا تَارِ اِنْسَانِ كَبِی، نَهَا یْتِ ضَعِیْفِ بَرِّ حَالَهْ كَلَمْشِدِر. نَهْ قَدِرْ اَقْوَامِ اَلْ
 بَرَا یَكْلَهْ اَوْ دِیْنِ اَوْزُرِیْنَهْ هُجُومِ اَیْدُوبِ دِیْنُكْ هَدَا لِرِیْنِ یُوقِ اَیْتِیْدِلِر.
 كَنْدُولِرْنِدِنْ دِیْنِ، اِنْسَانِ اِلٰی اَیْرِیْشَهْ مَزْ ثَرِیَا قَدِرْ، اَوْزَاقِ اَیْسَهْدَهْ اَوْ اَقْوَامِ
 دِیْنِ دَعْوٰی اَیْدِرِلِر. نَمَازِ لِرِیْنِ طَهَارَتِسَزْ نَشَاطُسَزْ اَدَا اَیْدِرِلِر «خَسْتَهْ یَز.
 طَهَارَتِ اَلْمَاقْدِنْ عَاجَزْ» دِیْرِلِر. عَجَبَا سِیْنِ عَمُومِ مِلَّتَهْ عَارِضِ اَوْلَمَشْ زَائِلِ
 اَوْلَمَازْ خَسْتَهْ لَیْگِی اَیْشْتَمَشْ مِی سِنْ؟ اَوْتِ، اَیْشْتَمَشْ سِنْ! اَوْ خَسْتَهْ لَكْ قَلْبِ
 خَسْتَهْ لَیْگِی دَرِ اِنْسَانِ اَرِیْ هَرِ بَرِ ذَلَّتَهْ هَرِ بَرِ عَذَابَهْ دُوجَارِ اَیْدِر. اَوْ حَرِیْفَلِر
 قِرَآنِ دَهْ خُدَا طَرَفْنِدِنْ نَازِلِ اَوْلَمَشْ فَرَضَلِرِی اِنْكَارِ اَیْتَرْكْ اِهْمَالِ اَیْتِیْدِلِر.
 خُدَا اِمَانْتَلِرِیْنَهْ خُدَا یِ عَهْدِیْنَهْ خِیَانَتِ اَیْتِیْدِلِر. خُدَا یِیْ اَوْ حَرِیْفَلِرْكَ عَمَلْمَنْدِنْ
 غَافِلْمِی گَمَانِ اَیْدِرْسِنْ؟ بَرِ حَقِیْرِ شِیْلِرِی اَللِرْنِدِنْ غَائِبِ اَوْلُورْسَهْ حَمَاقْتَلَهْ
 آغْلَا یُورَلَار. دِیْنِ حَنِیْفِ اِسْلَامِی دِنِ اَللِرْنِدَهْ بَرِ اَثَرِ فَا لَمَاشِ نِیْچُونِ آغْلَا مَیُورَلَار؟
 آغْلَا یِهْ چَقْ بَرِ كُوكُلْ وَارِ اَیْسَهْ خُدَا دِیْنِ یُولْنْدَهْ آغْلَا سُونِ زِیْرَا دِیْنُكْ بِنَاسِی
 تَمَامًا هَدَمِ اَوْلَنْدِی. دِیْنِیْ مَعْتَدِیْلِرْكَ تَعْدِیْلِرْنِدِنْ یَا لَكْزِ سِلَاحِ هَمْدَهْ خُدَا
 یُولْنْدَهْ صَبِرِ اَیْدُوبِ جِهَادِ اَیْدِنْ یِگِیْتَلِرْ حَمَا یِهْ اَیْدَهْ بَیْلُور.

امام ابو العلاء حضرتلری ده شو معنی ده:

كَانَ الدَّهْرُ بَعْرَ نَجْنٍ فِيهِ عَلَى خَطَرِ كِرْكَابِ السَّافِينِ
 بَكَى جَزَعًا لِمَيْتِهِ كَفُورٌ فَجَاءَ بِمَنْتَهٰی الرَّأٰی الْاَفِیْنِ
 مَصِیْبَةُ دِیْنَهْ لَوْ كَانَ یَسْدِرِی اَجَلَ مِنَ الْمَصِیْبَةِ بِالْاَفِیْنِ

شبیہ یوق فیلسوف اسلام ابو العلا حضرتلرینک «فشاور العقل واترك
غیره هدر ا.» ارشاد عالیلری عالم اسلام ده اساس علوم قاعده دین اتخاذ اولنمش
اولسه ایدی، اهل اسلام النده دین غایت خالص صورت ده قالوب، شوکونه
قدر عالم اسلام هر جتندن، علی الخصوص علوم و معارف جتهلرندن ترقیاتک
اک بپوک درجه لرینه کلمش اولور ایدی.

عالم اسلامک انحطاطی اسباب لرینه بر قدر امعازل نظر ایدن انسان گمان
ایدرم، بنم شوسوزلرمی قبول ایدر. انحطاط اسباب لری، شبیه یوق، غایت
چو قدر. لکن قلب کور لگی، همت یوق لگی، امور علمیه ده تقلید، هیئت اجتماعیه ده
تابعیت ذلتنه آلمش، قرآنده مذکور صفارنه در بیلمه مک، مهدی بی بکل مک
احوال عالمی اصلاح ایچون حضرت عیسی نزولنه منتظر قالمق کبی، هم دنیا
بی هم دینی خراب ایدن شیلرک همه سی یالکنز «فشاور العقل واترك غیره
هدر ا.» ارشاد عالیلرینی اهمال ایتمک دن کلمشدر.

حیات انسانیه ده هر بر شیک، کلیانک هم جزئیاتک بپوک شیلرک
هم اوافق شیلرک شو اساس متین اوزرینه ایتناسی لازمدر.
صوگ عصرلرده غرب ده هر بر عامک فوق الغایه ترقیاتی اهل علمک
مسالك علمیه لده شو اساس متینی زمین حرکت اتخاذ ایتمه کلری سببیل میسر
اولا بیلمشدر.

علی الخصوص دین، کبی اگ مقدس هم ده انسانک سعادتنده اگ لازم
شی یالکنز غایت خالص غایت صریح عقل اوزرینه تأسیس اولنه بیلور.
اعتقادده کوجلمک اولماز. اعتقاد یالکنز وجدانک طوعاً قبولیل حاصل
اولا بیلور. عاقل انسان عقلک احاطه سی دائره سنده اولان شیلری اعتقاد ایدرسه
ایدر. عقلک احاطه سی دائره سنده دگل شیلرده توقف ایدر. لکن هیچ بر وقت
تکلف یا تاویل ایله بر مسئله بی اثبات ایدوب اعتقاد ایتمز.

شو مسئله ده اهل کلامی ارشاد ایچون بزم فیلسوف حضرتلری دیر:

متی عرض الحجا لله ضاقت	مذاهبه علیه وان عرضه
وفد کذب الذی یغدو بعقل	لتصحیح الشروع اذا مرضنه
غدت حجج الکلام حجا غدیر	وشیکا ینعقدن وینتقضنه

يعنى: انسانك عقى نه قدر كيك ايسده، حقيقت خداى ملاحظه يه اقدام ايتديمى، غايت طارقالور. عقائد مريضه يى حاجت يوق ايكن التزام ايدوب، تكلفات تاويلات ايله اوخسته عقيدهلر درستلهك صددنده چالانور انسان يالان سويله مش خطا ايتمش اولور. اهل كلامك، عقائدى اثبات بابنده اتخاذ ايتدكلرى دليللر، حدوثنى دقيقه سنده غائب اولور صو قافار چق لرى كبيلر.

اهل كلام حقائق ايمانیه یی امور واهییه بنالریله، برطرفدن ایمانك قدسیتنه حرمتنه طوقندیلار، ایکنچی طرفدن واهی شیلره بنا اولنمش غایت چوق بیهوده شیلری اهل ایمانك ایمانه درج ایدوب یوزدن زیاده فرقه لره اهل اسلامی تفریق ایتدیلر. حقائق ایمانیه ده صریح عقلی رعایه ایتمه مك بلیه سیله اعتقادینه حاجت یوق ظنیات یا جهلیات ايله اهل ایمانك ایمانی قارشیق اولدی. صوگره اوشیلرک اکثری ایمانك حقیقتی کبی تلقی اولنوب، هر کس ایمانی حمایه ایدر کبی اوطنیاتی حمایه ایدر اولدیلار. او اختلافات او تعصبات آراسنده حقیقت ضائع اولدی.

بزم فیلسوف حضرتلری دیر:

ضیاء لم یبن لعیون کمه وقول ضاع فی آذان صم
رأیت الحق لولوءة توارت بلج من ضلال الناس جم
صوقورلرک کوزینه کورنمز نور! صاغرلار قولاغنده ضائع اولمش سوز!
حقیقتی، انسانلرک نهایتی یوق ضلاللری بحرنده غائب اولمش، انجوکبی بولدم.
شبهه یوق ایمان طلب ایدوب علم کلامی او قویان آدمک ایمانی اختلافات
کلامیه دن کلمش حیرت ایجابیله البته ضائع اولور. دینی مدرسه لره
طلبه لرمزه ایمان تعلیم ایتمهک اعتقادلرینی تحقیق ایتمهک لازم ایه، طلبه لره
علم حیوانات علم نباتات علم معادن علم هیئت کبی علوم طبیعیه یی هم ده
دینمزک اصلی اساسی اولان قرانی کما ینبغی تعلیم ایتمهک لازم در. علوم
طبیعیه ايله قران علم کلام بدلنده قبول اولنور ایه او وقت طلبه لرک
ایمانی کامل علملری اساسی اولور.

شو کون علم توحیدی او هام کلامیه دن تطهیر میسر اولور ایه،
عالم اسلامی ده اختلافات ایمانیه دن قورتاروب همه اهل اسلامی اتحاد سویه سنده

بندرمك ممكن اولور ايسه، بونك يالكنز بر چارهسى واردر: ايمان ده قطعيتى التزام ايتمك، افكاره تماما حریت ویرمك.

ايمان ده قطعيتى اعتبار ايتمك عالم اسلامى، ظنيات ده هم ده اعتقادينه حاجت يوق شيلرى اعتقادده، اختلافدن قورتارور. ايمانك اصلنه دخلى يوق شيلردن علم توحيدى تطهير ايدر. شرع شريف تكليف ايتمه مش شيلر ايله اهل اسلامى تكليف ايتمك بليہسى اورتادن قالقار.

افكاره حریت ویرمك اهل اسلامك برى برينه دشمن منہبلره افتراقلرينى منع ايدر. زيرا او وقت اهل اسلام برى ديگرينى تكفير يا تضليل ايتمز. اختلاف يالكنز افكار علميه ده اختلاف كى اولور. افكاره حریت ویرمك افكارى احترام ايتمك عالم اسلام ده علومك معارفك نوسعه ده خدمت ايدر. بزم اهل كلامك دها غایت بيوك فصولرى عقول ناسدن حریتى غصب ايتمه اجتهادلرى، افكار علميه ده احترام ايتمه مكرى، كندولرينك فكلرينه مخالف هر بر آدمى دائما يا تكفير يا تضليل ايتمكلر ايدر. بر طرفك حقيقتى معلوم تقدیرده بيله مخالفى تكفير يا تضليل ايتمك آداب علمك خارجنده بر شيدر. مجالس علمك آداب واجبه سنه واقف انسان مجلس ده كندوسيله برابر حاضر آدمى هيچ بر وقت تكدير ايتمز. متفكر آدم دائماً محترمدر. حقيقتى تحرى ايدن انسان هر شيدن احتمال اوزرينه بحث ايدر. اصلاً وابتداً حقيقت البته بنم طرفم ده در ديمز. خصميه مذاكره ايدر ايكن هر مسئلہ، حتى اك باطل مسئلہلرى بيله، حاده تحقيق دن غایت تأنيله كچورر. عاقبت اصابتى كندوسنه معلوم متيقن اولور ايسه ده، خصمنه «سن خطا ايندك، حق يولدن آزديك!» ديمز. مجالس علمك ادبى شودر. لکن بزم اهل كلام مجالس علم ده بر قدر طيش ايله حرکت ايدرلر. حقيقت كيمك نصيبى در معلوم دگل ايكن تمام جسارتله خصملرينى تضليل ايتمه عجله ايدرلر. حتى اكثر ياً دها اويله اولور كه خطا طرفى اخدايدن آدم، يالكنز التزام اولنمش مذهبى حمايه خياليله، مخالفى تضليل ايدر. يا بر قول حقى ذكر ايدرده بطلاننه تنبيه ايچون «واليه ذهب المعتزلة» «وبه قالت الشيعة» كى منفر جملہلرى ضم ايدر ياخود بطلانى معلوم مسئلہلرى يالكنز تنفير قصديله مخالف منہبلره وضعاً نسبت ايدر. لاجل ذلك كتب مذهبيه ده روايت اولنمش

سوزلر غالباً هیچ بری صحیح اولماز.

اهل کلامک شو حالنه تماماً عکس اولارق، بزم فقها محاکم اسلامیة ده قوانین عمومیه اولاجق احکام شرعیه بی ادله شرعیه دن استنباط ایدوب شریعت اسلامیة اسمیه تدوین ایتمک کبی اگ مهم هم ده هیئت اجتماعیة نقطه نظرندن اگ اساس بر وظیفه بی افراد امتک، ید اجتهدلرینه ترک ایتدیلر. زمانیزک عبارت عرفیه سیله تعبیر ایدر ایسه ک، سلطه تشریع امت اسلامیة ده فوضوی صورت ده مبنول ایدی. هر کسک، البته اقتداری وار یسه، قوانین عمومیه تدوین ایتمک اختیاری وار ایدی.

طبعی انسانلرک نصوص شرعیه بی ضبط ایتمک خصوصنده حفظلری اعتنالی، هم ده اونصوص دن مراد شاعری اخذ ایتمک حقنده فیملری اصوللری غایت فاحش صورت ده متفاوت اولور. بالطبع بر آدمک اجتهدایله تدوین اولنمش قوانین عمومیه دیگر بر آدمک اجتهدایله تدوین اولنور قوانین عمومیه دائماً مخالف بولنور. شو حالک اقتضاسیله عالم اسلامیت ده مجتهدلرک عددی قدر قوانین مدونه میدان کلدی. بونلارک هر بری شریعت اسلامیة صقیله بر طائفه طرفندن قبول اولنوب، عالم اسلام محصور دگل مذهبلره منقسم اولدی. «شریعت اسلامیة تا ابد منسوخ اولماز» اعتقادینک تأثیریل، هر مذهب بر شریعت سماویه کبی محافظه اولنور. عالم اسلامیت ده زاویه اختلاف تاقیامت منفرج قالور. «افلا یتدبرون القرآن ولو کن من عند غیر الله لوجدوا فيه اختلافاً کثیراً» (النساء ۸۲) آیت دلائیل احکام اسلامیة ده اختلاف اولماق لازم ایکن، بزم اومدون قوانین عمومیه لر می توحید هم توفیق ایتمک حدود امکان دن خارج اولدی.

شریعت اسلامیة ده کثرت اختلافک ایجابیل محاکم اسلامیة ده احکام عدلیه بلا انتظام جریان ایدوب، عالم اسلام ده احوال عمومیه دائماً مضطرب قالور. «ان اقیموا الدین ولا تتفرقوا فیه.» (الشوری - ۱۳) آیت حکمیه اقامت دین ده عدم تفرق لازم ایکن، محاکم اسلامیة دین خدایی اقامت خصوصنده غایت مختلف یوللاره سلوک ایدرلر.

شریعت اسلامیة همه نوع بشر ایچون تاقیامت باقی قالاچق شرع عمومی اولارق، من طرف الله نازل اولمش مقدس هم سماوی بر شریعت جامعہ در. بن کندوم شویله اعتقاد ایدرم. هر مومن، ولو بالکثر تقلید طریقیله ایسه ده،

البتہ دین اسلام دینلرک اڳ افضلیدر، شریعت اسلام شریعتلرک اڳ افضلیدر اعتقاد ایدر. شبہه یوق شو اعتقاد غایت حق بر اعتقاددر. فقط هیچ بر آدم خصوصاً شو زمان ده فقیهک دعوی ایدن «ارباب عسائم» شو اعتقادی شریعتلرک برینی دیگرینه قیاس طریقله بولمامشلار.

هر مؤمن شو اعتقادی تسلیماً قبول ایتمشدر. شریعتلری قانونلری مقایسه ایدوب شریعت اسلامیہ علویتنه واقف اولمق غایت بیوک بر همته توفیق ایدرکه بزده اوهمتدن بر اثر بولنماز. فقیهک دعواسی بزده عموماً بر بوش لافدر!

بنده شمدی بوراده شو اعتقادی بر مقدمهٔ مسلمہ کبی قبول ایدوب دیرم که: اوقدر عالی اوقدر جامع اڳ مقدس غایت مکمل سماوی بر شریعتک احکام عدلیهسی دائماً اسیر اختلاف اولوب تا ابد قرارسنز قالا ییلورمی؟ بویله علویتلی بر شریعت سماویہ حیات انسان مصلحتلری نقطه نظرندن بر پارهک اهمیتنی یوق «قال فلان وافتی بخلافه فلان» کبی شیلره مبتنی اولاییلورمی؟ هر دولتک هر ملتک هر زمانک هر مکانک عمومی مصلحتلرینه موافق هم وافق صورت ده قوانین عمومیہ بر منہبک متون مختصره سنده یاخود کتب فتاوا سنده تدوین اولنه ییلورمی؟

«اولاییلور امکانی وار!» دیمک ممکن ایسه ده، هنوز اولمامشدر دیمک دهها مصیبتدر. شاهد وجود بوکا شهادت ویرور. بزم مقصد مزده بو قلدن کفایه ایدر.

بن یوفاری ده مجتهدلرک مسائل شرعیه ده اختلافلرینه دائر سطرلرمی، او، بزم المزده وار مقیاسلرله قدرلری هر متلری فضلری تقدیر اولنه ماز، بیوک مجتهدلر طعن یولنده، یاخود سماوات جبال تحمل ایدمز خدمتلرینی تنقید یولنده یاز مادم. هر کس دن زیاده اوبیوک اماملری او عالم اسلامیت استاذلرینی او ترقیات حیات رهبرلرینی او عدالت مؤسسسلرینی بن احترام ایدرم. بن او اماملری مدح ایدرم. لکن جاهل درویشلرک مدحلری کبی «دائماً عبادت ایدرلردی. کوندوز صائم، تونلر ده سجادہ اوزرنده قائم اولورلاردی.» کبی شیلرله دگل. زیرا هیئت اجتماعیه جه بر انسانک اهمیتندن بحث ایدرکن، فائدهسی

یالکڑ کندوسنہ قصر اولنمش عبادندن بحث ایتمک موضوعاڭ خار جندہ سوز سویلہ مک دیمکدر . بیاورم «علملہ عمل ایتمک» عنداللہ غایت بیوک بر فضیلتدر . فقط عمل نہدر ؟ بیلہمک لازم . — عمل بزم جاہل درویشلر مزک گمانی کبی ، یالکڑ «سجادہ اوزرنندہ او طور مق ، احوال عالم دن غفلت ایدوب عبادت خیالیلہ خانہ نشین اولمق» دن عبارت دگل . بزم مجتہدلر علملریلہ عمل ایتمشلر : اہل اسلام حیاتی سعادت ایلچون لازم اولاجق علوم شرعیہ دینیہ یی حاضر ایتمشلر . دنیادہ ایکن سعادتہ وصول یوللارینی اہل اسلامہ اوگر تمشلر بر ملت حیات ملیہ سنہ لازم شیلری نصل بولور ؟ کوستر مشلر . کتاب خدا سنت رسولدن ہیئت اجتماعیہ ادارہ سیچون قوانین عادلہ نصل آلنور بزہ بیلدر مشلر . عمل بویلہ اولور . یوقسہ عبادت دعواسیلہ تنبلخانہدہ محبوس قالمق عمل اولماز . خدای قران دہ عمل صوکنندہ دائماً صبری ذکر ایدر ، «نعم اجر العالمین الذین صبروا» (العنکبوت — ۵۹) . «انما یوفی الصابرون اجرهم بغير حساب» (الزمر — ۱۱) . صبر نہدر ؟ صبر اڭ بیوک مشکلاتہ مقاومت ایدوب ثبات ایتمک . صبر اڭ بیوک مطلبلرہ وصول یولندہ اولایلہ جک اڭ بیوک مشقتلردن اور کیمہ مک . یوقسہ خانہدہ سجادہ اوزرنندہ او طور مق صبر اولماز . اویوک مجتہدلر بزم ہم دینمزک ہم حیاتمزک اماملریدر . بن بویلہ اعتقاد ایدرم . لکن اواملر اماملگی ، خانہلرنندہ عبادتلیلہ دگل ، بلکہ علملری ہم اجتہادلریلہ بولدیلار . خدای قران دہ (السجدة — ۲۴) «وجعلنا منهم ائمة یهدون بامرنا لما صبروا وکانوا بآياتنا یوقنون» دیمشدر .

شو آیت حکمیلہ دین دہ امامت ، حیات دہ رھبرلک ایکی شینک مجموعیلہ حاصل اولور . بری قوت صبر ، دیگرى نور یقین . قوت صبر ایلہ انسان اڭ بیوک شیلرک عہدہ سندن کلور ، امتک مصلحتلرینہ عائد ہر بر بیوک اشی ادا ایدر ، اسیر راحت اولماز ، شہوتلرینہ دائماً غالب اولور . خدمتلرنندہ خیانت ، غرض شائبہلری بولنماز . بویلہ انسان اللہ امت سعید اولور ،

نور یقین ، نور علم ایلہ انسان امتک مصلحتلرینہ مہتدی اولور . ہر مشکلی حل ایدر . ہر بر بیوک اشلرک چارہلرینی بولور . ترقیاتک اڭ مستقیم طریق لرینی کوسترور . بویلہ انسان دائماً طوغری یولدن امتی سعادتہ آلوب کیدر .

شو ایکی شیله، بری قوت صبر دیگرى نور علم در، انسان امام اولاً بیلور. رهبر اولاً بیلور. بزم مجتهدلر امت اسلامیه امام اولمشلار ایسه یالکیز شو ایکی فضیلت سایه سنده امام اولمشلار در. عبادتلى سایه سنده دگل. بزم مجتهدلر غایت بیوک قوتلى غایت واسع علوملى اعانه سیله علوم فقهیه یی تدوین ایتدیلر شو بابک غایت بیوک خدمت کوستردیلر. خدمتلرندره قدر قصور یوق ایدی. هیچ بر امتک قانونلرینه هیچ بر خصوص ده پیر وک ایتسه مشلر ایسه ده، علوم فقهیه اسلامیه یی غایت مکمل صورت ده وضع ایتدیلر. هیچ بر دینک علماسی بزم اسلام علماسی کبی علوم ده خدمت ایده مدیلر. بوکا عناد ایدن بولنور ایسه، شاهد وجود بونی اثبات ایدر.

لکن قوانین عمومیه تدوینی وظیفه سنده هر بر مجتهدک انفرادی سببیله عالم اسلامیت ده بری برینه مخالف غایت چوق قوانین عمومیه مجموعه لری وجوده کلدی بنم تنقید طریقیله دیه جک سوزم یالکیز شو نقطه یه عائدر. قوانین عمومیه تدوینی امرنده هر بر مجتهدک انفرادینه ایکی بیوک سبب وارد: بری حریت افکار دیگرى عمومى اوله جق قانونلر ده اجماع اهل علم یاخود اکثریت شرط اولنماق.

عالم اسلامیت ده اولگی عصرلر ده هر شی ده حریت غایت کیک ایدی. کلام حر ایدی. هر بر عادى آدم خلیفه حضورنده ایسه ده حق سوزى بلاخوف علناً سویلر ایدی. افکار نهایت درجه ده حر ایدی، صوک درجه محترم ایدی. افکارک احترامی اساسنه بنا اولنوب، تقلید ایتک مجتهدلر حرام قیلنمش ایدی. شو حریتک شو احترامک مساعده سیله هر بر مجتهد، اجتهدانده قصور ایتمه یوب، احکام شرعییه استنباط سائقه سیله نصوص شرعییه یی تتبع ایدوب علم فقهی تدوین ایدر ایدی. بونک ضمننده قوانین عمومیه ده تدوین اولنور ایدی. بالطبع عالم اسلامیت ده مذهبلى مدون مجتهدلر عددی قدر قوانین عمومیه مجموعه لری وجوده کلدی.

شو حال، یعنی افکارک حریتی افکارک احترامی، ضروردر مطلوبدر. مطلوبیتی قدرده ضروردر. فقط، هیئت اجتماعیه امورلرینی تسویه ایده جک قوانین عمومیه ده اجماع اهل علم یاخود اکثریت شرط اولنسه ایدی حریت

افکاردن اختلاف مذاهبدن عالم اسلامده هیچ برنوع ضرر وجوده کلمز ایدی. زیرا افکار علمیه نه قدر مختلف اوله حق ایسه ده، محکمه لرده دستور العمل اولان قوانین دائماً بر اولور ایدی.

بویله اولمش اول ایدی عالم اسلامیت ده احوال عمومیه ده اضطراب کورنمز ایدی. نصوص شرعیه یه عائد اختلافات برکون اولورده اورتادن قالقار ایدی. بویله اولماش. لکن مجتهدلرک فصولر یله دگل، بوراده قصور وار ایسه خلیفه لرده یاخود امتک کندوسنده در.

اولگی عصرلرده قوانین عمومیه تدوین ایتک وظیفه سی اهلیتلی اقدارلری محقق مجتهدلر جمعینه تفویض اولنش اولوب، صوگ کلمش عصرلرک هر برنده اهل علم دن مؤلف بر هیئت فقیهه امت اسلامیه ده بولنش اولسه ایدی، عالم اسلامیت ده قوانین عمومیه ده اختلاف اولماش هم قالماش اولور ایدی. هنوز حل اولنماش مسائل فقیهه لرک هر بری علمی صورت ده حل اولنش اولور ایدی. هر زمانک هر مکانک مصلحتنه مناسب احکام اسلامیه شریعت محمدیه ده بولنش اولور ایدی. عالم اسلامیت ده علوم فقیهه تکمیلک نهایت درجه لرینه واصل اولوب، ملت اسلامیه تمدنک الکی عالی درجه لرینه بنمش اولور ایدی. شوکونگی کبی علوم فقیهه صفر درجه سنه کلمش اولماز ایدی. کندولرینه غصباً هم انتحالا فقیهک نامی ویروب ده دین هم علوم دشمنی اولان جهل ریاستندن عالم اسلام باش قورتارمش اولور ایدی. شو زمانمز عرفنجه «تمدن» یولنه دخول صدنده اولان اسلام حکومتلری احکام شرعیه بدلنده «نظامات جدیده» «قوانین مدنیه» قبول ایدوب شریعت محمدیه یی ترک ایتیه مضطر اولمازلار ایدی. قیصه هم دها عمومی بر افاده ایله تعبیر ایدهیم، شریعتی قرآنی آرقایه برافوب ده دین دعوی ایتک عنادی یاخود کورلگی عالم اسلامیتی استیلا ایتمش اولماز ایدی. «وقال الرسول یارب ان قومی اتخذوا هذا القرآن مهجورا» (الفرقان - ۳۰) آیت شریفه تقریباً عموم عالم اسلامی جمع ایتمز ایدی.

شو کونه قدر علوم شرعیه حصر همت ایتمش بر هیئت فقیهه عالم اسلامیت ده بولنماش بوندن صوگ بولنه بیلور یا یوق بزه معلوم دگل. لکن وقت کلمشدر، اعتراف ایتک زمانیدر. قیلرده یوق دینی، الده یوق علمی

دعوی ایدوب امت اسلامیہ کوزینی بویامق دن اوتانق ساعتیدر. انصافدن
برخره حیادن برحبه بزلرده قالمش ایسه، اسلام یوزینه بر بیوک لکه، اسلام
شرفنه بر عار اولدیغمزی آکلامق دقیقه سیدر.

ضیاء لم یمن لعیون کمه وقول ضاع فی آذان صم
بزم همه سیئاتمز اسلام اوزرینه اسناد اولنور اولدی. بز کندومزده
هر بر حقیقتی هر بر ضروریات اسلام نامندن انکار ایدر ایدک همان انکار ایدبورز
عالم وجوددن بحث ایدن فیلسوفلری، حقائق سویله یین بیوکلری، عقلک
حریتمدن استفاده ایدوب هرشیدن علی الاحتمال بحث ایدن متفکرلری تکفیر
ایدر ایدک همان تکفیر ایدبورز.
امام ابو العلاء حضرتلری دیهش:

لحی الله قوماً اذا جئتهم بصدق الاحادیث قالوا کفر
بیلیم شو کونده شو حقیقتلری آکلامایانلارده آرامزده وارمیدر؟ یوق
ایسه، قلملرنده یوق دینی اللرنده یوق علومی دعوی ایدوبده علومومعارفه
همده هر بر اصلاحاته فارشی عماقتله حرکت ایدنلر آرامزده نیچون همان همیشه
بولنور؟ نیچون کندولرینک جهلیاتلرینه موافقت ایتمه یین فقیهلری تضلیل،
حکیملری فیلسوفلری تکفیر ایدن درایش چته سی همان هنوز عالم اسلامیتده
اشقیالق ایدبور؟ نیچون...؟ نیچون...؟

اسکی اصول بزده، شمدی سوزی خصوصی صورتده سوق ایدهیم،
روسیاده «آدم» اطلاقنه مستحق بوجود برافماش، شو کون بزم روسیا،
لفظک تمام معناسیله، بوشدر: بزده نه مکتب وار، نه مدرسه وار، نه معلم وار،
نهده علوم اسلامییه بر قدر آشنا حضرت یاملا وار. علومومعارفی ذکر
ایتمیه نه حاجت، بزده اسکی دن بری علوم اسلامیهدن ادبیات عربیه دن
تقریباً برشی یوق. اک بیوک علما ی اسلامک قلمیله تألیف اولنمش اگ مفید،
اگ معتبر کتابلر دن بزم اصلا خبرمز یوق. بزم آراده نداول ایدن کتابلر
صرف نحو کلام منطق فنلرنده غایت ردی غایت رکیمک صورتده تألیف اولنمش
کتابلر ایل، فقه، اصول معان بیان فنلرنده ارباب حواشی قلمیله افاده سز طرزده
تألیف اولنمش دورت بش کتابدن عبارتدر.

اک بیوک اک مفید آثار اسلامیهدن بزم نه حضرتلر مز ونهده طلبه لرمز

استفادہ ایدیور . عالم اسلامیت دہ علمیلہ آثاریلہ امتیاز بولمش الٹ بیوک
ذاتلرک وجودندن دہ آثارندن دہ بزم خبرمن یوق . سلف صالحک آثار علمیه سندن
بزم بلاد تمامہ محر و مدر . علوم اسلامیه دہ امامت رتبہ سنہ بحق نائل اولان
ذواتک افکار علمیه سی بزمہ کورہ تماماً مجهولدر . آثار اسلامیه دن بزم حضرتلرمزہ
بزم طلبہلرمزہ معلوم اولان شی تورکستانک غافل محشیلری هندستانک جاهل
مولویلری الیلہ یازلمش نہایت درجہ دہ دوشگون کتابلردر . لاجل ذلک یوزلر جہ
سنہلر مدرسہلرمز دوام ایتیمک دہ ایسہ دہ بزم روسیادہ علوم اسلامیه اصلا
ترقی ایدہ مہ مش .

صوٹ سنہلردہ بزم طلبہلر اویاندیلار . مدرسہلرک غایت آیانچ حاللرینہ
تماماً واقف اولدیلار . دینی مدرسہلردہ علم دیمیه شایان برشی یوق آکلادیلار .
مدرسہ دہ نہ قدر یاتہجق ایسہلردہ برشی حاصل ایدہ میہ جکلرینی بیلدیلر .
بالطبع طلبہلر آراستہ ، حضرتلر لسانیلہ تعبیر ایدر ایسہک ، فتنہلر چوغالیمیه
باشلادی . طلبہلرک علوم دینیہ یہ رغبتلری سوندی . درویشلر لسانیلہ سویلر
ایسہک ، طلبہلر دینسزلندی . کوزی کور دگل آدملرہ مدرسہلرمزک فسادی
کون کبی معلوم اولدی .

شبہ یوق ، طلبہلرک انتباہلری . . استاذلر تعبیرنجه — طلبہلرک فتنہلری
غایت چوقدن لازم ایدی . دینی مدرسہلردہ «علوم دینیہ» نامیلہ تدریس
اولنور شیلردن نفرتلری دہ طبیعی برشیدر . همه عالم انوار معارفہ نورلنمش
ایکن ، بزم طلبہلر مدرسہلرمزک قارا کلغندہ شو کونہ قدر نصل اویومشیلر ؟
شوراسی عجیبدر .

رقوا ورقدنا فاعتلوا فی هوینا وتلك المراقی غیر هندی المراق
شو کون تقریباً همه من آکلادق : مدرسہلرمز دینمزدہ دنیا مزدہ کفایت
ایتمه ییر . حال مزی دہ مدرسہلرمزی دہ اصلاح ایتیمک شبہ یوق لازمدر ، شو
مسئلہ همه مزہ ، بلا استثنا سویلیلم ، شو کون معلوم کبیدر .

لیکن حال مزنہ ایله اصلاح اولنور ؟ مکتب مدرسہلرمزی نصل اصلاح
ایتمک لازم ؟ دیگر ملتلر کبی ترقی ایدہ جک ایسہک ، هانگی طریقہ التزام
ایدہلم ؟ شو کونہ قدر شو مسئلہلری حل ایدہمدک . یاقین زمان دہ حل اولنہ
بیلور یایوق هیان معلوم دگل .

بز هر جهتدن ديگر ملتئر کبی اولسه ايدک . شو مسئله لرك حلی ده
 بزه بر قدر آسان اولور ایدی . لکن بز حیاتی هم اصول معیشتی
 اسلامیته تطبیق دعواسنده مز ، بونکله برابر « حیات اسلامی نصل اولور ؟ »
 مسئله سی ده عالم اسلامیت ده شو کونه قدر تمامیل حل اولنماش غایت مشکل
 غایت مهم بر بیوک مسئله در . شوکا کوره اومسئله لرك قات قات مشکلشور .
 «بر کون اولورده شاید حل اولنور» امیدى اوز اقلاشور . کندولرینک عادتلرینی
 حاللرینی اسلامیت اقتضاسیدر خیال ایدن جاهلر ، کندولرینک علملرینی
 شریعتدر گمان ایدن روحانیلر اشکال اوستنه اشکال قاتارلار . اومسئله لرك
 انضالی امکان دائره سندن خارج اولوق در جه سبه کلور .

فیلسوف ابو العلا حضرتارینک

وجدتکم لم تعرفوا سبل الهدی فلا توضعوا للناس سبل المهالك
 اخیر علی مجری قدیم کلنم یفرج للخطی ضیق المسالك
 سوزینه امثال ایدوب ، بویل ملتک حیاته مهاته عائد مسئله لردده قطعاً حکم
 ایتمه مک ، شبهه یوق ، لازمدر . هر شی ده احتیاط لازم ایسه بویل مسئله لردده
 دها الزمدر . فقط مسئله هم عمومی هم بیوک هم غایت مشکل اولدیقنه کوره ،
 مجال کیلکدر ، فکرینی عرض ایتمه هر کسک حقی واردر . مسئله لرك علی
 الخصوص روسیا مسلمانلریچون صوگ در جه ده اهیتلرینه کوره فکر می عرض
 ایتمه بنمده حق واردر . ضروریات اوزرینه تأسیس اولنمش فکرلر مده
 اصابت مده احتمالدر .

بن روسیاده اهل اسلامک حاجات اصلیه لرینی ، ملیت هم اسلامیت
 جهتلریله ، ایکی یه حصر ایده بیلورم .

روسیا اهل اسلامی بر ملت مستقله اولوق جهتله دیگر ملتلرک هر بری
 کبی علوم معارف صنائع ، شو زمان عرفیه تعبیر ایدر ایسه ک ، علوم جدیدیه
 محتاجدر . شو مسئله شو کون بداهت در جه سبه کلش بر حقیقتدر ؛ سوزی
 اوز ایتمه بیل حاجت یوقدر . فقط شو قدر دیماک ممکندر که علوم معارف صنائع
 بالکز پروگرام یازمق تنظیمات یایوق اصول جدیده قبول ایتماک ایل گنه بولنماز .
 بونکچون کلیتی صورت ده بالالارمزی روس مکتبلرینه آوروپا کلیه لرینه
 ویرمک لازمدر . بویل اولماز سه اصول پروگرام سوزلری بر بیهوده لافدن

عبارت اولور قالور. بونٹ اوزرینه استعدادلی رغبتلی طلبه لرمزی روس هم آوروپا مکتبلرنده کلیه لرنده تربیه ایتمک ایچون بزده «طلبه لره اعانه جمعیتلری» بولنوق البته اڭ برنچی مرتبه لازمدر. یکر می قدر ملیون مسلماندن هرسنه ملت خراجاتیله لاقول یوز طلبه بیوک کلیه لرده اکمال تحصیل ایتمزسه، تیز زمانده روسیا مسلمانلرینڭ حاللری اصلاح اولنه ماز. بویله شیرده بز یهود طائفه سندن اورنک آلوب، استعدادلی رغبتلی طلبه لرمزی کلیه لرده مکتبلرده تربیه ایتمک قصدیله «طلبه لره اعانه جمعیتلری» تأسیس ایدر ایسهک، حالمز هر جهندن اصلاح اولنور ایدی: اولا ملنلر آراسنده عزتمز اعتبارمز زیاده اولوب، یاقین آراده کندومزه مخصوص منتظم ملی مکتبلرمزده اولور ایدی. تمدن باینده یولیله حرکت ایتمشده اولور ایدک. بن شو جهتی اربابی نظرینه برافوب، اسلامیت جهتیل روسیا مسلمانلرینڭ حاجتلرینه دائر بر ایکی سوز عرض ایده میم:

دینی مدرسه لرمز بزم حاجت دینی لرمزه وفایده میور. اوراده علوم دینی دن تقریباً برشی اوقونمایور. اوقونور قدری ده کما ینبغی منتظم صورتده اوقونمایوب، پک از بر مقداره غایت چوق سنه لر صرف قیلنور. قران، حدیث، تاریخ اسلام کبی شیردن دینی مدرسه لرده بر اثر کورنمه یور. سلف صالحڭ آثار علمیه سندن برشی بولنمایور.

شو سوزلری انکار ایدن حضرتلر احتمال بولنور. لکن شاهد وجودڭ شهادتنه قولاق ویرن هیچ بر منصف بوکا انکار ایده مز. شو حقه سوزی اوزاتمق لازم دگل. یوزلرجه سنه لردوام ایدن مدرسه لرمزڭ ثمره لرینه، آرامزده کتب اسلامیه صفتیله متداول کتابلرڭ اهمیتلرینه اعتبارله نظر ایتمک کفایه در. آنجق شو دردمزڭ درمانلری حقنده بر قدر سوز سویلنور ایسه احتمال بیهوده حساب اولنماز.

شبهه یوق مدرسه لرمزی دینی حاجت لرمزڭ هر برینه وفا ایدر درجه ده اصلاح ایتمک غایت مشکل بر شیر. ملکتمزده همده مدرسه لرمزده سلف صالحڭ علمای اسلامڭ اڭ علمی اڭ مفید اثرلرینی احیا ایتمگی اصلاح بولنه برنچی آدیم حساب ایتمک ممکندر.

مدرسه لرمزده اڭ بیوک علمای اسلامڭ اڭ مفید اثرلری احیا اولنسه

ايدى، او وقت مدرسه طلبه لرى روسيا حضرتلرى علوم اسلاميه دن قدر كفايه معلومات صاحبي اولورلار ايدى. مدرسه لرمزدن منتهى صفتيله چيقمش طلبه لار لغت عربك علوم ادبيه سنه، شريعت اسلامك علوم فقهيه سنه مطلوب درجه ده واقف اولوب، هم قرانى هم تاريخ اسلامى بيلورلار ايدى. اوتقديده آرامزده دين هم علوم دشمنى حضرتلرده بولنماز ايدى. ادبياتمه خدمت ايديه بيله بك آدلرده مدرسه لرمزدن يتشور ايدى.

مفيد اثرلرى احيا ايتمك ماده سى علوم و معارف ترقياتى جهتنجه، شبهه يوق، كلى فائده لر كتوره جكدن: بن شو مهم نقطه يه كتبخانه اصحابلرينك نظر دقتلرينى جلب ايدر ايدم. علمى هم مفيد اثرلرى نشر ايتمه بر قدر همت ايتسه لر چوق گوزل اولور ايدى. جانلرينى كوزلرينى ساده كيسه فائده سنه آتمايوب، هر حالده ملتك استفاده سى جهتلرينده كوز ديكسه لر يارار ايدى. مطبوعات عثمانيه دن اك گوزلرينى، مطبوعات مصريه دن اك مفيدلرينى طلبه لر اماملر آراسنه نشر ايتمك خصوصنده كتبخانه لرمز واسطه اولسه لار ايدى، خداى بيلور، طلبه لر اماملر آراسنده نه قدر علوم احيا اولنور ايدى. مثلا شوكونلرده مصرده طبع اولنمش زاد المعاد كتبخانه لرمز همتيله طلبه لر اماملر آراسنه نشر اولنسه ايدى، علوم دينيه نشرى يولنده كتبخانه لرمز اولدقجه بيوك خدمت كوسترمش اولورلار ايدى.

بنده كتب علميه ي احيا فكرينه خدمت ايتمك قصديل كچمش سنه ايكي اوچ كتاب نشر ايتمش ايدم. ايكى سى علوم قرانه متعلق ايدى. برى ده شو بزم قدرى يوق كوكبمى تشرىف ايتمك ايچون عالم اعلا دن هبوط ايدن فيلسوف اسلام ابو العلا حضرتلرينك «اللزوميات» ندين منتخب بر پارچه ابيات ايدى.

روسيا طلبه لرى آراسنه ادبيات عربيه دن اك ابتدا اللزومياتى نشر ايتمك دن ايكي مقصدم وار ايدى:

برى هيچ بر اهل علم ايله فتح اولنماش حكمت خزانه سنى فتح ايتمك شرفنه نائل اولمق اميدى ايدى. بن او وقت فيلسوف ابو العلا كى بر حكيمك «اللزوميات» كى بر ديواننده وار همه افكار عاليه لرينه اطلاع دعواسنده دگل ايدم. فرط شوق بنى او اشه سوق ايتمش ايدى. بنده «والدين يوتون

ما آتوا وقلوبهم وجلة» (المؤمنون - ۶۰) آیت هادیه سنک نادبیله متأدب اولوب شوقم سوقنه انقیاد ایده رک، ناشرک التزامی قدر بر شی نشر ایتدم. طلبه لر ممنونیتله او کتابی القیشلادیلار. بونک اوزرینه گویا بکا یالکزجان ویرمک بنی تشجیع ایتمک همده بنده اویانمش بر قدر شوقی زیاده ایتمک خاطری ایچون گنه «وقت» ستونلرنده استاذ شهیر رضا افندی حضرتلری، «خورشید» ستونلرنده سمرقند مفتی سی استاذ محترم خواجه محمود بهبود حضرتلری غایت مبالغه لی تقریظلر درج ایدوب، «الاصلاح» ستونلرنده ادیب شهیر شهر شرف افندی حضرتلری، «یولدن» ستونلرنده «ج» افندی نصیب جنابلری ادیبانه تنقیدلر یازدیلار. بن عموم طلبه لره همده یوقاری ده اسملری مذکور ذوات کرامه ممنونیتله شکرلرمی عرض ایدرم. البته بنی یاخود بنم کتابی مدحلی ایچون دگل، بلکه بنم شوقی سوندرمیوب، تشجیع تحریض هم بکا مساعده ایتدکلی ایچون.

اذا جل خطب ساعد المرء ضده ولا خیر فی الاخوان ان لم تساعد. ایکنچی مقصدم احاطهم دائره سنده فیلسوف حضرتلرینک افکار عالیهارینی نشر ایده رک، طلبه لرک عقللرینه جان، جانلرینه غیرت ویروب، اخلاق انسانیه ناک اگ گوزلی اولان «اعتماد علی النفس» کبی بر فضیلت عالیهی طلبه لره کوستر مکدن عبارت ایدی.

عوماً عالم اسلامه وخصوصاً روسیا مسلمانلرینه استیلا ایدن خسته لگی انسان تشخیص ایده جک اولور ایسه کورور که بزه استیلا ایدن خسته لک عاجزلک هم جابلکدر: بز اجتهادی کندومزه حرام ایدوب، دینمزه دیگدرله تقلید ایتیمه عادتلندک. حیات اقتصادی ده حیات سیاسی ده تابعیت بزه طبیعت اولدی. قران ده مذکور صغاره بز تماماً کونوکدک، بز کندومزی حقوق عقلیه مزدن کندومز محروم ایدوب، دیگدرلرک عقلیه تفکر ایتیمه، دیگدرلرک وجدانیه حکم ایتیمه آلیشدق. بز عقلمز حظوظندن تماماً محروم فالدق. «حیات ده استقلال نه در؟» بز بیل میورز. «اجتهادله بر مسئله بی حل ایتمک، اوزاق تعب سوکنده بر حقیقتی کشف ایتمک» لذتلرینی بز اصلا ذوق ایلک میورز. شو قدر شیلرک همه سی نیچون؟ زیرا بزده اعتماد علی النفس

فضیلتی قالہامشدر. اونکچون، بز حیات انسانہ دہ جسماً و عقلاً «کل علی الغیر» اولدق دہ قالدق.

شریعت اسلامیہ دہ فرض قیلنمش «توکل علی اللہ» آکلار ایسہک اعتماد علی النفسک عینیدر. یعنی هر انسان حیات دہ یالکز خداسنہ اعتماد ایدہک، هیچ بر انسان کندوسی کبی دیگر بر انسانہ اتسکال ایتیمہک، انسان دائماً خدا سنک اعانہ سنہ کوز دیگوب وعدینہ ایمان ایدوب، هیچ بر اش دہ نہ قدر بیوک نہ قدر مشکل اش ایسہ دہ، عجز اظهار ایتیمہک. — اشته اعتماد علی النفس شویله اولور. حقیقی توکل دہ بویله اولور. یوقسہ، درویشلرک توکلی توکل اولماز. تنبلیک فراشنده، عطالت کورپہ سنده استراحت اولوب، خدای طرفندن وضع اولنمش قوانین طبعیہ یه اوامر شرعیہ یه مخالفت جهیل، اسأت ادب اولور.

ایکچنی مقصدہ خدمت ایتدر مک امیدیلہ، بن اودفعہ نشر اولنمش «اللزومیات» ترجمہ سنده عقل انسانک استقلالنہ اقتدارینہ، افکارک حریتنہ، بعض اخبار شائعہ لرک ردینہ، عالم وجودک اتساعنہ، کلامیون دلیللرینک تنقیدینہ دائر ایاتلری انتخاب ایدوب ترجمہ ایتمش ایدم. یالکز ترجمہ لر یله اکثفا ایدہ میوب، ممکن ایسہ شرح یولنده آیات یا احادیث ذکر ایتیمہ مجبور کبی ایم. زیرا:

شرق دہ اسکی دن برو اهل علمک قدری، علمک دہ قیمتی بیلنمہ مشدر. اک بیوکلر حال حیاتلر نده دائماً تحقیر اولنورلار، موتلری صوکنده دہ بر مزار طاشندن عبارت اولوب قالورلار ایدی. گویانبیلرینی اولدریمہ آلیشمس، شرق بیوکلرینی تحقیر ایتمگی واجب صانور کبی ایدی. صوکره شو حال عالم اسلامیت دہ باشقه برکسوه ایله ظاهر اولدی: حکیملری فیلسوفلری اک بیوک ادیبلری یانکفیر یا تضلیل ایدر اولدیلار. یعنی اسکی دہ معروف اذا وتحقیر طریقلری اوزرینہ عالم اسلام بیگ برنجی طریقی ابتداء ایتدی.

بزم عالم اسلامیت دہ زکریا الرازی، ابو النصر الفارابی، ابن سینا، ابن رشد کبی عالم انسانیتک اک بیوک حکیملری فیلسوفلری تکفیر اولنوب، خلیل سیبویه کبی بر ایکی امامی استثنای ایدر ایسہک، علوم ادب اماملری عموماً یانضلیل یا تفسیق اولنمشلاردر. انسان کتب کلامیہ یه نظر ایدر ایسہ،

اسلام یوزینہ نور اولہ بیلہ جک امامہری یاتکفیر یاتضلیل اولتمش بولور .
مناقب یا طبقات کتابلرینہ مراجعت ایدر ایسه ادب و علم اماملرینی عموماً
یادینندہ یا اعتقادندہ طعن اولتمش کورور . او حالده انسان قان ایلہ آغلایوب ،
قبر ستانہ قاچارسه اصابت ایتمش اولور .

بزم فیلسوف حضرتلری دیر :

غنینا عصوراً فی عوالم جمۃ فلم نلق الاعمالاً متلاعنا
اذا فاتهم طعن الرماح فمحفل تری فیہ مطعوناً علیہ و طاعنا
هنيئاً لطفل از مع السیر عنهم فودع من قبل التعارف طاعنا
بزم فیلسوف اسلام ابو العلا حضرتلری ده عالم انسانیتک بر زینتی
اولوب کلمش ایکن ، تکفیر بلیه سندن نجات بولا مامشدر . شوکا کوره فیلسوف
ابو العلا حضرتلری سوزلرینک طلبه لر قلبندہ تأثیرینی آزالتماق ایچون ،
ایاتلری ترجمه سوکنده بن دائماً آیات احادیث ذکر ایدر ایدم .

یاملته یادینہ ضرری بنجه محتمل اولایلہ جک بر فکری او کتابه قومادم .
بر آدمک اعتقادینہ مغایر اولایلہ جک هیچ بر فکری کلغد اوزرینہ قویماق
حقندہ اهتمام بیوک ایسه ده ، یالکز فیلسوف ابو العلا حضرتلرینی تکفیر
بلیه سندن قورتارمق خاطری ایچون گنه ، او کتابده اعتقاد مشهور خلافتنه
بر ایکی مسئلہ درج ایتمش ایدم . اوده قطعی محقق دلیللر الده یوق ایکن
اعتقاد ایتمه مک اساسنه مبتنی برشی ایدی .

او ایکی مسئله یی یازدم . لکن ردیه لرلر زحمتلنور اهل علم روسیاده
بولنور کمان ایتمزدم . زیرا او ایکی مسئلہ اعتقادی لازم مسئلہ دگل ایدی .
بو بر . - ایکنچی بزم دینمزک بناسنه خصم لر مز هر طرفدن اعتراض اوفلاری
آتارلار ، اصولنه فروعنہ دائماً بالطه اورورلار ایکن ، دینی حمایه ایتمک
غیر تیلہ مدافعه ایدن بر حضرت یابر ملا کورنمه یور ایدی . البته اوقدر مهم
دقیقه لرده سکوتی اختیار ایدن انسان اوفاق مسئلہ لر اوزرینہ آتلمق دن حیا
ایدر . بن او یله گمان ایدر ایدم .

لکن نصل ایسه ده او مسئلہ لرده بیوک بر اهمیت کوروب ، بعض
حضرتلر بعض ملالار ، یالکز او ایکی مسئله یی حمایه ایتمک غیر تیلہ ،
اللزومیاته ردیه لر یازدیلر . یازانلار آراسنده ، ایشتمدم ، علمکتمزده بیوکلاک

نامی ویرامش بر یکی حضرت دہ وار ایدی . بیوکوری هر کس دن زیاده بن احترام ایدرم . شوکا کوره ، شاید ارشاد یولیل یاخود مسئلہ بی علمی صورت دہ حل طریقہ یازلمش بر شی واردر دیدم دہ ردیہ لری طوپلادم .

ردیہ ، علمی صورت دہ یازلمق شرطیلہ ، احياناً فائده ایدہ بیلور . اولاً بکا خطالرمی ، وار ایسہ ، آکلانور . ثانیاً بن دہ حقیقت جہتی وار ایسہ یگی دن نشر ایدر . ثالثاً کندولری طرفندن واقع اولاجق تحقیقات اعانہ سیلہ احتمال مسئلہ بی حل ایدر . حضرتلر قلمیلہ یازلمش ردیہ البتہ بویلہ اولور یاخود دہا اعلی اولور خیالیلہ ردیہ لر مطالعہ سنہ رغبت ایندم .

رسالہ شکلندہ یا مقالہ طرزنندہ نشر اولنمش ردیہ لری او قودم . بیامم نیچوندر فیلسوفک افکار علمیہ سنہ ال اوزاتمامشلار ایسہ دہ ، مکتب بالالارینہ «بدء المعارف» کتابندن تعلیم اولنور نزول عیسی مسئلہ سنہ دورت اللریلہ غایت شدتلہ هجوم ایتمشلر . حیات خضر کبی اسلامیت دہ اصلی یوق بر مسئلہ بی اعتقادی لازم بر شی کبی کوسترمیہ اہتمام ایتمشلر . ردیہ لرک دیگر جہتلری صوفور معری بی سو گودن فیلسوف اسلام ابو العالی تکفیر دن ، ترجمہ بی دہ تنقید نامیلہ جرحدن عبارتدر .

معتزلرک تکفیرلرینہ طعنلرینہ اہمیت ویروب ، فیلسوف طرفندن دفاعاً جواب ویرہ چک اولور ایسہم ، بونکالہ بن فیلسوف حضرتلرینک عزتنہ طوقنمش اولورم . میزانک بر کوزینہ فیلسوفی دیگر کوزینہ معتزلری قویارق ، فیلسوفک ایمانیلہ معتزلرک ایمانلرینی وزن ایدہ چک اولور ایسہم ، او وقت بن فیلسوف حضرتلرینی معتزلرہ عدیل ایتمش اولورم .

حسان بن ثابت حضرتلرینک اوغلی عبدالرحمن حضرتلری دیمش :

لا تسبني فليست بسبي ان سبي من الرجال الكريم

یعنی سن بنی سوگر ایسہ کدہ بن قولا ق ویرم . زیراً بنملہ سو گوشہ بیلہ چک انسان آنجق کریم انسان اولا بیلور .

کبارک عادتی اویلہ در . کلخان بکلرینہ دائما مسامحہ ایدر لر . تکبر صفتیلہ دگل ، تعزز فضیلتیلہ ، سفیللرک تعدیلرینی تحمل ایدر لر . قرانکدہ امری بویلہ در . «خذ العفو و امر بالعرف . و اعرض عن الجاهلین .» (الاعراف - ۲۰) . شو ملاحظہ ایلہ بن دہ مدافعہ ذلتنہ تنزل ایدہ مم . لکن حکیم لری

فیلسوفلری عموماً، ابو العلا حضرتلرینی خصوصاً تکفیر ایدن آدملره ابتدا ایمان ایله کفری فرق ایتمک لرینی تکلیف ایده بیلورم.

اما فی الارض من رجل لبیب فیفرق بین ایمان و کفر ؟ !
ایمان نه در ؟ کفر نه در ؟ سویله سونلر .

عجبا ایمان مکتبلرده بالالاره تعلیم اولنور افاق برشمیدر ؟ کلامیون جهلیاتیله مقید بر اسیرمیدر ؟ بیلوب دگل یالکز جهنم خوفیله کوکللرده صافلانور کلمه لردن عبارت میدر ؟ عقلک نوریله زائل اولور بر ظلمت میدر ؟ معمور یرلردن قاچار، ویرانه لرده اوچار بر فوشمیدر ؟ — خیر !

یاخود عالم وجودک اتساعنه اطلاع سببیله خدایک عظمتی درگاهنده عقلک طوعا اوکرهاً سجده سندنمی عبارتدر ؟ البته بویله در . بویله ایمانک بزم تکفیر مزله نه اشی وار ؟

فیلسوف حضرتلری اللزومیات ده دیمش :

عوی لی ذئب فانتبهت لزجره روبیدک ان النیرات عوالی
وکیف احتیالی فی الصدیق وقدنوی لی الشر محتاج اصاب نوالی
بکا بوری هاو لادی . بنده صوس ! دیدم . سنک هاوهاو ک بولدزلاره قدر
چیقه ماز . فیلسوف حضرتلری ده دیمش :

وهان علی سمعی اذا القبر ضمنی هریر ضباع حوله وکلیب
فیلسوفی تکفیر ایدنلر شو ایکی بیت دن کندولرینه جواب آلا بیلسه لر بس .
ردیه لرگ تر جمه بی تنقید جهته کلنجه : بنم خاطر م او یله تنقید لر حقنده شو
وما اضیع التنقید اذ یفعلونه واضیع منه من یری انه نقد

بیت مفردینی انشا ایتدی . یعنی : اولار الذک تنقید نه قدر ضائعدر !
او یله تنقیدلری تنقیددر خیال ایدن آدم دها بتر ضائعدر . بوراده بونکله
اکتفا ایدبورم . بزم معترضلرگ دورت ال ایله هجوم ایتدک لری حیات
خضر ، نزول عیسی مسئله سی بیاننه ، جزئی بر فائده امیدیله ، شروع ایدرم .
بیلورم : هیچ بر وقت مسالک علم اربابی آراسنک جاری اولور مناقشه لر
ایله اولده مجهول بر حقیقت کشف اولنماش ، اختلافی بر مسئله ده حد ثبوتیه
ایر شمه مش در . زیرا مناقشه ایله اشتغال ایدن آدم دلائلی موازنه دن زیاده ،

ظنیاتدن عبارت شیلری قبول وتسلیم ایتدیمه اجتهد ایدر. اووقت انسان حقیقتی طلب یولنده دگل، خصمنه غلبه ایتمک خصوصنده اعتنا ایدر. شو ملاحظه ایله بن بوراده مناقشه ایله دگل، آنچق دلائلی عرض ایتمک وظیفه سیله اشتغال ایده جک اولدم.

خضراک حیاتی.

هر بر جان ایگه سنه «اولمک» خدایک قضا سیله، بر حکم طبیعی در. شو حکم طبیعی دن نجات بولا بیلمش، شو امر الهی یه اطاعت ایتمه مش بر فرد روی ارض ده کورنمه مشدر. عالم حیاتک انتظامی ایچون خدایک حکمتیله تقدیر اولنمش «اولمک» حیواناتی ده نباتاتی ده تحت فهرینه آلمش بر قضای عمومیدر. یالکز افراده بیله مخصوص دگلدر. نوعلر ده جنسلر ده حکمی جاریدر. بر عصر ده اون عصر ده منقرض اولماز سه لابد ادوارک تعاقیبیله منقرض اولور.

ولو انی اعد بالف بحر لمر علی موت فاحستانی
اجسامک اک اوافق اجزالرینه انحلالی، قرناً بعد قرن اولده معلوم دگل عنصر لرک ظهوری، صوگ سنه لره رادبومک انکشافی بوگا بر شاهد طبیعی اوله بیلور. شو انحلال، کیده کیده، بنیه حیاتک انهدامنه قدر ایرشدره بیلور.

اولمک کبی عمومی مطرد بر حکم طبیعت ده بولنمایور. شو حکمک فهرندن یاقه قورقارمش بر فرد، نه قدر آرار ایسه کده، بولنماز. «کل نفس ذائقة الموت» (الانبیا - ۳۵) حکمی استثناسی یوق تغلف سز بر عمومدر انتقاضی یوق استقراء قطعیه تأیید اولنمش ضروری بر حکمدر. ارسطوتیل منطقنه نظر آ استقرا ایکنچی درجه ده گی بر حجه کبی اعتبار اولنمش ایسه ده، صوگ فلاسفه لر عندنده مقبول اولمش منطق تحقیقاتنه کوره، استقرا علوم ده اک اصل اک معتمد بر طریق کشفدر. حقائق طبیعییه یالکز استقرا اطر بقیله کشف اولنور. فلسفه حسییه یالکز شو استقرا اساسه مبتنی اولمشدر. شویله قطعی دائمی عمومی بر اساس اوزرینه بنا ایدوب «خضر علیه السلام بر قدر عمر ایتدی ده، صوگره البته اولدی.» دیه حکم ایده بیلور ز.

بزم الدہ وار اٹھ قطعی حکمر کی شو حکم دہ بلاشبہ قطعی اولور۔
 بزم قطعی اساسی آیات قرآنہ دہ تایید ایدر: «کل نفس ذائقة الموت»
 (الانبیاء - ۳۵) . «منها خلقا کم وفيها نعيدکم» (طہ - ۵۵) «ومن نعمره
 ننکسه فی الخلق» (یس - ۶۸) . «ومنکم من یرد الی ارض العمر لکیلا یعلم
 من بعد علم شیاً» (الحج - ۵) . شو معنادہ قرآن دہ غایت چوق آیت وار۔
 فرض ایدہ یک اٹھ قطعی ہر حکمک، او قدر قطعی آیتلرک خلافتہ اولارق
 بریا ایکی اوچ حدیث روایت اولنسه نہ ایدی، مقبول اولماز ایدی۔ لکن
 خضرک حیاتنہ دلالت ایدر بر نص یوق۔

اہل حدیث عمومأ، امام بخاری کبی بر امام اسلام خصوصأ، عبد اللہ
 ابن عمر جابر بن عبد اللہ کبی صحابہ لہ دن روایت ایتمشلر: «ان النبی صلی
 اللہ علیہ وسلم قال فی آخر حیاتہ لا یبقی علی وجہ الارض بعد مائتہ سنۃ ممن
 ہو علیہا الیوم احد» . شو حدیثہ تمسک ایدوب عموم اہل حدیث خضرک
 موتنہ ذاہب اولمشلار۔ امام بخاری جزماً خضرک موتیلہ حکم ایتمش۔

شو حدیث، جزئی بر امعائلہ نظر ایدر ایسہک، خضرک موتنہ اصلاً دلالت
 ایدہ میور۔ زیرا اوحدیلہ استدلالک صحتی ایچون، اولاً خضرک سید الوجود
 حضرتلرینک زمن سعادتلرینہ قدر بقاسی فی اثبات ایتمک ضروردر۔ ہر ایکی
 بیگ سنہ مقدم وفات ایتمش ہر آدمک شوکون موتنہ استدلال ایتمک نتیجہ سز
 بر تعبدر۔ بن شو استدلالی بورادہ نقل ایتدم، لکن قیمتی فائلسی ایچون دگل
 حیات خضر مسئلہ سندہ اہل علمک رأیلرینی بیان ایچون۔ اہل تحقیقک ہیچ
 بری خضرک حیاتیلہ فائل دگل۔ ابراہیم بن ادہم، بشر الحافی، معروف الکرخی،
 سری السقطی، الجنید البغدادی کبی کبار اسلامک سوزلرنندہ خضرک حیاتنہ
 دلالت ایدر شیلر واردر۔ لکن او حیات «ولاتحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ
 امواتاً بل احیاء عند ربہم یرزقون» (آل عمران - ۱۶۸) آیت شریفہ سندہ
 مذکور حیات کبی در۔ بزم دعوا مزہ اصلاً مخالفتی یوق۔ بز شوبش آدم کبی
 بیوکلری دائماً احترام ایدرز۔

اللزومیات ترجمہ سندہ خضر علیہ السلامک، دیگر انسانلر کبی، موتنہ
 ایکی آیت ایلہ استدلال ایتمش ایدم۔ بری: «وما جعلنا ہم جسداً لایأکلون الطعام
 وما کانوا خالدين» (الانبیاء - ۸) . ایکنچی سی: «وما جعلنا لبشر من قبلك الخلد
 افانت مت فہم الخالدون» (الانبیاء - ۲۴)

خلود ابد کبی کلمہ لرانسان یاخود حیوان عمرندہ استعمال اولنور ایسه
یالکڑ طول بقا ارادہ اولنور. هیچ بروقت استقبالده عدم انتها یاخود قیامته
قدر بقا معناسنده استعمال اولنهامش. شومعنا لرم علم کلامده حادث اولمش
اصطلاحلر در. قرانده دار آخرته اسناد اولنمش خلود ابد کلمہ لرنندن اقتباس
قیلنمشدر. لغت عربده رجل مخلد دابه مخلده، البقرة الآبده، الاثنی الخالک
کبی شیلر استعمال اولنمش، لکن همان یالکڑ طول بقا ارادہ اولنمشدر.
شومعنایی بز م قران تصدیق اییدیور: خدای شعر اسورسندہ، ۱۲۹ آیتده
هود علیه السلام قصهسندہ دیمش: «وتتخذون مصانع لعلکم تخلدون»،
شو رادہ خلود استقبالده عدم انتها یاخود قیامته قدر بقا معناسنده
اولاماز. زیرا اووقت هود علیه السلامک انکاری صحیح اولمازایدی. عداک
«بز اوشیلری قیامته قدر بقا ایچون دگل، بیگ سنه یاخود یوزسنه افاتمز
ایچون بنا ایدرز.» دیمیه حق لری اولور ایدی.

بز قرانی گوزل چه مطالعه ایدر ایسهک، کافر لرک نبیلرندن اقتراح لری نه در؟
آکلار ایسهک، کور رزکه نبیلرندن عمر نوح کبی عمری طلب ایتمشلر، همده
عمرک فیصه لغیله نبیلری تعبیر ایدر لر ایش. خدای کافر لرک اقتراح لری نه
جوابا «وما جعلنا هم جسدا لایاً کلون الطعام وما کانوا خالدين.» دیمش.
عمرک فیصه لغیله تعبیر لری نی ردا «افانت مت فهم الخالدون» دیمش. اویله ایسه،
شوایکی آیتک خضر علیه السلام موتنه دلالت لری قطعی اولور.

حیات خضر مسئلهسندہ ردیه یازان افندیلر نه دیمش؟
روسیاده اک بیوک مرشد مز علی القاری رسالهسندن حکایه لرنقل ایتمش.
روسیاده اک قارت بر حضرت «خلود ابد معناسنده در. استدلال هبا اوله در.
دیمش. دها بر ذات «خضر حی دیگ انلرده مخلدیه فائل دگللر. بو آیت دن
حضرک موتی آکلانماید.» دیمش.

بن شو حضرت لرمزک لغت عربدن، کتب سلفدن. معانی قران دن تماما
غفلت لری نی، غایت آچیق مسئلهلرده بیله اوقدر فیصه کوز لری نی کندولرینه
براقوب، شو

وما اضیع التنقید اذ یفعلونه * واضیع منه من یری انه نقد

سوزمی تکرار ایدرم . انصافی ایله ایکی طرفٹ محاکمه سنه تنزل ایده جک بر حکم بولنورسه بیورسون .

بن مقدا اللزومیات ترجمه سنده شمدی شوراده خضرٹ دیگر انسانلر کبی موتنه دلالت ایدر دلیللری سرد ایتدم . لکن خضرٹ حیاتیله فائل اولانلری رد اینمک ایچون دگل . هر کس فکرنده اعتقادنده حرر . خضرٹ حیاتیله فائل اولان غاوی اولماز ، خضرٹ موتیله فائل اولان زندیق اولماز . انسان ، استرسه ، الارض فوقنا والسماء تحتنا دیسون . مقصد : بویله شیلرک هیچ بریله انسان تضلیل یاتکفیر اولنماز . خدای تکلیف ایتمه یین شیلری انسان تکلیف ایده-ز . حیات خضر نزول عیسی کبی مسئله لر هیچ بروقت « ایمان » دن جز اولماز . شمدی نزول عیسی مسئله سنده قطع نزاع قصدیله ، فصل خطاب اولما ییله جک بش اون سوز یازاجق اولدم .

نزول عیسی علیه السلام

عیسی علیه السلامٹ سمایه جسدیله ارتفاعنه دلالت ایدر آیت قران کریم ده یوقدر « وکنت علیم شهیداً مادمت فیهم . فلما توفیتنی کنت انت الرقیب علیهم » (المائده - ۱۱۷) آیت کریمه یرده ایکن عیسی علیه السلامٹ موتنه قطعاً دلالت ایدر . لاجل ذلک « بل رفعه الله الیه » آیت کریمه سی « عیسیایی خدای جسدیله سمایه رفع ایتدی » معناسنده اولماز .

خدایٹ درگاهنه ارتفاع قران ده یالکیز عیسی علیه السلام خصوصنده دگل ، بلکه شهیدلر هم ده عموماً سعیدلر حقنده نازل اولمشدر . قران ده صعود الی الله ، رجوع الی الله تعبیرلری متعدد آیتلر ده ذکر اولنوب هیچ برنک « تن ایله یوقاری آشوق » معناسی مراد اولما مشدر .

احادیث نبویه ده عیسی علیه السلامٹ سواده وجودینه دلالت ایدر حدیثلر وارد اولمش ایسه ده ، بویله حدیثلر یالکیز عیسی علیه السلام حقنده دگل ، بلکه قبرلری قطعاً یرده اولان آدم ادریس ابراهیم یوسف موسی هارون یحیی کبی نبیلر حقنده کذلک وارد اولمشدر .

دیماک ، آیتلر ده ده حدیثلر ده ده عیسی علیه السلامٹ سمایه جسدیله ارتفاعنه قطعاً دلالت ایدر شی یوقدر .

عیسیٰ علیہ السلامؑ سعادتن نزولنہ یا خود قیامت دن قبل یردن قیامتہ صریحا یا تاویلا دلالت ایدہ بیلور بر آیت قرآن کریمہ بولنمایور۔
نزول عیسانی دعویٰ ایدنلر دعوالرینی اثبات آرزوسیلہ ایکی آیتی تحریف ایتمکدن چکنمہ مشلر۔

بری «وانه لعلم للساعة. فلا تمترن بها» آیت کریمہ سیدر۔
شو آیتی دعوالرینہ دلیل ایتمک ایچون، وانه ضمیرینی نزولدن کنایہ قیلوب، آیت «نزول عیسی قیامتک علامتیدر» معناسندہ دیه مشلر۔
شو تاویل فی الحقیقہ تحریف اولوب، اوچ جهندن باطلدر: (۱) اهل تفسیر ضمیری یا قرآن دن یا عیسی دن کنایہ ایتمہ مشلر۔ اهل تفسیرک هیچ بری ضمیری نزولدن کنایہ ایتمہ مش. (۲) نزول نه قصده نه سورده نه تمام قرآن ده لفظاده معنی ده سبقت ایتمہ مش. (۳) ضمیر نزولدن کنایہ اولسه ایدی، فلا تمترن بها جمله خطابیه ناهیه سی باطل اولور ایدی. زیرا علامت مستقبلہ هیچ بروقت امتزایی دفع ایدہ مز۔

اثبات دعویٰ غرضیلہ تحریف اولنمش آیتلرک ایکنچی سی «وان من اهل الكتاب الا لیؤمنن به قبل موته» آیت کریمہ سیدر۔
شو آیتی دعوالرینہ دلیل قیلوق ایچون، قبل موته ضمیرینی عیسی علیہ السلام دن کنایہ قیلوب «بعد نزوله» قیدینی ده کندو کیسه لرندن زیاده ایدہ ویرمشلردر۔

تکلف شودر جهیه کلنجہ، استدلال استدلالک دن چیقار، بر اویون اولور. آیت آیتلک دن چیقار، هوا ایله دوزلمش برشی اولور. شو قدر تکلفی بوقدر تعب صوکنده معنی بر قدر درست چیقسه ایدی، ضرری یوق وارسون اویله اولسون دیهرک قبول ایتمک احتمال ممکن اولور ایدی. لکن اویله تاویل صوکنده آیتک معناسی بر قاچ جهندن فاسد اولیور:

(۱) ضمیر عیسی علیہ السلام دن کنایہ اولاجق ایسه، اهل کتابک ایماننده قبلیت قیدی لغو اولور. (۲) هر ظرفک محدودیتی معلومیتی لازمدر. «قبل موته» ظرفی معلوم دگلدر. عیسی علیہ السلامک موتی نه وقت اولاجق معلوم دگل ایکن، «قبل موته» ظرفنده معلومیت محدودیت ممکن اولاماز۔

(۳) ضمیر عیسیٰ علیه السلام دن کنایه اولاجق ایسه، آیت ده منصوص مؤکد اولان استغراق باطل اولور. زیرا نزول صوکنده عیسیٰ علیه السلامه ایمان ایده جک جماعت اهل کتابک اولا بیلسه یالکز میلیاردن بری اولور.

کلی عمومی اوفدر تخصیص دن ده طوغریدن طوغری بلا کلفه آیتسی تکذیب ایده ویرمک ده افاضلدر. زیرا او وقت بزم المزده اویونچسق اولمق دن، هیچ اولمازسه، آیت باش قورتارمش اولور ایدی. بیهوده «مؤمن» نامی طاقنوب، آلدانوب ده یورمز ایدک.

شمدی بن تمام جسارتله دیه بیلورم عیسیٰ علیه السلامک سمان نزولنه یا خود قبل القیامه یردن قیامنه بوجه من الوجوه دلالتی ممکن بر آیت قرآن کریمده بولنمایور.

بوکا علاوه تمام اعتمادله دیه بیلورم: عیسیٰ علیه السلامک عدم نزولنه طعنا دلالت ایدر ایکی آیت کریمه قران ده وار.

بری: «اذ قال الله يا عيسى ابن مريم اذكر نعمتي عليك وعلى والدك» (المائدة - ۱۱۰).

شو آیت ده خدای اون بیوک نعمت ذکر ایدوب، یازو اوگرتمگی یهودلر لندن تخلیص ایتمگی نعمتلردن حساب ایتمشدر. عالمی اصلاح ایچون، روی ارض ده عدالت اقامت ایدوب، همه اعدالرینه غلبه ایتمک ایچون سمان نزول بوراده ذکر اولنماشدر. شبهه یوق عالمی اصلاح ایتمک، روی ارض ده عدالتی اقامت ایتمک، اعدایه غلبه ایتمک نعمتلی «یهود لندن خلاص اولمق» نعمتنه نسبتله قیاس قبول ایتمز درجه ده بیوکدر. «سمادن نزول» اولاجق برشی اولسه ایدی، مقام امتنان ده بلاغت اعجاز اقتضاسیله، شبهه یوق شو آیت ده ذکر اولنور ایدی.

ایکنچسی مریم سورسینده «والسلام علی یوم ولدت ویوم اموت ویوم ابعث حیا» آیت کریمه سیدر.

عیسیٰ علیه السلام عالمی اصلاح ایچون سمان نازل اولاجق اولسه ایدی، بیان معجزات مقامنده بلاغت اقتضاسیله، «ویوم انزل حیا» کبی برشی البته ذکر اولنور ایدی. زیرا جسده سمایه ارفاع یا خود اصلاح عالم ایچون

سمادن نزول کبی دیگر انسانلرده یوق شیلری طفل ایکن سویله مک معجزه لری بیان مقامنه دها زیاده مناسبدر .

شو ایکی استدلال استدلال بالمفهوم دگل . بلکه بلاغت قرانی تحقیق در . زیرا اعلای ، وار ایکن ، ترک ایدوب ادنایی ذکر ایتمک ابداً بلاغت اولماز . یاعجز یاغفلت اولور .

بن ، نظم قرانی عجز دن غفلتدن تنزیه قصدیل ، ارتفاع یوقلغنه نزول اولمایاغنه شو ایکی آیتک دلالتی قطعیدر دیهش ایدم . بکا رديه یازان افندیلر شو استدلالی جرح ایده بیلور برشی یاز مامشلار . شو استدلال مستقیم اولور ایسه ، بن تمام اعتمادله قرانده عیسی علیه السلامک سمدن نزولنه بوجه من الوجوه دلالت ایده بیلور بر آیت البتہ بولنه ماز دیه بیلورم . آیات قرانیهده عیسی علیه السلامک نزولنه بر اشاره کبی شی یوق ایسهده ، احادیث شریفهده نزول عیسی وعد اولنمش در . امام الائمه بخاری حضرتلری ابو هریره رضی الله عنه حضرتلرندن روایت ایدر :

«ان النبی صلی الله علیه وسلم قال کیف انتم اذا نزل ابن مریم فیکم واما کم منکم .»

شو حدیث کتب احادیثده صحتی ثابت بر حدیثدر .

شو حدیثه انکار ایتمش گمانیل ، فیلسوف اسلام ابو العلا حضرتلرینه هجوم ایدن حضرتلر مزک غیرت حرارتلرینی بر قدر تعدیل ایتمک ایچون ، همده عجله لرینی ، یاخود اک درستی ، خطالرینی کندولرینه ، آکلار ایسهلر ، کوسترمک ایچون ، اخبار آحاد حقنک مجتهدلرک اهل حدیث اماملرینک اصوللرینی طلبه لره فائده دن خالی اولماز طرزده ، علی الاجمال بیان ایدهیم .

بزم حضرتلر کورسونلر : احادیث صحیحہیی فیلسوف اسلام امام ابو العلامی انکار ایدیور ؟ یاخود رئیس اهل اجتہاد اولان امام اعظم ، رئیس اهل حدیث و اهل اجتہاد اولان امام مالک حضرتلری می ؟ بر ایکی صحیح حدیثی انکار ایتمک تضلیلی موجب اولور ایسه ، موطأدن خارج حدیثلرک صحتنه قائل دگل امام مالک حضرتلرینک حالی نصل اولور ؟ یالکزن کندوسنک اصولنه موافق دگللسگی ایچون گنه ، غایت چوق اک صحیح حدیثلری رد ایدن امام اعظم حضرتلرینک امامتی نصل اولور ؟ اسلام یوزینه جمال اولایله جک

بر بیوک منسلک بالکثر عرضہ طوفنہق دینہ طعن ایتمک ایلہ گنہ سند حدیثی جرح خیالندہ اولوب، اوقدر صحیح حدیثلری ردایدن اهل حدیثک اهل فقیہک حاللری نصل اولور؟

شو شیلری بر قدر ملاحظہ ایدن انسان بزم «حضرت» لڑک اوقدر قصورلرینہ، ہمده اوقصورلریلہ برابر نہایتی یوق غرورلرینہ غفلتلرینہ تعجب ایدرسہ، ایدہ بیلور. «الذین ضل سعيهم فی الحیاة الدنیا وهم یحسبون انهم یحسنون صنعا.» (الکہف - ۱۰۴)

اهل علم نظرندہ خبر آحاد.

تواتر درجہ سنہ واصل دگل خبرلرک هر بری، اهل حدیث اهل اصول اصطلاحک «خبر آحاد» اولور. شومعنی ایلہ خبر آحادک مقبولیتی هم حجیتی حقندہ ابن الہمام حضرتلرینک «التحریر» ندن ہمده ابراهیم بن موسی الشاطبی حضرتلرینک «الموافقات» ندن، طلبہ لہ احتمال فائدہ اولور امیدیلہ، بش اون سطر بورادہ نقل ایدرم.

امام شاطبی حضرتلری «الموافقات» دہ دیہش:

دلیل شرعی یا قطعی اولور یا ظنی. قطعی اولور ایسہ بلا اشکال مقبولدر. طہارت صلات زکات فرضیتلرینک ادلہسی کبی. من حیث الثبوت ظنی اولان دلیل، اصل قطعی یہ راجع اولور یا یوق. اصل قطعی یہ راجع اولور ایسہ کذلک مقبولدر. «لا ضرر ولا ضرار» حدیثی کبی زیرا ظلمدن منع، ضرردن نہی شریعت اسلامیہ دہ محصور دگل دلیللر ایلہ ثابت اولمش بر اصل قطعیدر.

انسانک شخصنہ مالنہ عرضہ نسبہ تعدی کبی وقائع کلیہ دہ، ولاتمسکوهن ضارا لتعتدوا، ولاتضرار وھن لتضیقوا علیھن، ولا یضار کاتب ولا شہید کبی وقائع جزئیہ دہ بلا استثنا ثابت اولا کلمش عمومی قطعی بر حکمدر.

بر اصل قطعی یہ راجع دگل دلیل ظنی اصل قطعی یہ مخالف اولور یا یوق. اگر دہ دلیل ظنی بر اصل قطعی یہ مخالف اولور ایسہ، بالاتفاق بلاشبہ ساقط اولور. کتب احادیث دہ کتب فقیہہ دہ بوکا غایت چوق مثاللر ذکر اولنشدن: (۱) فاطمہ بنت قیس حضرتلرندن روایت اولنمش حدیث صحیح. عن

الشعبي عن فاطمة بنت قيس ان المطلقة ثلاثاً ليس لها سكنى ولا نفقة . رواه مسلم . وفي السنن ان النبي قال يا بنت آل قيس انما السكنى والنفقة على من كانت له رجعه شوحدتي ، «لأنخر جوهن من بيوتهن ولا يخرجن» - «اسكنوهن من حيث سكنتم» آيتلرينه مخالفدر گمانيله ، حضرت عمر حضرت عائشه اسامة ابن زيد ، عمر بن عبدالعزيز حضرتلري . فقيهلرك اكثرى جزماً رد ايدو وير مشلردر .

شوقدر بيوك اماملر شو حدیثی آیتلره مخالفدر گمان ایتمشلرده رد ایتمشلر . لکن حدیثك آیتلره مخالفتی یوق . زیرا آیتلر طلاق رجعی به مخصوصدر ، بوكا بر قاچ دلیل دلالت ایدیور : اولاخلای «لأنخر جوهن من بیوتین» خطاب جلیلینه تعلیل مقامنده «لأندری لعل الله يحدث بعد ذلك امراً» دیمش . اهل علمك اتفاقيله «امر» دن مراد رجعتدر ، ثانیاً «لأنخر جوهن» آیت کریمه سندن صوكت خدای «فاذا بلغن أجلهن فامسكنوهن بمعروف او فارقوهن بمعروف» بیورمش . بونكله «لأنخر جوهن» آیت جلیله سنك طلاق رجعی به اختصاصی جزماً معلوم اولمشدر . ثالثاً خدای واشهدوا ذوی عدل منكم واقیموا الشهادة لله» دیمش . شواشهاد ، اهل علمك اتفاقيله ، رجعت ساعتنده مندوب اولان بر اشهاددر ، رابعاً خدای «اسكنوهن من حيث سكنتم» دیمش . یعنی زوج نرده اقامت ایدر ، ایسه طلاق قبلنمش غاتون اوراده اقامت ایدر . بر خانه ده اختلاط صورتنده اقامت ایتمك ، بالاتفاق ، طلاق رجعی به خاصدر .

شوبیان ابله ، گمان ایدرم ، معلوم اولدی : فاطمة بنت قيس حضرتلرينك حدیثی آیتلره مخالف دگل ، بلکه ، بالعكس او آیتلردن مستفاددر . اويله بر حدیثی ، آیتلره مخالفدر گمانيله ، نه قدر بيوك اماملر صحابهلر رد ایتمش . بزم مطلب شودر .

(۲) «ان المیت لیعذب ببكاء اهل علیه» حدیث صحیحی . شو حدیثی حضرت عائشه «ولاتر وزیر اخری» - «وان ليس للانسان الامامعی» آیتلرينه مخالفتی ایچون رد ایتمشدر .

(۳) «معراج کچه سنده رویت» حدیثی ، شو حدیثی حضرت عائشه «لأندرکه الابصار» آیتنه مخالفتی ایچون قبول ایتمه مش .

(۴) «انما الشؤم فی ثلاثة» حدیثی۔ شوحدیثی حضرت عائشہ «قل ان الامر كله لله» آیتہ مخالفتی ایچون رد ایتمشدر۔

(۵) «اذا استيقظ احدكم من نومه فلا يغمسن يده في الاناء حتى يغسلها» حدیثی۔ عبد الله بن عباس حضرت نرلیہ ام المومنین عائشہ حضرت نرلی «وما جعل عليكم في الدين من حرج» آیتہ مخالفتی ایچون رد ایتمشدر۔

قیاسہ، یعنی شرعاً معلوم ہر اصل کلی یہ مخالف حدیث لکھ ہر برینی «الموافقات» صاحبی امام شاطبی حضرت لرنیٹ روایتہ کورہ، امام مالک حضرت نرلی رد ایدر۔ شو حکم دن یالکزدورت حدیثی، حدیث الولوغ، حدیث المصراة، حدیث العرايا، حدیث القرعہ یی، استثناء ایدوب، دیگر لرنی تماماً رد ایتمش۔ بزم امام اعظم حضرت نرلی شو مسئلہ ده امام مالک حضرت لرنیہ موافقت ایدوب، حدیث الولوغ، حدیث المصراة، حدیث القرعہ یی ده رد ایتمش۔

اہل حدیثک اتفاقیلہ ثابت «خيار المجلس» حدیثینی امام مالک حضرت نرلی ده امام اعظم حضرت نرلی ده انکار اید یورلر۔ «مدت مجهولہ ده خیارک اشتراطی باطل ایکن، خیار مجلس نصل ثابت اولا بیلور؟» دیرلر۔ زیرا مجلسک مدتی مجهولدر۔ «قاعدة الفرر والجهاله» شرعاً ثابت ہر اصل کلیدر۔ خیار المجلس حدیثی بوکا مخالفدر دیرلر۔

شو ایکی بیوک امام «اصل کلی یہ مخالفدر» دعواسیلہ خدای بیلور نہ قدر ثابت حدیث لرنی رد ایتمشدر!

بعضا بزم اہل علم ہر آیتک یالکزد اطلاقہ مخالفتی ایچون صحیح حدیث لرنی رد اید یورلر۔ مثلاً ابوداود، ترمذی، نسائی، ابن ماجہ صحاح لرنیہ مذکور «عن فریعة بنت مالك ان زوجها خرج في طلب اعدله فقتلوه۔ قالت فسألت النبي۔ فقال امكني في بيتك حتى يبلغ الكتاب اجله» حدیثی۔ شو حدیثی سلفی صالح دن ہر طائفہ «والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجا يترصن انفسهن اربعة اشهر وعشرا» آیتک اطلاقہ مخالفتی ایچون رد ایتمشدر۔ شو آیت ده مدت ذکر اولنمش لکن سکنی ذکر اولنماش۔ لاجل ذلك سکنی لازم دگل دیمشدر۔

الک بیوک صحابہ کرام الک بیوک مجتہدلر فلان آیتہ فلان قاعدہ یہ مخالفدر دعواسیلہ حساسی یوق صحیح حدیث لرنی رد ایدہ ویرسہلر، فیلسوف امام

ابوالعلا حضرتلری یوقاری ده مذکور ایکی آیتک سکوتنه ، « و منکم من یتوفی و منکم من یرد الی ارضه العمر لکیلا یعلم من بعد علم شیئا » آیتک منطوقنه همده طبیعتک قانوننه مخالفدر دعواسیله یالکثر بر حدیث عیسایی انکار ایدرسه « صوقور زندیق » می اولور ؟

شمدی بوراده بر سوال کبی شی وارد اولور . صحابه لر مجتهدلر بر صحیح حدیثی انکار ایدرلر ایکن ، نصل ایدرلر ؟ شو حدیثی رسول الله سویله مش ایسهده ، بز انکار ایدرز دیرلرمی ؟ البته بویله دگل . یاخود « رسول الله او سوزی سویله مز . روایت ایدن راوی غلط ایتمشدیر . » دیرلرمی ؟ البته بویله در . او یله ایسه بزم فیلسوف حضرتلری ده

ولن یقوم مسیح یجمعون له و خلعت واعد هم م الخلف عمر قوبا سوزیله یالکثر راویلری تخطئه ایتمش اولور . سید الوجود رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وسلم حضرتلرینی دگل .

بورایه قدر ادله شرعیه نك اوچ قسمی ، (یعنی دلیل قطعی ، اصل قطعی یه راجع اولان دلیل ظنی ، بر اصل قطعی یه مخالف اولان دلیل ظنی) بیان قیلندی . قسم رابعی بیان ایچون امام شاطبی حضرتلری دیمش :

قسم رابع بر اصل قطعی یه هم رجوعی هم مخالفتی معلوم دگل بر دلیل ظنیدر . بویله دلیلی قبول ایتمک حقنه تثبت هم احتیاط لازمدر . یعنی راویلردن هر برینک عدالتندن امانتندن حفظندن ، همده سندینک حالندن اتصالنندن مرفوعیتندن بحث ایتمک لازمدر . راویلری هم روایتی جهنندن حدیثک قصوری اولمازسه رسول الله علیه الصلاة والسلام حضرتلرینه حدیثک مرفوعیتی ثابت اولورسه ، او وقت او حدیث قبول اولنور .

دیمک اهل علم نظرنده خبر آحادک ایکی جهتی واردر : بری خبرک متننه عائد جهت . بوراده خبرک اصول قطعیه یه مخالفتی موافقتی جهتلرندن بحث اولنور . ایکنچی سی خبرک سندینه عائد جهت . بوراده راویلرک هم روایتک حالندن بحث اولنور . اولگی جهتلر خبر آحاد علم اصولده ، ایکنچی جهتلر علم حدیثده موضوع بحث اولور .

اولگی جهتی اعتبار ایکنچی جهتی اعتباردن دائما مقدمدر متنی ، اصول قطعیه یه امور واقعیه یه مخالفت سببیلر ، معتبر دگل بر خبرک سندندن بحث ایتمک

بیہودہ بر تعبیر۔ سنہی صحیح ہر بر خبر دائما صحیح اولاماز۔ سندینک ضعی
دعوی اولنمش ہر بر خبر علی الدوام مردود اولاماز۔

اشتمہ، خبرک شوایکی چہندن بحث ایدوبده اصابت ایتک مسئلہ سندہ
اہل علمک رتبہ لری، قیاس قبول ایتہز در جہده، متفاوت اولور۔
احادیثک آیات قرآنیہ موافقت یا خود مخالفتہ وقوف ایچون، آیات
قرآنیہی نہ قدر دقیق صورت ده آکلامق لازمدر! نصوص شرعیہ لرک، ہیئت
اجتماعیہ مصاحبت لری چہندن مناسب اولوب اولمادقربنه اطلاع ایچون، یالکیز
علوم اجتماعیہی مکمل صورت ده بیلک کفایہ ایتہہ یوب، غایت نافذ ہر فکر
ایلہ حیات انسانہ اسرارینہ واقف اولمق، ہمده بوگون قبول اولنہ بیلنہ جک
ہر قانونک ہر حکمک قیاس سنہلردن صوگ وجودہ کلہ بیلہ جک یاخش یامان
نتیجہ لرینی، اوزافدن کورر ہر کوز ایلہ، کورہ بیلک لازمدر۔ یوقسہ حیات
انسانہ احوالندن تماما غافل، یاخود وقوفی کامل دگل ہر آدم، علوم عربیہی
ہم احادیثی احاطہ سی نہ قدر واسع ايسہده، شریعت اسلامیہ نامندن قوانین
اسلامیہ تدوین ایدہمز۔

بنم شریعت اسلامیہ ہمده شریعت اسلامیہ نامندن تدوین اولنہ حق
قانونلرہ نظرم شویلہدر۔ یوقسہ، شو زمانہز چہلہ سی کی، ہر بر حادثہی
ہر زلزلک ذراعیلہ اولچہمک، ہر بر حاجتی خصافلرک ایگنہ سیلہ تسویہ ایدہ
ویرمک، ہر بر مسئلہی قفاللرک کلیدیلہ آچمیہ غیرت ایتک فائدہ سز بر تعب
اولور۔ ہر مناسبتلہ شوفکری بورادہ یازدم۔ ایتدی مقصدہ عودت ایدیم:
اہل اصول اہل حدیث دیمشدر:

حدیثک صحتی ایچون بلا انقطاع اتصال شرطدر۔ انقطاع ایکی نوعدر۔
ہر بر انقطاع ظاہری۔ حدیثک سندندن ہر یا ایکی اوچ راوی سقوطیلہ اولور۔
ایکنچی سی انقطاع باطنی۔

انقطاع باطنی ہر قیاس سبیلہ حاصل اولور:

(۱) کتاب خدایہ مخالفتلہ۔ یوقاری ده مذکور فاطمہ بن قیس حدیثی نک
«اسکنوہن من حیث سکنتہ من وجدکم» آیتنہ مخالفتی کی۔

(۲) حدیثک حدیث مشہورہ مخالفتیلہ۔ مسلم ابو داود نسائی ده ابن عباس
حضرتلرندن روایت اولنمش «ان النبی قضی بیہمین وشاہد» حدیثی نک سنن

امام بیہقی دہ ابن عباس حضرتلرندن روایت اولنمش « البینۃ علی المدعی والیمین علی من انکر » حدیثہ مخالفتی کبی .

(۳) عمومی بلوی دہ شذوذ ایلہ . یعنی وجودی تقدیرندہ ہمہ یسہ معلوم اولاجق بر حادثہ یی یالکز بر آدم روایت ایتمک . یاخود بر جماعتک حضورنک واقع اولمش حادثہ یی اوجماعتک آنجق بری نقل ایتمک . بسملہ یی نمازدہ جہراً اوقومق حدیثی کبی . اگرده بسملہ نمازدہ جہراً اوقونمش اولسہ ایدی ، صحابہ لک هیچ برینہ ، خصوصاً ابوبکر عمر عثمان کبی دائما اولگی صفدہ نبی علیہ الصلاۃ والسلام حضرتلرینک یانندہ نماز قیلور صحابہ لره ، خفی قالماز ایدی .

(۴) قوہ حفظیہ سی کندوسندن اوستون بر آدمہ مخالف روایت ایتمکله . مثلاً سزک حفظکن بنم حفظمدن زیادہ ایسہ بنده بر حادثہ یی سزک روایتکنزہ مخالف صورت دہ روایت ایدر ایسہم اوقت روایتی قبول ایتمہ یورلر . احادیثی روایت دہ بویلہ حال اخیانا واقع اولور : قوہ حفظیہ لری متفاوت ایکی آدم بری برینہ مخالف اولارق بر حدیثی روایت ایدرلر . حفظی اوستون آدمک روایتی مقبول اولوب مخالفک روایتی سافط اولور . اهل حدیث بویلہ ایدر . لکن قبول اولنمش روایتک صحتہ ، ترک اولنمش روایتک دہ بطلاننہ دلالت ایدر بر دلیل معقول المرئک بولنمایور . بنم حفظ نہ قدر ضعیف اولور ایسہ دہ بر مسئلہ یی ایکی مسئلہ یی بنده دیگرلر کبی حفظ ایدہ بیلورم حفظی غایت قوی آدم دہ بر مسئلہ دہ ایکی مسئلہ دہ غلط ایدہ بیلور .

(۵) نافلک نقصانیلہ . یعنی حدیثی نقل ایدن آدم امانتی عدالتی معلوم دگل بر مستور اولور ، یا عقلندہ حفظندہ خلل وار بر آدم اولور یاخود حد بلوغہ کلمہ مش بر صبی اولور ، یا عبادت امرندہ مساهل سیلہ فاسق اولور ، یاخود اعتقادی حسیلہ صاحب هوی اولور . شوشیلر ایلہ دہ اهل اصول اهل حدیث اخباری رد ایدر . لکن ، ملاحظہ ایللم ، شو شیلرک هر بریلہ اخبار رد اولنہ بیلورمی ؟ امانتی عدالتی بزه معلوم دگل آدم دائماً یالان می سویلر ؟ عبادت لرنده مساهلہ ایلہ فاسق اولان انسان هر وقت می کذب ایدر ؟ بزم چه اعتقاد ایتمہ یی هر بر اهل علم همان هنوز وجدانسیز بردنی می اولور ؟ یاخود تقوالق لباسی کیمش ، صلاح ثوبیلہ بورکنمش هر بر انسان دائماً می صادق اولور ؟

تق الله واحذر ان يفرك ناسك بما هو فيه من تغير حاله
 فما انفس الاقوام الاتوابع لقائل زور مفرط في محاله
 فكذب زعيماً قال اني دين فما دينه الاضعف انتحاله
 يماحل في الدين الخؤون وانما يؤمل نزرأ فانيا بمحاله
 ومن يكتحل بالهسد في طلب العلا يجزان يرى منهاجها باكتحاله

شمدی بورادہ شو مسئلہ ہی تفصیلاتیلہ محاکمہ ایتہمک بزہ عائد دگلدر۔ مقصد اہل اصول اہل حدیث نصل شیرلہ احادیثی رد ایدرلر، کوسترمکدر۔ کندوسندن حفظی زیادہ ہر آدمہ مخالفت سببیلہ ہر نافلک روایتلرینی رد ایدہ و ہر مک جائز ایسہ، باخود یالکز «اعتقادی بزمگی کبی دگل» دیمک ایل گنہ الک بیوکلرکدہ حدیثلرینی رد ایتیمہ یول وار ایسہ، او وقت طبیعتک قطعہ ہر قانوننہ مخالفتی جہتیلہ ہر یا ایکی حدیثی رد ایتیمہ ہر کسک حق النہ اولور۔

فیلسوف ابو العلا حضر تلری دہ یوقاری دہ مذکور آیتلرک سکوتنہ ہم دہ طبیعتک قطعہ ہر قانوننہ مخالفت جہتیلہ حدیث عیسایی انکار ایدر ایسہ، ہر دن کوکلرہ قدر حق وار اولور۔

ابو العلا حضر تلری بخاری دہ مذکور ہر حدیث عیسایہ انکاریلہ صوفور زندیق اولور ایسہ، بخاری دہ مذکور یوزدن زیادہ حدیثلرہ انکار ایدن حنفیلر کیم اولورلار؟

والمرء ینکر ما لم تجر عادته بمثلہ۔ ثم یبغی الحوت فی الغدر
 عیسیٰ علیہ السلامک نزولی مسئلہ سندہ ہو قدر تطویل ایتدم۔ لکن اعتقاد ایدنلرک اعتقادلرینہ هجوم ایچون دگل۔ بیلورم: اخبار سماویہ دہ کلمش ہر ہر اعتقادی فلسفہ نامندن انکار ایدہ ویر مک فلسفہ دہ ثابت ہر ہر حقائق دین نامندن انکار ایتہمک کبی باطل ہم بیہودہ ہر شیرد۔ تاویلی یعنی عاقبتی کلمہ مش، ہم دہ احاطہ مز دائرہ سندہ داخل اولماش شیرلی انکار ایتیمہ مک عقلک اقتضاسیدر۔ «بل کن ہوا بما لم یحیطوا بعلمہ ولما یأتہم تأویلہ» (یونس - ۳۹)۔ ہر ہان دلالتیلہ ثابت دگل شیرلی اعتقاد ایتیمہ مک، امکان دائرہ سندن خارج دگل شیرلی دہ انکار ایتیمہ مک ہر ایکی سی ہر درجہ دہ واجب در۔ اشته عقلک الک بیوکلر ادبلی شو ایکی شیرد۔ ہن دہ شو

حقیقتی ملاحظه ایدوب، نزول عیسی مسئلسنده سوزی اوزاندم. مقصدم
اوایلہ مسئلہ لرده هیچ بر طرفی تکفیر یا تضلیل ایتدرمه مکدر.

بزده، عموماً همه مزده، بر قدر کوکل طارغی وارد؛ بزم مدنیت دعوی
ایدنلرمز دیانت دعوی ایدنلری فاناتیك دیرلر؛ دیانت دعوی ایدنلر
خصملرینی دینسزلکله تهمت ایدوب، یازندیق یا فاسق دیرلر. خدای بیلور.
شو حالمزک بزه حسابسز نه قدر بیوک ضرراری وارد!

همه اهل اسلامی بر مذهب کبی ایدن سعة اخلاق روسیاده نه وقت
اولنور؟ نه وقته قدر اسلامیتی ده اوز کوکلمز کبی طاردر خیال ایدرز؟

بن «اللز ومیات» ده عیسی علیه السلامک، دیگر انسانلر کبی، موتنه
بر آیتله استدلال ایتمش ایدم زیرا، قران، تفسیر یازان دورت بیش آدمه
مخصوص، بر سرد گلدر. لسان قرانی بیلن هر بر انسان معنای قرآنی فهم ایده بیلور.
قرانک الک بیوک مفسری لساندر. قرانک لساننه موافق تفسیر دائماً صحیح اولور. لسان
فصیح ایل عقل صحیح برلشسه اوقت تفسیرک اک معتمدی الده اولور. خازنلره
بیضاویلره مراجعت ایتیمیه حاجت فالماز. بونک اوزرینه غاز نلرده بیضاویلر بزه قرانمزی
تماما تفسیر ایده مزلر، قرانمزی بزه علوم و معارف تفسیر ایتسون، معارفمز
یوق ایکن قرانی بیلورز دیمک هوائی بر سوز اولور قالور.

بن او استدلالی بر قدر ایضاحله بوراده تکرار ایدرم.

المائدة اخیرنک ۱۱۷ آیت ده خدای عیسی علیه السلام لسانندن نقل «و کنت
علیهم شهیداً مادمت فیهم. فلما توفیتنی کنت انت الرقیب علیهم.» دیمش.
هر مؤمن، بیلوب دگل ایسه ده بالکمز ایمانی اقتضاسیله، قرانی بلاغت
جهتندن معجز دیر.

لکن بلاغت نه در؟

عجبا بلاغت اوبزم تلخیص لرده بیان اولنمش تقدیم تأخیردن حذف
ذکردن، تعریف تنکیردن، حقیقت مجازدن، اطناب ایجاز کبی شیلردنمی عبارتدر؟
شبهه یوق اوایلہ دگلدر. اوکبی شیلری بز بلاغتدن صایار ایسه ک
بلاغتک اک زائد قابولارندن صایارز.

بلاغت بیانی مطلوب بر معنایی بر واقعیهی، حقیقت حالده نصل ایسه او یله،
اڭ قریب بر افاده طریقیله، مخاطبڭ فهمنه تبلیغ ایتمکدر .

بو معنی ایله بلاغتڭ ایکی شرطی واردر . بری حقیقت حاله مطابقت .
حقیقت حال نصل ایسه تماما او یله حکایه اولنمق لازمدر . خلاف حقیقت اولور
ایسه، افاده ده بلاغت بولنماز . دیگر حقیقت حالی بلا قصور اڭ جامع بر
افاده ایله سویله مکدر . یعنی بیانی مطلوب جهتلرڭ هیچ برینه خلل و برهن
بر افاده جامع لازمدر . شو شرط اعجازڭ اڭ مهم بر شرطی در . زیرا
اعجازی دعوی اولنمش بر افاده بیانی مطلوب همه جهتلری احاطه ایتمز ایسه،
احاطه ایدن دیگر بر افاده اویزم احاطه ایتمه بین افاده مزدن ابلاغ اولور ایدی.
شمدی کله یڭ یوقاری ده مذکور آیت کریمه یه :

شو آیت، شبهه یوق، اعجاز در جه سنده بلیغدر . کلام خدا اولدیغنه
کوره ده البته قطعاً صادقدر . شو آیت ده عیسی علیه السلامڭ انسانلر آراسنده
بر قدر مدت اقامتی بیان اولنمش . اصل مطلوب مدت اقامتڭ تمامنده
شهیدلکدر . بونکچون مدتی تقدیر ایتمک حاجت دگلدر . لاجل ذلک قران ده
مدت تقدیر اولنماش . یالکیز « مادم ت فیهم » دینلمشدر . عیسی علیه
السلام دنیاده نه قدر عمر ایتمش ؟ احادیث ده بوکا دائر بر شی بولنمایور .
۳۳ سنه عمر ایتدی خبری اصلسز بر خبردر .

عیسی علیه السلام دنیاده بر قدر مدت عمر ایتمش ده صوکره نه اولمش ؟
اگرده عیسی علیه السلام انسانلر آراسنده بر قدر مدت اقامت صوکنده
جسدیله سمایه رفع اولنمش اولسه ایدی حقیقت حالی نفس الامر مطابقت
صورت ده لایقیله بیان ایچون، البته قطعاً « فلما رفعتنی »، کبی بر جمله آیت
کریمه ده ذکر اولنور ایدی . یوقسه قران ده بلاغت دگل، صدق بیل اولماق
لازم کلور .

لکن خدای « فلما رفعتنی »، دیمه مش . « فلما توفیتنی »، دیمش .
یعنی انسانلر آراسنده بر قدر مدت اقامتم صوکنده یارب سن بنی توفی ایتدڭ .
توفی نه در ؟ توفی عرف قران ده ، بلا شبهه ، جان آلمق اولتور مک
معناسنده در . توفی قران ده بوکا باشقه معناده کلمه مش . قرآنی اولدن اخیرینه
قدر اوقومش انسان بونی تصدیق ایدر . زیرا :

قران ده « وفی » ماده سی دورت باب دن کلمشدر :

(۱) مجردک ایکنچی بابندن . یالکز بر دفعه کلمش . « ومن اوفی بعهدہ من الله » (۲) « افعال » بابندن . امر ، اسم فاعل ، ماضی ، مستقبل صیغه لرنده نذر ، کیل ، عقود عهود خصوص لرنده وارد اولمشدر . (۳) « تفعلیل » بابندن تکمیل اجر تکمیل حساب اتمام عمل معالرنده متعدد آیتلرده ذکر اولنمشدر . (۴) « تفعل » بابندن . قران ده محصور دگل آیتلرده یاخدایه باملائکده اسنادا وارد اولوب ، دائما روح قبض ایتمک معناسنده کلمشدر . توفی قران ده هر آیت ده یالکز « امانه » معناسنده کلوب اصلا دیگر معنی ده کلمه مشدر .

معتزضر بنم شو سوزمه « وهو الذی یتوفاکم باللیل ویعلم ما جر حتم بالنهار » (سورة الانعام - ۶۰) آیت کریمه ایله اعتراض ایتمشدر . لکن ادب قرانی بیلسه لر ایدی ، البته ، بکا شو آیت کریمه ایله اعتراض ایتمز لر ایدی . قران ده انسانک کون ده تونک حیاتی ایکی طرز افاده ایله بیان اولنمشدر : (۱) شو عالم وجودک ، انسانلرک منفعتلرینه مصلحتلرینه تماما موافق بر نظام اوزرنده ، مخلوقیتنی بیان اثناسنده خدای نبأ سور ه سنده « وجعلنا نومکم سباتا وجعلنا اللیل لباسا . وجعلنا النهار معاشا . » دیمشدر .

شو آیتلرده خدای نومی راحت ، توفی تعبلردن انسانی صاقلار لباس تسمیه ایدوب ، کوندوزی ده طلب حاجات وقتی در دیمش . بوراده انسانک نومی استراحت تسمیه اولنمشدر . یعنی ضروریاتله ، حاجت اولان شیلرله اشتغال ایدن انسانک نومی ده مدح اولنمشدر .

الوهیت برهانلرینی روم سور ه سنده بیان اثناسنده خدای « ومن آیاته منامکم باللیل والنهار وابتغوا کم من فضله . » دیمشدر . تون اویقو وقتی اولوب ، کوندوز رحمت خدایی طلب وقتی اولدیغی سویلنمشدر . یعنی انسان کوندوز حاجت لرینی ، لازم اولان شیلرینی طلب یولنده سعی ایدر ده تون ده استراحت ایدر . کوندوز حاجت لر یله مشغول انسانک تون ده اویقوسی هم ضروری هم مهدوح اولور .

خدای رحمتلرینی انسانلره بیان مقامنده القصص سور ه سنده « ومن رحمته جعل لکم اللیل والنهار لتسکونوا فیه ولتبتغوا من فضله . ولعلکم تشکرون » دیمشدر .

بورادہ انسانک کوندوزگی حاللری طلب رحمت یولنده سعی تسمیہ اولنوب تونگی حاللریده ”سکون“، تسمیہ اولنمشدر . سکون کیلک وظیفه سیدر؟ کوندوز تنبلک فراشنده اویومش، یاسفاهت عالمنده گزمشارکمی؟ یاخود ضروری حاجتله، لازم اولان اشلرله اشتغال ایدوب، وجودلرینه یورغونلق کلمشارکمی؟

باقز، آکلار ایسهک، قران بزى نصل ارشاد ایديور!

قران برهانلری بیان اثناسنده رحمتلری صایمق مقامنده دائما تونلری استراحت هم سکون زمانی تسمیہ ایدوب، کوندوزلری ده حرکت هم سعی زمانی دیمشدر.

(۲) کوندوزلرده سفاهت هم فساد عالمنک گزوب، لاشه کبی تونلرده اویومق دن باشقه برشی، بیلیمه یوب، اخبار سماویه بی انکار ایدن منکرلره حقیقت قیامتیه بیان مقامنده الانعام سوره سنک ۶۰ نچی آیتنده خدای ”وهو الذی یتوفاکم باللیل ویعلم ما جر حتم بالنهار ثم یبعثکم فیہ لیقضی اجل مسمی، ثم الیه مرجعکم ثم ینبئکم بما کنتم تعملون“ دیمش. یعنی خدای قدرتی عنندنده قیامت حادثه سی تماماً سزک اویقودن قیامکز حادثه سی کییدر. یعنی لاشه کبی اویقو کز دن خدای سزی نصل قوپارور ایسه، فبرلر کز دن ده تماما اویله قوپارور.

شو آیت ده منکرلرک کوندوزگی عمللرینی ”ابتغا من فضل الله“ دیمه یوب سفاهتی فساد افاده ایدر ”ماجر حتم“ دیمش. لاجل ذلک تونلرده اویقولرینی ده استراحت هم سکون دیمه یوب، لاشه کبی اولمگی افاده ایدر ”یتوفاکم باللیل“ دیمش. یعنی سفاهت فساد عالمنده گزر آدملرک اویقولری ده لاشه کبی یاتمق دن عبارت اولور.

بوراده خدای اویوتمق دن توفی ایله تعبیر ایتمش. ایکی مناسبت ایله بری اولومی اویقویه تشبیه ایدوب خدایک بیوک قدرتنه نسبتله قیامتک آسان برشی اولدیغنی کوسترمک ایچون. دیگرى سفاهت هم فساد عالمنده طولاشوب صوکره اویویان انسانلری لاشه یه تشبیه ایچون. بونکله سفاهتدن بطالتدن انسانلری منع ایتمک معناسی شو آیت دن غایت بلیغ صورت ده مستفاد اولور.

بکا الانعام آیتله اعتراض ایدنلر شوسطرلردن، احتمال کندولرینه جواب بولا بیلورلر. زیرا توفی شو آیت دهده «اماته» معناسنده در.

«توفی عرف قران ده اماته معناسنده در» سوزمه — والتی لم تمت فی منامها — عطفیله اعتراض ایتمیشلر. شو اعتراض نخودن غفلت یا تعافل بلیه سندن کلمشدر. زیرا عطف سببیله هیچ بر فعل معنای حقیقی دن خارج اولمایور.

«الله یتوفی الانفس حین موتها» جمله سنده توفی همان اماته معناسنده باقیدر. لکن اویقو حالنده، اولوم حالنده گی کبی، حسک هم حرکتک بطلاننه کوره، اویقو حالی اولوم حالنه عطف اولنمشدر.

بر معنی ده اشتراك جهتیله عطف ایتمک قران ده متعدد آیتلرده کلمشدر.

«والذین تبوءوا الدار والايمان» بوکا غایت مشهور بر مثالدر. «وامسحوا برؤسکم وارجلکم» دها واضح بر شاهد اولا بیلور. زیرا تقریباً عهوم امتک اجماعیله آیاقلار مسح اولنماز، غسل اولنور. اويله ایسه ده مسح اولنور اعضایه عطف اولنمش. بونسکله «وامسحوا» حقیقت اولوق دن ده چیقماشدر.

بن ده بکا اعتراض ایدن افندیلرک مسلیکنه سلوک ایدوب استدلال ایتمگی تجویز ایدرسهم شو الله یتوفی الانفس» آیتیله عیسی علیه السلام حضرتلرینک موته دها دیگر بر طریقله استدلال ایده بیلورم:

الله شو آیت ده متوفی نفسلری ایکی نوع ایتمش: بری میت بری ده نائم. شو آیتک حکمیله عیسی علیه السلام یا میت اولاجق یا نائم. والا جمع معرف باللام کبی صیغه عومیه یی ایکی نوعه حصر ایتمک جائز اولماز ایدی. عیسی علیه السلام شمدی شو کون یاناق اوزرنده اویومايور ایسه البته آیت دن مستفاد حصرک اقتضاسیله میت در. شو استدلالک صحتی یا بطلانی بورایه عائد بر شی دگلدر. اعتراض ایدن حضرتلرک مسلیکنه موافقت خاطر ایچون گنه یازدم.

خاتمه.

روسیاده اهل اسلامک اسلامیت جهتنده ترقیلری ایچون آثار اسلامیه یی احیا ایتمک، بنم گمانم جه، اک لازم برشیدر. مدنیت جهتنده ترقیاتمز ایچون همده اوز لسانمه مخصوص «ادبیات» وجوده کتورمک ایچون، روس هم

آروپا ادیبانندن استفاده اینیه احتیاجمز کون کبی معلوم بر مسئله در .
 روسیا مسلمانلری یا طوعاً یا کرها البته مدنیت یولیله کیدر لر . حسن
 اختیار مزله مدنیت یولنده کتمز ایسه ک ، حرکت عمومیه بزى ، دیگر اوزرنده
 بر صامان کبی ، البته آلور کیدر . مدنیت جمالی بزى کندوسنه شبهه یوق
 مفتون ایدر . مدنیت پرېسى بر کون بزى ده کندو دامنده اسیر ایدر .
 یاشلر مزده او یانمش حرکت بوکا شاهد مبشردر .

مدنیت یولنده حرکت ایتمک بزه ، روسیا مسلمانلرینه ، غایت آغیر
 ایسه ده ، بزى اوکا تشویق ایدن شی کوزمک اوکنده در . یالکز تشویق
 دگل ، بلکه اجبار ایدن شیلر ده میدانده در ،

لکن اسلامیت مز جهتیه لازم اولان آثار اسلامیه یی بزه کیم احیا
 ایدر ؟ آثار اسلامیه احیاسنه بزى تشویق ایدن یا خود اجبار ایدن بر
 شی عجبا میدانده وار میدر ؟ شبهه یوق ، یوقدر . بالعکس آثار اسلامیه دن
 اعراض بلیه سی و بابکی همان همیشه یاشلر مز آراسنده آرنا ر طورور . شو
 حالک چاره لرینی کیم کوره چاک ؟ دینی مدرسه لر مزده تدریس اولنور
 بیهود شروح حواشی بزه شو مسئله ده بر فائده ویره جکمی ؟ یوق ! بزى
 شو حاله ایندر نه ده اولار دگل می ؟

بن همان شو حالمزک چاره لرینی دوشونورم دوشونور ایدم . شمدی
 استعدادم اقتدارم اعانه سیله دگل یالکز محبتهم شوقم اقتضاسیله ، روسیاده
 آثار اسلامیه احیاسی یولنده حرکت ایتمگی موافق هم مفید کبی کوردم .
 فرض اولان وظیفه ده ریا بولنماز دیر لر . بنده شو حکمت ارشادیه بوراده
 فکرمی یازدم . استقبال بنم املی فکرمی یا تصدیق یا تکذیب ایدر .

بزم روسیا طلبه لر ی ایچون یکی شیلر آثار اسلامیه ده غایت چوقدر .
 اشعار عربیه دیوانلرنده طلبه لر مز ایچون یاب یکی حکمتلر کثرتله بولنور .
 علوم ده فنون ده خصوصاً علوم شرعیه ده مکمل هم علمی صورتده تالیف اولنمش
 کتابلر آثار اسلامیه آراسنده واردر . مدرسه لر مزده اوقونور کتابلر
 باقوب ، طلبه لر مز آثار اسلامیه دن اعراض ایتمه سونلر ادبیات اسلامیه ،
 بزم طلبه لرک گمانلری کبی ، اوقدر طار دگلنر .

فیلسوف ابوالعلا کبی بر امامی تکفیر ایدن حضرتلر یالکز ابن

الشعنه شهاب خفاجی کبی آدملرک سوزلرینه اعتماد ایدوب تکفیر ایدرلر.
 «الزومیات» کبی بر دیوانی «غفرانیات» «الہلائکہ» کبی رسالہلری
 تالیف ایدن بر بیوک فیلسوف اسلامی تکفیر ایدر قدر طار کوکلیلی
 آدملرک کفر نہدر؟ دین نہدر؟ آکلامقلری غایت اوزاق بر احتمالدر.
 بناء علیہ دین ایله کفری فرق ایتمک مسئلہسنہ خوض ایتمہ یوب، فیلسوف
 اسلام ابو العلاء حضرتلرینک ایمان واعتقادینی فعلی مادی صورتده کوسترور
 «الزومیات» دن بر قاچ بیت بوراده ذکر ایدرم.
 خدایہ بندہ اولمق نہدر؟

عجبا بندہ لک، بزم درویشلرک اعتقادی کبی، قلندر روبالرینی
 کیمک دن، تسکیم لرده بطالت فراشنده اویومق دن، مسجدلرده عبادت
 خیالیله محبوس اولمق دن می عبارتدر؟

«بندہ لک» خصوصندہ بزم فیلسوف حضرتلری باقک نہ دیمش:

یسمون بالجهل عبدالرحیم وعبد العزیز وعبد الصمد
 وما بلیقوا ان یكونوا له عبداً وذلك اقصی الامد

خدایہ بندہ اولا بیلیمک درجه سنہ کلمہ مشلر ایکن، انسانلر نادانلق لریله
 کندولرینه «خدا بندہ سی» ناملرینی ویرورلر. خدایہ بندہ اولا بیلیمک
 انسانیتک اک ییوک درجه سیدر. هر بر آدمده خدایہ بندہ اولا بیلور می؟
 الله قرانده «انما یخشی الله من عباده العلماء» دیمه مش می؟
 علما کیم؟

فقهده حدیثده اصولده کلامده کتاب تالیف ایدن، یا خود قرانه
 تفسیر یازان هر بر آدم «العلما» دن می اولور؟ خیر!
 عالم وجودک اتساعنه واقف اولان، طبیعتک همان هنوز ظهور ایدر
 اسرارندن بحث ساعتلرنده حیرت دهشت دیکزینہ طالان، تفصیل وجودی
 تماشا ایدر ایکن عظمت وجودی کوروب، بویله نهایتسز بر نظام عجیبی
 ابداع ایدن حضرت رب العالمین عظمتی حضورنده مؤبد صورتده سجده
 ایدن انسان «العلما» لقبنه اهل اولابیلور بویله انسان جهنم خوفیلہ دگل،
 اجلال وتعظیم اقتضاسیلہ خدادن قورقار. بویله انسان، جنت طمعیله دگل
 نهایتسز نظام بدیعی انشا ایدن خدایک الوهیتی عظمتی استحقاقیلہ خدا سنه

عبادت ایدر. بویله انسان درست بر معناسیله، خدا بنده سی» اولور.
یوقسه یالکز فرضیتی ایچون عبادتلی ادا ایدوب، یالکز ثوابی
ایچون نوافل اوقور هر بر انسان «بنده» اولاماز. بویله «عبادت» آخرت
سفرینه «مرور تذکره سی» اولا بیلور. لکن «بنده لك» مرتبه سنه وصول
ایچون اهلیت ویره مز.

درست معناسیله «عبادت» کبی اك بیوك بر فضیلت یالکز عالم
اسلامیت ده دگل بلکه عموماً عالم دیانت ده غایت دون بر صناعت درجه سنه
تنزل ایندی: عبادت ایدن آدم سو قافلارده دیلنور ماناسترلرده قاپانور
بر ماناخ اولور، یاخود تکیه لرده تنبل لك یاتاغنده اوپور بر درویش
اولور.

بونلك سببی نه در؟ دین تعلیم ایدنلرك قصورلی یاخود خطالری
دگلمی؟ یهود نصاری فقهای حالندن خبر مز یوق. شمدی اسلام فقهای
حاله بر نظر ایده یك:

فقیه لربطالیتی یعنی ترك دنیایی عبادت دن جز کبی اعتبار ایتمه یورلرمی؟
نمازده ال فالدروب ال باغلامق کبی طفیف مسئله لرده جان آلوب جان وپرور
درجه ده اختلاف ایدوب، ذکر خدا خشوع فی الصلاة اخلاص النیه کبی
و نمازك اك بیوك روحلرینی اعتباردن تماما اسقاط ایتمه یورلرمی؟ شو
ایکی خصوص ده دورت مذهب اتفاق ایتمش ایسه، شو ایکی شی عبادتی
اك بیوك علویت دن اك آشاغی درجه یه ایندر میه کفایت ایتمه یورمی؟
عبادتی اوپله دون بر شیدن صایان آدمه حقیقتی آكلانمق امكان
دائرة سنده فالورمی؟

ومن الرزية ان تبیت مكلفا اصلاح من صحب الغریزة فاسدا
والدين متجر میت فلذاك لا تلفیه فی الاحیاء الا كاسدا
انسانك صلاحی استقامتی عبادتی دنیاده نه ایله اولور؟ عجا صوفیلق لباسلریله
بور كمش هر بر انسان اینزگومی اولور؟ صاچ سز مییق سز (بییق سز)
اوزون صاقل ایله گزر هر بر آدم دینلی استقامتلی می اولور؟ زاویه لرده
غفلت فراشی اوزرنده محبوس قالمش هر بر انسان سعید می اولور؟
باقك بزم فیلسوف حضرتلری انسانك صلاحی استقامتی حقنده دیمش.

ترنم فی نہارک مستعینا بذكر الله فی المـترنمات
 اذا الغاران غرتہما بحل فدينك بالتورع والـصمات
 وهذا قول مختبر شفيق ونصح للحياة وللـمات
 یعنی عظمت خدای دائماً خاطر کڈدہ طوت . ایکی شہونکی حلال ایلہ قضا ایدر
 ایسہ کڈ ، او وقت سنک دینک ، ضرری محتمل شیلردن صافنقلہ . ہم دہ بیہودہ
 یا فائدہ سی یوق سوزلردن لسانکی منع ایتمکله اولور
 انسان شو ایکی بیٹی حقیقتیلہ آکلار ایسہ قلبی بدن قفسندہ اهتزازلہ رقص
 ایدر . وجودندہ ہم معنوی ہم حسی بر دترہمک پیدا اولور .

بن شو ایکی بیٹی تفسیردن عاجزم . شو بینلری تفسیر ایچون
 مبالغہ سز شریعت اسلامیہ بی تمامہ نقل ایتمک لازمدر . اودہ بنم اقتدارم دن
 خارج بر شیدر . بن بورادہ شو ایکی بیٹی تأیید ایدر بر حدیث روایت
 ایدہ بیلورم :

امام اسلام بخاری حضرتلری سہل بن سعد الصحابی حضرتلردن روایت
 ایدر :

« ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من یضمن لی ما بین لحيہ وما بین
 رجليہ اضمن له الجنة . »

یعنی ایکی شہونک حقو قلرینی ادا ایدن انسان قطعاً جنتلیدر .
 اسلام نہدر ؟

عجبا اسلام ، «بداھذا الدین غریبا وسیعود غریبا کما بدا فطوبی للغرباء»
 حدیث جلیلینی آکلامایان آدملرک کھانی کبی ، اولدہ ضعیف ذلیل مسکین
 اولمش سوکڑدہ ضعیف . اولاجق ذلیل قالاچق مسکینلشہ جک بر دینمی در ؟
 مع التأسف شوفکر ، تقریبا بلا استثنا ، عموم عالم اسلامیت دہ شائع
 اولمش بر فکر در . ہر کس ، کیم اولسہدہ ، «اسلام اولدہ من حیث العدد
 ضعیف ایدی ، سوکڑدہ اوپلہ اولاجق . کونلرک برندہ اسلام البتہ بیروزندن
 قالقہ حق» اعتقاد ایدر . خروج مہدی نزول عیسی مسئلہ لری دہ اوفکری
 تأیید ایدر کبی روایت اولنور .

شو فکر بطلانیلہ برابر ، اسلامک روحنہ قرانک آیتلرینہ طابان طابانہ
 ضددر : «اسلام - حقیقت» ایسہ ، عقل بشردہ دمبدم ساعت بساعت حقیقت

طرفه غایت بیوک آدیملرله حرکت ایتمکده ایسه ، عاقبت احوالده اسلام نیچون ضعیف اولسون ؟ « معارف ترقی ایتدکجه ، عقل بشر حقیقته یاقینلاشدقچه اسلام ضعیفلشور مسکینلشور « دیمک « اسلام حقیقت دشمنی ؛ حقائق ایسه اسلام دشمنی « دیمک دگلمی ؟

خدای قرانده « وقل جاء الحق وزهق الباطل . ان الباطل کان زهوقا » دیمه مشمی ؟ بزه « عقل بشر حقیقته وصول صوکنده اسلام آرادن قالقار » دیر ایسه « جاء الحق وزهق الاسلام . ان الباطل کان زهوقا » دیمش اولمایور مزمی ؟

خدای قرانده ایکی دفعه « هو الذی ارسله رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله ، « سویلهمشدر ، همه ادیان آرادن قالقار یر یوزنده « دین حق » صقتیله یالکڑ بر اسلام قالور دیمشدر ، شو ایکی آیت ایله « ولقد کتبنا فی الزبور من بعد الذکر ان الارض یرثها عبادى الصالحون » آیتی آراسنده البته غایت بیوک بر مناسبت تفسیریه واردر ، بسویل آینلری آکلامق ایچون « آک » لازمدر . بری بری آرفاسندن کلوب کتمش ملیون ملنلرک احوالنه باقوب ، « وارثلگه صلاحیت نه اولور ؟ « بیلیمک حاجندر . « دین غریب ایدی هم غریب اولاجق . غریبلرک حاللریده دائه خوش اولاجق « دیمک « دین ضعیف اولاجق . بیچاره درویش لرک حاللریده دائما خوش اولاجق « دیمک دگلدر . انسان قرانی امعانه ملا حظه ایدر ایسه آیات مکیه ایله آیات مدنیه آراسنده نسبتی تمامیله آکلار ایسه ، او وقت « بدالدین غریبا فطوبی للغریاء ، ، معناسنه واقف اولاییلور .

قرانده آیات مکیه دائما مطلق کلوب ، آیات مدنیهده تقید و تحدید وارد اولمشدر . یعنی مشروعات مکیه ارباب عقول عندنده مقبول اولان عادات حسنه اخلاق کریمهیه حقوق انسانیهیی تمامیله رعایهیه ، دائماساحه مساعده اساسلرینه مبنی ایدی : انفاق اموال من غیر تقدیر مقرر ایدی ، قریب ایسهده بعید ایسهده صلء ارحام عموما لازم ایدی ، حقوق جواری احقوق ملیتی « حقوق انسانیتی عموما انسانلر آراسنده رعایه ایتمک واجب ایدی ، انسانلرک هیچ برینه دشمنلق ایتمه یوب جمیع خلقلره نسبتله اصلاح ذات البین فرض کبی ایدی . صبر ایتمک سکا ضرر ایدنلرده مقابل ایتمه یوب

دائماً اَكْ گوزل طریقله معامله ایتمك اسلامیت شرطی ایدی . ان الله یامر بالعدل والاحسان وایتاعذی القربی» کبی آیتلر عموماً مکده نازل اولوب شریعت اسلامیه خالص احسان کامل انصاف اوزرینه بنا اولنمش ایدی .

کرم اخلاقْک نهاییه سیله عمل ایتمك ، دنیاده دائماً احسان مسامحه ، انصاف کبی شیلرله یاشامق انسانلرْک اکثرینه میسر هم ممکن اولمادیغندن آیات مدنییه ده تقیید هم تحدید نازل اولا باشلادی : اتفاق اموالده نصاب هم حصه تقدیر اولندی ، صلح ارحام وجوبی یالکز قریبلره مخصوص اولدی ، عنوایتمك مقابله سنده استیفا ایتمك مشروع اولدی ، خصوصتله دعوالره عائد حکم لر نازل اولور اولدی ، والحاصل عرف زمانله تعبیر ایدر ایسه ك ، حیات انسانیه ده « السن بالسن » قاعده سی مشروع اولدی .

آیات مکیه ایله آیات مدنییه آراسنده شو نسبتی آكلار ایسه ك ، احتمال « بد اهل الدین غریبا » معناسنه بر قدر واقف اولورز .

« غریب » دیمك اهلندن اوزاق کتمش دیمك دگلمیدر ؟ کرم اخلاقْک نهاییه سنه مسامحه هم احسان کبی شیلرْک اَكْ غایه سنه مبنی اولمش اسلام دینی اهل اسلامْک اکثرندن اوزاق کتمش دگلمی ؟ کرم اخلاقْک نهاییه سیله عدل هم احسانْک تمامیه عمل ایدنلر انسانلر آراسنده اَكْ آز اولوب بونگلر برابر اَكْ سعید اولانلر دگلمی ؟

خدای نصیب ایدر ایسه شو مسئله یی تفصیلاتیله بیان ایتمك ایچون ، « الموافقات » ده باب الا جتهاده ۱۴ نجی مسئله یی بیان ده بدی صحیفه ده سرد اولنمش شیلری ترجمه ایدوب بر رساله شکلنده نشر ایدرم .

باقْک بزم فیلسوف حضرتلری اسلام حقنده نه دیمش :

دعاکم الی خیر الامور محمد	ولیس العوالی فی القنا کالسوافل
حداکم علی تعظیم من خلق الضحی	وشهب الدجی من طالعات و آفل
والزکم مالیس یعجز حمله	اخا الضعف من عرض له ونوافل
وحت علی تطهیر جسم وملبس	وعاقب فی قذف النساء الفوافل
وحرم خمرأ خلعت الباب شربها	من الطیش الباب النعام الجوافل
فصلی علیه الله ما ذر شارق	وما فت مسکا ذکره فی المحافل

جهله گمانی کبی فیلسوف ابوالعلا صوفور زندیق اولسه بیله شو
بیتلری خاطرینه کریم رحیم خدای حضرتلری اوایلهر « زندیقی » عفو ایدر
ایدی.

فیلسوف ابوالعلا عالم اسلام یوزینه بر جمالدر بوکا
بن دگل « اللزومیات » شهادت ایدر.

اقلد وجدی فلیبرهن مفندی وما اضیع البرهان عند مقلد

۶۰ صحیفه ده ۵ نجی سطرده غلط اولارق بالهسد
طبع اولنمش. صو ابی بالهسد.